

BORVENDÉG ZSUZSANNA

ÚJSÁGÍRÁSNAK ÁLCÁZVA

A NEMZETKÖZI ÚJSÁGÍRÓ SZERVEZET MAGYARORSZÁGON

NEB Könyvtár

Szerkesztette: Kiss Réka
Horváth Zsolt

© NEB Hivatala, 2015
© Borvendég Zsuzsanna, 2015

Felelős kiadó: a NEB Hivatalának főigazgatója
Olvasószerkesztő: Bánki Judit
Borítóterv: DOS Studio
Könyvterv: Varga Júlia
A névmutatót készítette: Halász András
Nyomta: Aduprint Kft.
Felelős vezető: Tóth Zoltán

ISSN 2415-9573
ISBN 978-615-80191-0-1

TARTALOM

BEVEZETÉS	7
A KGB újságírói	7
A múlt árnyai	11
 NÚSZ-TÁMASZPONTOK MAGYARORSZÁGON	17
Médiamágnás születik	17
A Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ alapítása	20
A Magyar Újságírók Országos Szövetsége a NÚSZ tagjaként	22
Press rezidentúra	28
Hotel Interpress	35
 TERJESZKEDÉS NYUGAT FELÉ	39
Előrenyomulás a Duna mentén	39
FIJET	48
„Capri szelleme”	53
 CÉL: A HARMADIK VILÁG	57
Magyar hírszerzők a fekete kontinensen	57
Kémek iskolája	65
Egy beszerzés története	71

INTERPRESS-ÜGYEK	77
„Kereskedő” és „Karrierista”	77
„És dalolja a jövőnek himnuszát”	82
A fedővállalat ügynökei	87
Torpedók a filmiparban?	95
Erre csörög a dió, arra meg a... profit	101
Újságírólobbi	108
Lezáratlan akták	113
 (ÁT)VÁLTOZÓ VILÁG	 117
Átmentett vállalatok	117
Világ haladó újságírói egyesüljtek!	121
 DOKUMENTUMOK	 129
 IRODALOM	 175
 NÉVMUTATÓ	 179

BEVEZETÉS

A KGB újságírói

1946-ban Koppenhágában létrehozták a Nemzetközi Újságíró Szervezetet (NÚSZ),¹ amelyhez a szovjet megszállási övezet országainak újságírói mellett a legtöbb nyugat-európai újságíró-szövetség is csatlakozott, többek között az 1926 óta működő, nagy tekintélynek örvendő International Federation of Journalists (IFJ).² Kezdetben a szervezet székhelye Londonban volt,

¹ A Nemzetközi Újságíró Szervezet angol neve International Organization of Journalists (IOJ) volt. A tanulmányban a magyar elnevezés rövidítését fogom használni – vagyis NÚSZ-ként jelenik meg –, mivel a korabeli hazai dokumentumok is így használták. A könnyebb követhetőség érdekében a konkurens újságíró-szövetség, az International Federation of Journalists (IFJ) említésénél azonban az angol név rövidítését tüntetem fel, mivel az IFJ magyar nevének (Nemzetközi Újságíró Szövetség) rövidítése azonos lenne az IOJ magyar rövidítésével.

² A NÚSZ megalakulásáról és első két évtizedéről lásd: Kaarle Nordenstreng–Jiří Kubka: *Useful Recollections. Excursion into the History of the International Movement of Journalists. II.* Published by International Organization of Journalists, Prague, 1988. Mindkét szerző évekig volt a Nemzetközi Újságíró Szervezet vezető tisztségviselője – Nordenstreng 1976–1990-ig az elnöke, Kubka pedig 1966–1988-ig a főtitkára – így visszaemlékezésük meglehetősen elfoglalt, ráadásul a bársonyos forradalom

azonban már 1947 során átköltöztették a vezetést Prágába. A szovjet hatalmi politika kiemelt figyelmet fordított a rengeteg tagot számláló nemzetközi szervezetre, hiszen számos ellenséges, illetve még politikailag labilis országba behatolási csatornát biztosított, ezért nagy erőket összpontosított arra, hogy a vezetőségi tagok a bolsevik hatalom elkötelezett hívei legyenek. A törekvést siker koronázta.

Már az alakuló ülésen több incidens is történt, mivel a Vörös Hadsereg által megszállt övezetből érkezett újságírók és az onnan emigrált, szabad világban élő zurnaliszták között éles hangú vita bontakozott ki a sajtószabadság kérdéséről. A polémiát végül az egyik szovjet küldött, Szurkov zárta le:

„A franciák tervezete csak a sajtószabadságról beszél, de nem szól az újságírók felelősségéről. Azonban mindnyájan tudjuk, hogy néhány újságíró a népakarat ellen használta a sajtószabadságot. Így a sajtószabadság a népek közötti kapcsolatok megmérgezésének szabadságává vált. Nincs még egy ország, amelyről annyi hazugságot terjesztenének, mint Oroszországról. Nekünk csak egy követelésünk és kívánságunk van: igazat írjanak a hazánkban lévő állapotokról. Nálunk a sajtószabadságot az alkotmány garantálja. Az újságírók a nép között élnek, a háborús években osztoztak szenvedéseikben. Véleményünk szerint meg kell alkotnunk az újságírók etikai kódexét, hogy a nép megbízhatson abban, amit az újságok írnak, így a nép barátjaként fog tekinteni az újságírókra.”³

után mindkettőjükéről tudni vélte a csehszlovák sajtó, hogy a pártállam titkosszolgálatának, az StB-nek dolgoztak. Kubka a magyar társszerv ismeretei szerint is a csehszlovák állambiztonság ezredese volt. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1975. július 1. 336. Nordenstreng jelenleg a tamperei egyetem kommunikációs tanszékének professzor emeritusa. <http://www.uta.fi/cmt/en/contact/staff/kaarlenordenstreng/cv.html> (A letöltés ideje: 2014. október 10.)

3 A beszédet idézi: Nordenstreng-Kubka i. m. 14.

A szovjet értelmezés a sajtószabadság mibenlétéről eléggé sajátos volt. A sajtószabadság az alkotmányban megfogalmazott üres szólam maradt csupán, hiszen az újságíró felelőségének hangsúlyozása biztosíték volt arra, hogy véletlenül se merjenek a központilag meghatározott doktrínákkal ellenkező álláspontot megfogalmazni. A nyugati demokratikus országok küldötteinek nyilvánvalóan sérthette a fülét minden ehhez hasonló felszólalás, a szervezet mégis fennállt ebben a formájában egészen 1950-ig.

1947-ben a Nemzetközi Újságíró Szervezet második kongresszusát Prágában tartották meg, ahol az ideiglenes vezetőség helyett megválasztották az elnökség tagjait, valamint döntöttek a szervezet végleges székhelyéről. A találkozón ugyan még viszonylagos egyetértésben születtek meg a döntések, de a hidegháborúba forduló viszonyok közepette szinte rögtön az ülés után megkezdődött az ellenkező politikai pólusok közötti harc. Az Egyesült Államok azzal vádolta meg a szovjeteket, hogy erőteljes befolyást gyakorolnak a NÚSZ tisztségviselőire, ami feltehetőleg igaz is volt. Végül 1950-ben – amikor a szervezet elnöksége döntött arról, hogy megvonják a jugoszlávok tagságát – a demokratikus nyugati államok újságíróinak többsége kilépett a szervezetből. Így tett az IFJ is, amely 1952-ben szervezte újjá magát, és a nyolcvanas évek végéig a NÚSZ ellenfele maradt.⁴ Ettől kezdve a Nemzetközi Újságíró Szervezetben a szovjet irányítás akadálytalanná vált.

4 A két szervezet között mindennek ellenére volt kapcsolat, és ebben a magyarok jelentős szerepet játszottak. A Magyar Újságírók Országos Szövetsége (MÚOSZ) a hatvanas évektől kezdődően, mint később látni fogjuk, sikeresen közvetített a NÚSZ és a IFJ között. Nordenstreng és Kubka az idézett könyvükben azzal a kritikával illetik a IFJ-t, hogy a szervezet politikailag semleges kívánt maradni, ezért nem tudott a NÚSZ komolyabban közeledni a rivális intézményhez. A megfogalmazott kritika ellenére, az IFJ 1956 novemberében kiállt a sajtószabadságot követelő magyar újságírók mellett, elítélve a szovjet agressziót. Érthető, hogy a NÚSZ tisztségviselőinek ebben az esetben nem tetszett a IFJ politikai állásfoglalása.

A szervezet új elnöke Jean-Maurice Hermann lett, aki a Francia Újságírók Szakszervezetének vezető tisztségviselőjeként szoros kapcsolatban állt a franciaországi kommunista mozgalommal. Főtitkárává a cseh nemzetiségű Jaroslav Knoblochot választották, aki a Béke Világtanács tagjaként szintén elkötelezett híve volt a kommunista internacionalizmusnak. Alelnökei József Kowalczyk, a Lengyel Újságírók Szövetségének alelnöke és Kaisu Rydberg, a finn kommunista párt tagja és a finnországi kommunista újságírók szervezetének vezetője lettek.⁵

A kilépések ellenére a Nemzetközi Újságíró Szervezet 1955-re mindegy hatvanezer tagot tudhatott maga mögött, összesen ötvenegy országból, amelyek közül tizennégyben működött a szövetségnek tagszervezete.⁶ Természetesen Magyarország is ez utóbbi államok sorába tartozott Albánia, Bulgária, Kína, Csehszlovákia, Finnország, Franciaország, a Német Demokratikus Köztársaság, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság, Mongólia, Lengyelország, Románia, a Szovjetunió és a szocialista Vietnam társaságában. Fő feladatuk a szovjet propaganda terjesztése, a Nyugat közvéleményének befolyásolása és a feltörekvő harmadik világ újságíróinak, közszereplőinek, kádereinek ideológiai továbbképzése volt, akik közül többeket kiképeztek a szovjet titkosszolgálattal való együttműködésre is. A szervezet súlyát mutatja, hogy a nyolcvanas évek végére tagsága elérte 120 országban a mintegy 250 ezres létszámot.⁷

⁵ *Facts about international communist front organisations*. Ismeretlen szerző és kiadó, 1957. 73–74. <https://archive.org/stream/frontorgs#page/n67/mode/2up> (A letöltés ideje: 2014. augusztus 22.)

⁶ Uo. 74.

⁷ Pelle János: *Amikor a Nemzetközi Újságíró Szövetség KGB-fedőszerv volt*. HVG, 2005. május 18. <http://m.hvg.hu/app/itthon/20050518muosz1> (A letöltés ideje: 2014. augusztus 22.)

A múlt árnyai

A bársonyos forradalom után politikai bombaként robbant a hír Prágában, hogy számos olyan nemzetközi szervezet központjának ad otthont a város, amely a kommunista időszak alatt a szovjet titkosszolgálat fedőszerveként működött, és a demokratikus fordulat után sem vonult ki az országból. Jiří Pehe cseh politológus szerint legalább tucatnyi intézményt neveztek meg, amelyek közül az egyik legjelentősebb a Nemzetközi Újságíró Szervezet volt.⁸ 1990 novemberében döntött a csehszlovák kormány arról, hogy kiutasítja országából ezen szervezeteket, azonban a döntésüket kénytelenek voltak alig fél évvel később visszavonni, ugyanis lehetetlen volt bíróság előtt bizonyítani: a száműzött intézmények valóban sértik illetve sértették a csehszlovák állam érdekeit. A NÚSZ hivatalnokai pedig fogadalmat tettek arra, hogy demokratikus módon működnek a továbbiakban, és tiszteletben tartják az ország törvényeit.⁹ Úgy gondolták – és ezzel nem voltak egyedül az egykori keleti blokk államai –, hogy egy kis imázsváltással tökéletesen asszimilálódnak az új viszonyok közé, és háborítatlanul folytathatják tevékenységüket. A pereskedés évekig húzódott, végül csak 1995-ben került sor arra, hogy a NÚSZ hivatalosan is távozzon Csehországból. Befogadó országot nem találtak, így kénytelen-kelletlen a szervezet bezárta kapuit.

A botrány kirobbanása után a csehszlovák kormánynyilatkozatok és sajtóértesülések határozottan állították, hogy a NÚSZ terroristaképző-központot működtetett az országban, tagjai

⁸ Jiří Pehe: *International front organizations survive in Prague*. Report on Eastern Europe, 1990. június 20. http://www.pehe.cz/clanky/clanky_view?lng=en&year=1991 (A letöltés ideje: 2014. augusztus 22.)

⁹ Uo.

között nyüzsgtek a KGB-nek dolgozó hírszerzők, és ezzel egy időben óriási gazdasági visszaélésekre is fény derült.¹⁰ A különböző fedőcégek létrehozásával termelt vagyon egy részét embargós technológiák beszerzésére fordították, de jutott belőle a nyugati kommunista pártok támogatására is. A kérdéses összeg pedig minden képzeletet felülmúlt. Jiří Pehe adatai szerint a szállodaláncok üzemeltetésétől szoftverkereskedelemig széles körű tevékenységet folytattak, amelynek profitja 1989-ben meghaladta a 200 millió koronát.¹¹ Ezenkívül a hetvenes évektől a csehszlovák állam évi több millió koronával támogatta a szervezet működését, valamint jelentős külkereskedelmi tevékenységet folytattak, természetesen vám- és adóterhek megfizetése nélkül.¹² A gazdasági visszaélések miatt 1990-ben nyomozást indítottak a szervezet ellen, amely során sikkasztás és hűtlen kezelés miatt letartóztatták a NÚSZ igazgatóját, ifjabb Miloš Jakeš is, Csehszlovákia Kommunista Pártja egykori vezetőjének a fiát. Jakeš fizetése a NÚSZ igazgatójaként havi 23 ezer korona, vagyis az akkori átlagkereset hatszorosa volt.¹³

A NÚSZ tevékenysége azonban nem korlátozódott Csehszlovákia területére. Több kontinenst behálózó szervezetet építettek ki. Magyarország azon tagországok közé tartozott, amelyek szervezeti szinten kapcsolódtak a nemzetközi szövetség munkájához, vagyis az újságírók nem egyénileg voltak tagjai a NÚSZ-nak, hanem a hazai újságíró egyesületen, a Magyar Újságírók Országos Szövetségén (MÚOSZ) keresztül. 1962 augusztusában Budapesten rendezték meg a szövetség ötödik

kongresszusát.¹⁴ Budapest szerepe ettől az időponttól kezdve egyre jelentősebb lett. Alig egy évvel később a magyar fővárosban hívták életre a NÚSZ oktatási intézményét, a Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központot, ahol a harmadik világ értelmiségi elitjének rendeztek több hónapos ideológiai tanfolyamokat. 1966-tól a MÚOSZ mindenkori főtitkárát a NÚSZ alelnökévé választották, aki egyben a szervezet kincstárnoki teendőit is ellátta.¹⁵ Mindemellett egészen a nyolcvanas évek végéig jelentős összegeket utaltak a már adósságspirálba süllyedt országból a NÚSZ prágai számláira az érdekeltségükbe tartozó vállalatoktól. Vajon milyen pénzek kerültek ehhez a hálózathoz? Hivatalosan a NÚSZ tagdíjfizetésekből, az 1953-ban alapított Nemzetközi Szolidaritási Alap és az 1966-tól létező Nemzetközi Szolidaritáslottó támogatásából működött, de mint már említettem, jelentős összegeket kapott a csehszlovák államtól, a Szovjetuniótól és a különböző, területen kívüliséget, vagyis jelentős gazdasági előnyöket élvező vállalatainak nyereségéből is. Ilyen vállalatok azonban nemcsak Csehszlovákiában léteztek, hanem történetesen Magyarországon is. A különbség csak annyi, hogy amíg a politikai fordulat után Csehszlovákiában közbeszéd tárgya lett a NÚSZ tevékenysége és az általuk felhalmozott vállalati és ingatlanvagyon, addig nálunk semmiféle kapcsolatot nem mutattak ki a KGB egyik fedőszerve és a nyomon követhetetlenül átalakult cégek érdekeltségi körei között. Pedig Magyarország erősen érdekelt volt a NÚSZ pénzügyeiben. Mint említettem, a MÚOSZ mindenkori főtitkára a NÚSZ kincstárnoka volt, vagyis rálátása volt a szervezet gazdálkodására, sőt azzal kapcsolatos döntéshozási jogkörrel is rendelkeznie kellett.

¹⁰ Pelle, 2005.

¹¹ Pehe, i. m. 1989-es árfolyamon ez az összeg megközelítőleg 630 700 000 forintot ért.

¹² Pelle, 2005.

¹³ Magyar Távirati Iroda (MTI) hírarchívum. Letartóztatták Jakeš fiát. 1990. október 18. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (A letöltés ideje: 2014. augusztus 29.)

¹⁴ Nordenstreng-Kubka, i. m. 80–84.

¹⁵ A MÚOSZ története. A mélyponttól a kibontakozás illúziójáig (1958–1969). <http://www.muosz.hu/tortenet.php?page=datum&sub=datum17> (A letöltés ideje: 2014. augusztus 24.)

A NÚSZ Irodájának 1987. márciusi moszkvai ülésének jegyzőkönyvéből kiderül, hogy a tagdíjak rendkívül csekély bevételi forrást jelentettek a szervezet számára, mert a több mint száz-húsz tagország szervezetei közül összesen hat fizetett hozzájárulást, a többitől elvárni sem lehetett ezt, hiszen a harmadik világ országaiban élő újságírók szűkös anyagi lehetőségekkel bírtak.¹⁶ A valódi pénzforrást tehát a vállalatok jelentették, nevezetesen a Videopress Prága, amely 1987-ben 250 ezer dollár nyereséget termelt, és az Interpress Budapest, amely 1986-ban 2,5 millió koronát és 60 ezer dollárt fizetett be a NÚSZ-nak.¹⁷ Mindezzel együtt a szervezet büdzséjét kevesen látták át. A NÚSZ szovjet titkára, V. L. Artyemov 1987. június 3-án Budapestre látogatott, ahol megbeszélést folytatott Vajda Péter főtítkárhelyettesével – aki államvédelmi tisztból lett újságíró,¹⁸ majd a második Gyurcsány-kormány alatt a Nemzetbiztonsági Hivatal szóvivőjeként jelent meg a nyilvánosság előtt –, Pálfy Józseffel, a MÚOSZ elnökével, Veres Jánossal, Áldott Zoltánnal a MÚOSZ Nemzetközi Osztályának vezetőjével, Megyeri Károllyal, a MÚOSZ főtítkárával és Stark Györggyel, az Interpress korábbi igazgatójával.¹⁹ A beszélgetés jegyzőkönyve rögzíti, hogy a szervezet könyvelésével komoly problémák voltak, egyszerűen nem jelen-

tek meg benne jelentős összegek, és nem tudták megoldani a valutaátutalásokat sem, ezért kézben vitték ki az országból a különböző célokra fordítandó pénzeket. Az informális beszélgetés során olyan elképesztő számok hangzottak el, hogy a prágai kiadó éves forgalma 300 millió korona,²⁰ és a foglalkoztatottak száma mintegy 17 ezer! Ez utóbbi számot „bizalmas sűgásnak” nevezték, feltehetően a prágai központtal kapcsolatban álló és nekik dolgozó személyekről, alkalmazottakról lehetett szó, akik a világ számos pontján a NÚSZ érdekeit képviselték. A bevételek valós nagyságát nem lehetett nyilvánosságra hozni, egyrészt azért, mert akkor fel kellett volna tüntetni a forrásokat is, másrészt azzal is el kellett volna nyilvánosan számolni, hogy mire fordították azokat. A befolyó összegek tehát illegálisak voltak, a legális bevételek viszont nem fedezték a szervezet működési költségeit sem. Ez újabb problémát okozott, legalábbis Kurt Vogel, az NDK Újságíró Szövetségének titkára szerint, aki megosztotta aggályait Megyeri Károllyal: „A NÚSZ-nak nincs lehetősége arra, hogy – ilyen rákérdezés esetén – őszinte választ adjon pénzügyeiről. Ha ugyanis ezt teszi, nyilvánvalóvá válik, hogy a nemzetközi szervezetet a szocialista országok, vagy ha úgy tetszik, Moszkva tartja fenn és pénzeli.”²¹

★ ★ ★

Jelen kötetben az eddig fellelt levéltári források alapján teszek kísérletet arra, hogy rekonstruáljam a NÚSZ magyarországi tevékenységét, vállalatának működését, illetve – különböző személyi kapcsolatrendszeren keresztül – bemutassam az érintett vállalatok titkosszolgálati érdekeltiségét. A hozzáférhető dokumentumok meglehetősen hiányosak. A hiányzó iratok

¹⁶ MÚOSZ Levéltár. A NÚSZ Irodájának moszkvai ülése, 1987. március 20.

¹⁷ Uo. 1989-es árfolyamon a Magyarországról érkező összeg nagyjából 11,5 millió forintnak felelt meg.

¹⁸ Vajda Péter 1951-ben vonult be tényleges katonai szolgálatra az ÁVH Belső Karhatalomhoz. Rövidesen a politikai osztályra került, majd a *Hazáért*, később a *Határőr* című lapok szerkesztőségében dolgozott, amelyek a Határőrség Politikai Csoportfőnöksége alá tartoztak. 1958-ban kérte áthelyezését a Magyar Rádió Televíziós Főosztályára, amelyet felettesei támogattak, így átkerült a Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztály Hírszerző Osztályának (BM II/3.) Tájékoztató és Értékelő Alosztályára. ÁBTL 2.8.1. 5972 Vajda Péter személyi anyaga. Javaslat, 1958. március 12. 5.

¹⁹ MÚOSZ Levéltár. V. L. Artyemov NÚSZ-titkár látogatása a MÚOSZ-ban, 1987. június 5.

²⁰ 1989-es árfolyamon ez közel 1 milliárd forint.

²¹ MÚOSZ Levéltár. Emlékeztető Kurt Vogel budapesti látogatásáról, 1987. május 26.

vagy megsemmisültek a rendszerváltoztatás előtt, vagy még nem adták át őket. Ennek ellenére a jelenleg kutatható anyag elegendő ahhoz, hogy dokumentálható legyen a NÚSZ magyarországi tevékenysége, a MÚOSZ kapcsolata a KGB által felügyelt szervezettel, valamint a NÚSZ néhány olyan fantomcége, amely – a politikai haszon mellett – üzleti nyereséget is termelt, ingó és ingatlan vagyont halmozott fel, amely a szocializmus bukása után nyomtalanul „felszívódott”.

NÚSZ-TÁMASZPONTOK MAGYARORSZÁGON

Médiamágnás születik

„Az ellenforradalom szellemi előkészítésében – direkt vagy közvetett módon – része volt a magyar sajtónak is. Az újságírók között elterjedt a nacionalizmus, a revizionizmus – és különösen 1956. október 23. után az ellenforradalmi események zavart okoztak a fejekben. Az újságírók körében az ideológiai zűrzavar november 4. után is erősen éreztette hatását. Ezért szükségessé vált az újságírók politikai és közéleti tevékenységének felülvizsgálása.”²² E sorokat Siklósi Norbert írta, aki a magyar médiavilág egyik legbefolyásosabb személyévé vált a Kádár-korszakban. 1924-ben született, és 1945-től tagja volt

²² Siklósi Norbert jelentése a MÚOSZ újjászervező bizottságának munkájáról, 1958. május 6. A jelentést közli: *Zárt, bizalmas, számozott. Tájékoztatáspolitikai és cenzúra, 1956–1963*. Szerkesztette Cseh Gergő Bendegúz–Kalmár Melinda–Pór Edit. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 309.

a kommunista pártnak. Az eredetileg bördíszműves szakmával rendelkező fiatalember 1950-től a *Szabad Nép* munkatársa lett, majd 1954-től a *Szabolcs-Szatmár Megyei Néplap* főszerkesztőjeként és a Magyar Rádió nyíregyházi stúdiójának vezetőjeként dolgozott.²³ 1956 elején a Minisztertanács Titkárságának Sajtócsoportjában találjuk, az ő ötlete volt a Magyar Fotó Állami Vállalat összevonása a Magyar Távirati Irodával, ezáltal megteremtve Magyarország központi képügynökségét.²⁴ Igazi szerepet akkor kapott, amikor Kádár János – büntetésül az írók és újságírók szerepéért a forradalomban – megszüntette a MÚOSZ és az Írószövetség önállóságát, és kormánybiztost nevezett ki az élükre. A kormánybiztos Siklósi Norbert lett, aki nagy szerepet játszott abban, hogy a társadalom konszolidációnak nevezett megzabolázása az újságírók körében is megtörténjen.

1957 augusztusában megkezdtek az újságírók átvilágítását, a MÚOSZ teljes tagságát revízió alá vonták. A felülvizsgálatok során nagyjából nyolcszáz tag kihullott, csak a politikailag megbízhatónak tűnő személyek maradhattak a szövetségben belül. Ezzel a publicistatársadalom a párt egyik legfőbb szövetségévé vált, hiszen újságíróként csak azok tudtak elhelyezkedni, akik tagjai voltak a MÚOSZ-nak. Hasonló eredménnyel járt az újságíróképzés megszüntetése is. Miután a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány feloszlatta az Eötvös Loránd Tudományegyetem Újságíró Tanszékét, az oktatási tevékenységet a MÚOSZ vette át, de tanfolyamaira csak azok jelentkezhettek, akiket már valamelyik lap szerkesztőségében újságíróként alkalmaztak. A szerkesztőségi állások elnyerésénél azonban a szakmai kritériumokhoz hozzátartozott a képzettség igazolása is, így az után-

pótlás területén gyakorlatilag patthelyzet alakult ki. A retorziók hamar meghozták a kívánt eredményt. A megfélemlített és erősen szelektált újságíró-társadalom már 1958 nyarára alkalmas lett arra, hogy az állam közvetlen felügyeletét megszüntessék, és önállósodni engedjék a MÚOSZ-t. A vezetőség kinevezésekor azonban még nem működött a szervezet autonómiája: egy jelölő bizottság helyezte az elnöki székbe az egykori köztársasági elnököt, Szakasits Árpádot, aki később a Magyarok Világszövetségének elnöki posztját is betöltötte. A korábbi kormánybiztos sem távozott a MÚOSZ közeléből, Siklósi Norbert egészen 1973-ig a szövetség főtítkáraként funkcionált.

Azalatt a másfél évtized alatt, amíg Siklósi az újságíró-szövetség vezető tisztségviselője volt, kialakult és megszilárdult a sajtóirányításnak és befolyásolásnak a kádári időszakra jellemző képe. A sajtó és a párt kapcsolatáról, az irányítás formális és informális rendszeréről már születtek átfogó történeti feldolgozások,²⁵ azonban arra a kérdésre még nem kerestek választ, hogy valóban csak a párt- és kormánysszervek befolyásolták-e a magyarországi médiát, vagy voltak más politikai és/vagy gazdasági érdekcsoportok, szervezetek, esetleg titkosszolgálatok, amelyek komoly nyomást gyakoroltak a magyar sajtóra. Minden bizonnyal voltak, és a NÜSZ ezek közé tartozott. A következő fejezetek azokról az intézményekről szólnak, amelyeken keresztül a Nemzetközi Újságíró Szervezet, és rajta keresztül a KGB, valamint a magyar polgári és katonai titkosszolgálat befolylt a magyar sajtó világába, jelentős gazdasági és politikai tőkét kovácsolva magának. A különböző politikai akciók, gazdasági vállalatok és üzletkötések hátterében pedig minduntalan megtaláljuk a MÚOSZ egykori kormánybiztosát.

²³ Horváth Attila: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején*. Média-tudományi Intézet, 2013. 62.

²⁴ Pirityi Sándor: *A Nemzeti Híregynökség története 1880–1996*. MTI Kiadói Kft., Budapest, 1996. 133.

²⁵ Takács Róbert: *Politikai újságírás a Kádár-korban*. Napvilág Kiadó–Politikatörténeti Intézet, Budapest, 2012.; Horváth i. m.

A Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ alapítása

Az 1960-as évektől kezdve a Nemzetközi Újságíró Szervezet figyelme egyre inkább a harmadik világ felé fordult. A gyarmattartó országok ellen vívott függetlenségi harcokat a Szovjetunió antiimperialista forradalmakként definiálta, és igyekezett minél több segítséget nyújtani a szabadságukért küzdő afrikai népeknek. A brezsnyevi külpolitika célja természetesen az volt, hogy az újonnan létrejött nemzeti kormányok a hidegháborús csatatéren a megfelelő oldalon foglaljanak helyet, vagyis a kommunista blokkot erősítsék, és akadályozzák az amerikai érdekek érvényesülését a térségben.

1961. május 19–22. között a NÚSZ szervezésében megrendezték az első Pánafrikai Újságíró Konferenciát Bamakóban, Mali fővárosában.²⁶ A nyugati sajtó tudni vélte, hogy Moszkva több millió rubellel támogatta a rendezvényt, amellyel a célja egyértelműen az volt, hogy a dekolonizáció útján járó országok tömegmédiájának megszületésénél bábáskodjon, és azokban érdemi befolyást szerezzen.

A konferencián megalapították a Pánafrikai Újságírók Szakszervezetét, és különféle támogatásokat szavaztak meg, amellyel lehetővé vált a részt vevő afrikai országok sajtótermékeinek kiadása, és létrehoztak egy afrikai hírügynökséget is, a legmodernebb technikai berendezések biztosítása mellett. Az egyik legsürgetőbb kérdés mégis az újságíróképzés megszervezése volt, de nem azért, hogy a közeljövőben megszülető újságok szakmai színvonala kifogástalan legyen, hanem azért, hogy a lapoknál dolgozó írástudók megfelelő ideológiai tréning után

²⁶ Nordenstreng–Kubka, i. m. 75–78.

kellőképpen tudják manipulálni hazájuk közvéleményét. Ebben a feladatban Magyarország úttörőszerepet vállalt.

1962 nyarán Siklósi Norbert hivatalos látogatáson vett részt Prágában, ahol a csehszlovák sajtóvilág számos prominens tagjával találkozott.²⁷ Feltehetőleg ezen a diplomáciai utazáson sor került arra is, hogy megtárgyalják a NÚSZ hamarosan összeülő ötödik kongresszusának gyakorlati teendőit, ugyanis augusztus 6–12. között Budapest adott otthont az eseménynek, és ezzel párhuzamosan megrendezték a második Interpress Fotó Kiállítást is, szintén Budapesten.²⁸ Ez utóbbi rendezvény 1960-ban indult útjára, és a NÚSZ által alapított vállalat, az Interpress szervezte nemzetközi rendezvény volt. A kiállítás eredményeként alapították meg a NÚSZ fotórészlegét.

Az ötödik kongresszus kiemelt témái között szerepelt az újságírók üldöztetése. Sajnálattal vették tudomásul, hogy a világ számos pontján nagy számban szenvednek börtönökben és koncentrációs táborokban az imperialista és kolonialista hatalmak elnyomásának következtében a sajtószabadság mellett elkötelezett kollégáik, és beszéltek minderről abban az országban, ahol még tömegesen ültek börtönökben az alig néhány éve véresen leverte és megtorolt forradalom szabadságharcosai. Többek között a neves újságíró: Obersovszky Gyula.

Az ellentmondás azonban nem okozott erkölcsi meghasonlást a szervezők körében, senki nem óhajtotta megnyitni a magyar politikai foglyok előtt a cellaajtókat. Sőt, a forradalom utáni megtorlások lecsengésével bekövetkező időszak – amelyet konszolidációként szokás emlegetni – kifejezetten előnyös volt a NÚSZ számára terveinek végrehajtásához. Az 1956 novemberét követő restauráció kemény kézzel hallgattatta el, majd

²⁷ Takács Róbert: A csehszlovák sajtóirányítás a hatvanas és a hetvenes évek fordulóján, Budapestről nézve. In *Médiakutató* 2008. tél, 69–82.

²⁸ Nordenstreng–Kubka, i. m. 80.

szelektálta ki a sajtómunkásokat, lehetővé téve, hogy a párthű főszerkesztőkre és a feladatukkal tökéletesen tisztában lévő újságírokra bizzák az öncenzúra feladatát. Mint már említettem, megszüntették az egyetemi újságíróképzést, így a szakmai praktikákat csak a MÚOSZ tanfolyamain lehetett elsajátítani, vagyis mind a szakma képviselői, mind az oktatás szervezete tökéletesen alkalmasak voltak arra, hogy Budapesten nyissák meg a harmadik világ ideológiai gyarmatosításához elengedhetetlen káderképző iskolát. A kongresszus meghozta a döntést, és egy évvel később, 1963 szeptemberében megkezdődött az oktatás a Nemzetközi Újságíró Szervezet iskolájában, a Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központban, amely a fekete-afrikai értelmiség politikai képzése mellett lehetőséget szolgáltatott arra is, hogy kiszemelje, beszervezze és kiképezze a KGB harmadik világbeli ügynökeit.

A Magyar Újságírók Országos Szövetsége a NÚSZ tagjaként

A budapesti iskola megalakításával párhuzamosan döntés született arról is, hogy Balatonszéplakon felépítik a NÚSZ nemzetközi üdülőjét, amely a MÚOSZ kezelésében állt, és – a MÚOSZ hivatalos internetes oldala szerint – a MÚOSZ vagyonát gyarapította.²⁹ A MÚOSZ függetlenedésének fontos lépése volt, hogy 1964. január elsejétől kivették a Minisztertanács költségvetési fejezetéből, és a továbbiakban mint önálló társadalmi szerv

²⁹ A MÚOSZ története. A mélyponttól a kibontakozás illúziójáig (1958–1969) <http://www.muosz.hu/tortenet.php?page=datum&sub=datum17> (A letöltés ideje: 2014. augusztus 24.)

gazdálkodott a vagyonával.³⁰ Nem tartom véletlennek, hogy a MÚOSZ gazdasági önállósodása egybeesett a NÚSZ-on belüli szerepének növekedésével. 1964. március 18-án Siklósi Norbert egy javaslatot készített a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának (MSZMP KB) Agitációs és Propaganda Osztálya (APO) számára³¹ – amely a sajtóvilág pártirányítását megtestesítő szervezet volt, és mint ilyen gyakorlatilag a MÚOSZ ellenőrző szerve –, miképpen működjön együtt a MÚOSZ és az APO a továbbiakban.³² A javaslat egyfajta alku volt a két intézmény között, amely feloldotta az újságíró-szövetség egyoldalú függését a KB osztályával szemben. Az APO felügyelete a szövetség fölött továbbra is biztosítva volt ugyan, és ennek felelőse Siklósi maradt a továbbiakban is, de azért cserébe, hogy a főtákar rendszeres időközönként beszámolót készített a szövetség munkájáról a párt számára, kérte, hogy részt vehessen minden olyan tájékoztatón, amelyre a fővárosi napilapok szerkesztői hivatalosak voltak, valamint az országos agitprop (agitációs-propaganda osztály) értekezleteken és a különböző társadalmi szervek vezetőinek tanácskozásain is. Mindezen felül a MÚOSZ kizárólagos joga legyen az újságírók munkaközvetítése, káderügyekben konzultációs joggal bírjon, és a továbbiakban egyedül a MÚOSZ vezessen az újságírókról központosított nyilvántartást. Siklósi javaslatának jóváhagyása után ezek a jogosítványok bizonyos függetlenedést engedtek a

³⁰ Uo.

³¹ Az APO szerepéről lásd Takács Róbert, 2012. 88–99.; Takács Róbert: A sajtóirányítás szervezete a Kádár-korszakban. In *Médiakutató* 2009. ősz. http://www.mediakutato.hu/cikk/2009_03_07_sajtoiranyitas_kadar/ (A letöltés ideje: 2014. augusztus 31.)

³² Siklósi Norbertnek, a MÚOSZ főtákarának javaslata az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztálya és a MÚOSZ együttműködésének rendjére, 1964. március 18. A dokumentumot közli: *Zárt, bizalmas, számozott II. Irodalom-, sajtó-, és tájékoztatáspolitikai 1962–1979*. Szerkesztette: Cseh Gergő Bendegúz–Krahulcsán Zsolt–Müller Rolf–Pór Edit. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. 317–318.

MÚOSZ számára a párt- és államirányítástól, mindeközben kiterjesztették a főtítkár hozzáférési lehetőségét olyan információkhoz, amelyekhez korábban nem volt jogosultsága. Ezeken túl személyi ügyekben gyakorlatilag kizárólagos döntési helyzetbe került, ráadásul az APO ellenőrzése a MÚOSZ felett kiszámítható lett, hiszen a MÚOSZ mindenkori főtítkárának lett feladata a beszámolók elkészítése, valamint a két szerv közötti kapcsolattartás. Ha ezekhez a tényekhez hozzáadjuk a NÚSZ és azon keresztül a KGB jelenlétét, és kapcsolatát a főtítkárral, feltételezhetjük, hogy Siklósi hatalmának növekedése nemcsak személyi ambíció volt, hanem a vele kapcsolatot tartó titkoszolgálatok elvárása is.

Miután Siklósi 1966-ban elnyerte a NÚSZ egyik jelentős tisztségét, karrierje – és ezzel együtt hatalma – meredeken ívelt felfelé. Takács Róbert kutatásaiból ismert, hogy miután a Varsói Szerződés tagállamai bevonultak Csehszlovákiába, a prágai tavasznak nevezett reformkísérletek folytatásának megakadályozására, Siklósi Norbert fontos szerepet játszott a csehszlovák sajtó megregulázásában.³³

Siklósi gyakori vendég lehetett Prágában, és útjai során nem kizárólag a magyar érdekeket képviselte. Mint a NÚSZ tisztségviselőjének nyilván voltak ehhez a megbízatáshoz köthető feladatai, amelyekről nem tájékoztatta a magyar felettes szerveket. Erre utal az is, hogy 1968 márciusában a magyar sajtóirányító szervek állítólag az újságokból értesültek arról, hogy Siklósi Prágában töltötte a szabadságát, ahol találkozott a Csehszlovák Kulturális és Tájékoztatási Minisztérium Tájékoztatási Főosztályának vezetőjével, Jozef Vohnouttal.³⁴ A találkozón Vohnout kifejtette, hogy a csehszlovák sajtóirányítás a magyar példát tartja követendőnek, vagyis a táájékoztatáson alapuló

öncenzúra gyakorlatát szeretnék megvalósítani. Az augusztusi katonai beavatkozás azonban kerékbe törte a prágai reformokat, a Varsói Szerződés tagállamainak agressziója egyértelmű üzenet volt Moszkvából a cseh sajtó számára is: a beavatkozást megelőző fél évben a csehszlovák újságok viszonylagos szabadsága, a rendszer kritikájának óvatos, ámde egyértelmű megfogalmazása elfogadhatatlan a szovjet vezetés számára. Siklósi is ezt az üzenetet erősítette meg, amikor a magyar sajtóirányítás képviselői közül elsőként utazott Prágába a megszállás után.³⁵ Vohnout, aki az újonnan megszervezett Sajtó és Tájékoztatási Hivatal elnökeként fogadta Siklósit, még mindig a magyar rendszert tekintette példának, de Siklósi józanságra intette.

A MÚOSZ főtítkára már egyszer részt vett a médiavilág „pacifikálásában”, egy nagyon hasonló történelmi esemény után, így komoly tapasztalatokkal rendelkezett. Felhívta Vohnout figyelmét arra, hogy nem az 1968-as magyar viszonyok jelentik a kiindulópontot számukra, hanem az 1957-esek. Ha már sikerült az ellenzéki hangokat elhallgattatniuk, a csehszlovák újságíró-társadalmat „megtisztítaniuk”, vagy legalább megfélemlíteniük annyira, hogy a rendszer feltétlen kiszolgálói legyenek, majd újra tekinthetik példának a jelenlegi magyar helyzetet. Tovább árnyalja Siklósi figyelmeztetését, ha hozzátesszük, hogy ekkor már a NÚSZ alelnökeként is funkcionált. Néhány évtizeddel később, a bársonyos forradalom időszakában és azt követően a NÚSZ-t komoly támadás érte, amiért nem állt ki a csehszlovák újságírók mellett a megszállást követően. Láthatjuk, hogy nem pusztán hallgatott a szervezet, hanem éppen az ellenkezőjét tette annak, amit egy szólásszabadság mellett elkötelezett érdekvédelmi szervnek tennie kellett volna. 1969 májusában, éppen abban az időben, amikor megkezdődtek Csehszlovákiá-

³³ Takács, 2008.

³⁴ Uo.

³⁵ Uo.

ban az újságírók elleni retorziók, a NÚSZ Végrehajtó Bizottsága a balatonszéplaki üdülőben tartotta rendes ülészakát. Egy ügynökjelentésből tudhatjuk, hogy az ülészak az előre megírt beszédek felolvasásából állt, kényesen ügyeltek arra a szervezők, hogy véletlenül se kerüljön sor vitára a megjelentek között. Az Ausztriából érkezett újságírók tiltakoztak az ellen, hogy Siklósi „tűzzel-vassal kikényszerítette”, hogy felszólalásukban ne érintsék a csehszlovák helyzetet.³⁶ Maga az ülészak érdemi munkát keveset hozott, viszont annál több mulatozást, balatoni fürdőzést és reprezentatív fényűzést, amely a résztvevők számára is visszatetszést keltett.³⁷

A prágai bevonulással kapcsolatban még egy fontos epizódot meg kell említeni, amelynek hátterében szintén a NÚSZ-t kell keresni. 1968 augusztusában a magyar hírszerzés ügynököket telepített Prágába, hogy segítsék az ottani magyar külképviseletet az információszerzésben.³⁸ Önmagában ez a tény kevésbé figyelemfelkeltő, hiszen az adott – kritikusnak mondható – politikai helyzetben érthető, hogy a szomszédos ország kormányzatának első kézből van szüksége az információkra. Azonban az kevésbé egyértelmű, hogy olyan hírszerzőt küldjenek oda, akinek a feladata a magyar sajtóélet szemmel tartása volt, ugyanis a hírszerzés sajtófelügyelettel foglalkozó rezidentúrájának tisztjére, Szolnok Péterre esett a választás. Szolnok Péter előélete kalandosan alakult,³⁹ több külföldi rezidentúra vezetése, sőt megszer-

vezése⁴⁰ után 1967-től szigorúan titkos (szt.) tisztként dolgozott a MÚOSZ székházában. Egészen pontosan az ekkor létrehozott Press rezidentúra vezetésével volt megbízva. A Belügyminisztérium III/I. (Hírszerző) Csoportfőnökségének egy hazai kihelyezett egysége volt a Press rezidentúra, amelynek feladata a sajtó nemzetközi kapcsolatainak megfigyelése volt.⁴¹ Szolnok saját bevallása szerint is azért kapta a prágai megbízatást, mert „kb. két éve intenzív munkakapcsolatban álltam a Prágában székelő Nemzetközi Újságíró Szervezettel, annak minden funkcionáriusát személyesen ismertem.”⁴² Jelen kutatás szempontjából kiemelten lényeges ez a mondat, hiszen azt bizonyítja, hogy a magyar állambiztonság sajtófelügyelettel megbízott részlege szoros kapcsolatban állt a NÚSZ-szal. Szolnok kijelentése – miszerint: „Mi voltunk az első civilek a bevonulás után.”⁴³ – és a tény, hogy hamarosan Siklósi is Prágába érkezett, azt támasztja alá, hogy a NÚSZ, illetve rajtuk keresztül a szovjet titkosszolgálat utasításait teljesítették a megszállt ország fővárosában. Így érthetővé válik Szolnok diplomáciai botrányt okozó tevékenysége is, ugyanis magyarországi felettese utasítása és engedélye nélkül próbálta meg beszervezni a magyar követségre menekült Oldřich Švestka főszerkesztőt és Rudolf Barákot, Csehszlovákia korábbi belügyminiszterét. A botrányba fulladt „egyéni” akció után Szolnokot figyelmeztetésben részesítették, de 1971 szeptemberéig mégis ő látta el a Press rezidentúra vezetését.

36 ÁBTL 3.2.3. Mt-772/5 „Urbán”. Jelentés a NÚSZ balatonszéplaki VB ülészakáról, 1969. május 21. 75.

37 Uo.

38 Unger Gabriella: „Mi voltunk az első civilek a bevonulás után.” In *Betekintő* 2007/2. http://betekinto.hu/2007_2_unger (A letöltés ideje: 2014. augusztus 31.)

39 Szakmai előéletéről lásd: Unger, i. m.

40 1955-ben a londoni rezidentúra vezetésével bízták meg, ahol 1960-ig teljesített szolgálatot. 1964-ben kapott megbízást arra, hogy szervezze meg Rio de Janeiróban a hírszerző rezidentúrát, ahonnan 1966-ban érkezett vissza.

41 Tóth Eszter: A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete 1945–1990. In *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962*. Szerkesztette Cseh Gergő Bendegúz és Okváth Imre. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2013. 424.

42 Szolnok Péter jelentése prágai tartózkodásáról, 1968. december 1. Közli: Unger, i. m.

43 Uo.

Press rezidentúra

A Nemzetközi Újságíró Szervezet magyarországi tevékenységének feltárásakor kihagyhatatlan a Press rezidentúra működésének, szerepének vizsgálata. Mint oly sok esetben a kutatás során, ennél a témánál is rendkívül hiányos irattanyaggal szembesülünk, és a Kenedi János által vezetett szakértői bizottság jelentése szerint nem véletlenül. 1990 első felében megsemmisítették a Press rezidentúra irattanyagának nagy részét, ha nem az egészet.⁴⁴ Az ÁBTL-ben őrzött szervezeti anyagokban csak utalás szintjén találkozhatunk a hírszerzés sajtófelügyelettel megbízott részlegével, így működésének csak kontúrjai rekonstruálhatóak. A belügyminiszter 1968-ban adott utasítást arra, hogy a hírszerzés létesítsen kvalifikált belföldi hálózatot információszerzés céljából azoknál az intézményeknél, amelyek kapitalista országokkal tartanak kapcsolatot.⁴⁵ Ezek közé a nevesített intézmények közé tartozott a MÚOSZ, az MTI, a Rádió és más sajtóügynökségek. A rendelkezésből nem derül ki, hogy ezeknél a szervezeteknél külön-külön kellett-e létrehozni a kihelyezett egységeket, vagy egy közös rezidentúra látta-e el a média felügyeletét. A parancs kiadásának időpontja sem biztos, hogy pontosan fedi a rezidentúra megszervezésének kezdetét, hiszen Szolnok Péter személyi anyagából az derül ki, hogy már 1967-től szolgált a MÚOSZ-nál szigorúan titkos állományban. Persze a két időpont nem feltétlenül takar ellentmondást, hiszen a titkosszolgálat jelen lehetett a MÚOSZ-nál korábban is.

44 Sipos Levente–Ungváry Krisztián: Jelentés az Információs Hivatalban őrzött 1990. február 14. előtti keletkezett iratokról. 224. In: *A szakértői bizottság jelentése 2007–2008*. <http://mek.oszk.hu/08400/08450/08450.pdf> (A letöltés ideje: 2014. október 26.)

45 ÁBTL 1.11.4. 10-21/17/1968. A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 0017. számú parancsa, 1968. július 26.

1987-ből rendelkezünk még egy szervezeti jelentéssel, amely a hírszerzés egyes osztályainál, rezidentúráinál és hírszerző pontjainál dolgozó szigorúan titkos állomány létszámáról ad felvilágosítást.⁴⁶ Ez az irat a Press rezidentúra alá sorolja be a MÚOSZ-t, az MTI-t, a Magyar Rádiót, a Magyar Televíziót és a Tájékoztatási Hivatalt, összesen tíz szigorúan titkos tiszti státuszt említve. Arra a kérdésre egyelőre nem lehet határozott választ adni, hogy a rezidentúra a III/I. Csoportfőnökségen belül önálló egység volt, vagy esetleg valamelyik számozott osztály alá szervezték be. Ez utóbbira utal, hogy a III/III. Csoportfőnökség a III/I-11. Osztály (harmadik országos és hazai bázison folyó hírszerzés) vezetőjétől, Berényi Istvántól kérte ki a Press egyik titkos kapcsolatát egy konkrét ügy miatt.⁴⁷ Később látni fogjuk, hogy ez az osztály foglalkozott a harmadik világba irányuló hírszerzéssel, és ezáltal tevékenységének jelentős részében a NÚSZ által terjesztett propaganda érvényesülését segítette, vagyis szorosan együttműködött a Nemzetközi Újságíró Szervezettel és a MÚOSZ-szal. Mindez együtt arra utal, hogy a hatvanas–hetvenes évek fordulóján a Press szervezetileg kötődött a III/I-11. Osztályhoz. Az 1970-es évek végéről is találtam egy elszórt információt, ahol a Presst a III/I-B Önálló Alosztályként említik.⁴⁸ Szervezeti elhelyezéséről sajnos egyelőre többet nem sikerült kiderítenem.

A fedett állambiztonsági állomány elhelyezkedése a MÚOSZ-on belül ismeretlen, de feltehetően elsősorban a nemzetközi ügyekkel foglalkozó személyek körében keresendő. Létezett

46 ÁBTL 1.11.4. 67-16-438/1987. Javaslat a BM III/I. Csoportfőnökség hazai szti. bázisának fejlesztésére, státuszainak elvi elosztására és irányítási rendszerének kialakítására, 1987. május 13.

47 ÁBTL 3.2.1. Bt-916/2. Berényi István r. alezredes elvtársnak, a BM III/I-11. Osztály vezetőjének, 1971. május 10. 67.

48 ÁBTL 3.2.1. Bt-1773/2. Javaslat „Nyerges” fedőnevű titkos munkatárs ügyében, 1979. január 2.

például egy Budapest Press nevű részleg, amely a külföldi vendégek programját szervezte magyarországi tartózkodásuk idején. A részleg vezetője egy időben Borbély Endre volt,⁴⁹ aki – mint később látni fogjuk – a NÚSZ prágai központjában is alkalmazásban állt, és több fekete-afrikai útja során egyengette a szovjet befolyásolási politika érvényesülését a térségben. Borbély bennfentes volt, jól ismerte a MÚOSZ és a NÚSZ által végzett titkos tevékenységet, és kapcsolatban állt a polgári hírszerzéssel is. A Budapest Press közvetlenül a MÚOSZ Nemzetközi Osztályához tartozott, amelynek mindenkor vezetőjéről elmondható, hogy a hírszerzés szigorúan titkos állományban dolgozó tisztje volt. Alkalmazottai több nyelvet beszéltek, külföldiek látogatása során munkájuk pótolhatatlan volt, találkozóikról a Press rezidentúra felé jelentéseket készítettek. Egy-egy véletlenszerűen fennmaradt jelentésük pedig bepillantást nyújt a MÚOSZ nemzetközi ügyleteibe is.

Oláh Éva Magdolna a Budapest Press alkalmazottja volt, és „Fekete Edit” néven a Press rezidentúrának jelentett Siklósi több tárgyalásáról is. Tolmácsként jelen volt 1969 tavaszán azon a megbeszélésen, ahol Siklósi a NÚSZ főtítkáráként kötött megállapodást egy olasz kereskedővel.⁵⁰ Santi Serafino az olasz kommunista párt tagja volt, és kereskedelmi cégével kizárólag kelet-európai országokkal állt üzleti kapcsolatban. A tárgyaláson jelen volt Roszol János⁵¹ is, a NÚSZ prágai propagandaosztályának vezetője. Ugyanakkor nemcsak a magyar felek voltak a Nemzetközi Újságíró Szervezethez közel álló szereplők, hanem maga Santi is kötődött a szovjet titkosszolgálat által irányított

szövetséghez. Támogatója ugyanis Dante Cruicchi⁵² olasz újságíró volt, aki maga is tisztséget viselt a NÚSZ-ban. Siklósi felajánlotta Santi Serafinónak, hogy segíti export-import tevékenységét Magyarországon, sőt támogatni fogja, hogy a különböző olasz cégek rajta keresztül tudjanak kereskedni hazánkkal, cserébe Santi a bevétel harmadát a NÚSZ számlájára fizeti. Az ügynök magyarázatképpen azt is hozzáfűzte jelentéséhez, hogy erre azért van szükség, mert a NÚSZ szeretne terjeszkedni, kirendeltségeket felállítani a harmadik világ országaiban – elsősorban Dél-Amerikában és Fekete-Afrikában – ehhez azonban dollárra kell szert tennie. A szerződés nem csak a NÚSZ számára hozott bevételt, ugyanis – szintén az ügynök jelentése szerint – Santi Serafino az olasz kommunista pártot is támogatta pénzzel, az általa képviselt cég feltehetően az olasz baloldali párt egyik kereskedelmi vállalkozása volt.

A Press rezidentúra a média minden területét felügyelte, de különösen abban tartotta fent a beleszólás jogát, hogy kiket küldjenek ki külföldi tudósítónak. Adott esetben, ha a szerv számára nem volt megfelelő jelölt a kérdéses szerkesztőségben, akár azonnali státuszt is biztosított az újság a hírszerzés által javasolt újságírónak. Ez történt 1970-ben is, amikor az MSZMP Agitációs és Propaganda Bizottsága határozatot hozott arról,

49 ÁBTL 3.1.2. M-35905. Jelentés, 1972. február 21. 56.

50 ÁBTL 3.1.2. M-30072. Jelentés, 1969. június 2. 60.

51 Roszol János 1983-ban alezredesként a Belügyminisztérium Nemzetközi Osztályának vezetője volt. ÁBTL 3.1.5. O-19594. 54.

52 Dante Cruicchi (1921–2011) baloldali újságíró, politikus, 1975–1985 között Marzabotto, a náci tömegmészárlásról elhíresült város polgármestere volt, s ötven évvel a második világháború lezárása után is a fasizmus rémképével ijesztgetett. (1993-ban, az MDF-kormány idején, Magyarországra írt levelében így fogalmazott: „Marzabotto, amely más mártírvárosokkal együtt kénytelen volt elszenvedni a védelem nélküli ember élethez való jogának profán semmibe vevését, az egész világ közösségéhez fordul egy azonnali és határozott válasz elérése érdekében a neonáci és neofasiszta reváns ellen, amely felé a revizionisták utat nyitottak, ezek az állítólagos új történészek, akik újraértelmezik a múltat, sőt addig is elmennek, hogy tagadják a haláltáborok evidenciáját.” A levelet idézi: *Gyulai Hírlap*, 1993. október 29. 2. http://www.gyulaihirlap.hu/download.fcgi/532_0_1_VI_43_1993_10_29.pdf A letöltés ideje: 2014. szeptember 14.)

hogy szélesíteni fogja az MTI tudósítóinak körét, így még abban az évben fel kellett állítani egy tokiói és egy afrikai irodát.⁵³

Barcs Sándor, az MTI vezérigazgatója, aki több mint harminc évig, 1947-től 1980-ig töltötte be ezt a pozíciót, a Press rezidentúrához fordult javaslatért. „Kifejtette a korábban már többször hangoztatott álláspontját, hogy amennyiben bárhol (akár laptól, akár szervünk belső apparátusából) megfelelő adottságokkal rendelkező személyt tudunk javaslatba hozni, úgy azt hajlandó relatíve magas fizetéssel azonnal az MTI státuszába venni (anyagi kereteket az Agit. Prop. Bizottság biztosított) és rövid betanítás után megjelölt posztokra kihelyezni őket.”⁵⁴

A Press rezidentúra olyan intézményekkel is együttműködött, amelyek nem kötődtek szorosan a médiához, hiszen a beszervezett újságírók külföldre utaztatásához idegenforgalmi vállalatokra is szüksége volt. Ezek közül a legfontosabb a rezidentúra számára az Országos Idegenforgalmi Tanács (OIT) volt, amely rendszeresen részt vett a nemzetközi sajtórendezvények szervezésében is. Az OIT 1968. január 1-jén kezdte meg munkáját a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1034/1967. számú határozata alapján.⁵⁵ A tanács az Országos Idegenforgalmi Hivatal (OIH) utódjaként jött létre, fő feladatai az idegenforgalom fejlesztése, az idegenforgalmi propaganda terjesztése, az idegenforgalommal kapcsolatos népgazdasági ágazatok össze-

hangolása volt. Az intézmény belügyi szempontból nem a hírszerzés, hanem a III/II. Csoportfőnökség, vagyis a kémelhárítás érdekeltségébe tartozott természetesen, de a Press rezidentúra mégis kapcsolatot tartott a frissen felállított tanáccsal régi ügynökén, Budai Andrásan keresztül.

Budai belülről ismerte a politikai rendőrség működését, így jól használható ügynöknek bizonyult. 1946-ban jelentkezett az államvédelemnél, ahol 1957-ig teljesített szolgálatot.⁵⁶ Fegyelmi úton távolították el ekkor a szervtől: szolgálati lakásokkal való visszaélés miatt vizsgálatot indítottak ellene. Az általa igényelt két lakás ugyanis – az egyiket közeli ismerősenek engedte át – berendezve került a birtokába, az ott található értékes tárgyakat pedig pénzzé tette.⁵⁷ A jelentés 15–20 ezer forintba becsülte a magántulajdonként kezelt tárgyak értékét, feltehetően jó módú polgárok lakásainak berendezési tárgyairól volt szó. Ugyan elbocsátották a szerv kötelékéből, de szaktudását sajnálták elherdálni, így olyan munkahelyre irányították, ahol továbbra is hasznát tudták venni. Az IBUSZ-hoz került, ahol az idegenvezetők főnöke lett rezidensi minőségben, vagyis ő volt a beszervezett idegenvezetők irányítója.⁵⁸ 1969-ig dolgozott az utazási irodának, időközben több külföldi kihelyezést is elnyert, majd átkerült a Magyar Rádió és Televízió Vállalathoz (MRTV), és ezáltal a Press rezidentúrához.⁵⁹ Az MRTV-nél a Nemzetközi Kapcsolatok Igazgatóságának vezetőjeként dolgozott, így széles körű kapcsolatokat ápolt nyugati országok újságíróival, rádiós és tévés szakembereivel, ezért a hírszerzés joggal számíthatott arra, hogy a nagypolitikát érintő kérdések

53 ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. Jelentés, 1970. január 12. 59.

54 Uo. 60. Ehhez a jelentéshez képest kissé más jellegű beszámolókat olvashatunk különböző visszaemlékezésekben: „Felkerestem Barcs Sándort, az MTI vezérigazgatóját. Elmondtam neki, hogy négy nyelven beszélek, gondolom, hasznomat tudja venni. Azonnal kijelentette, hogy rögtön felvesz az MTI-be. Hozzáfűzte: éppen egy kairói tudósítói állás megszervezésén gondolkodnak. Jó lenne, ha vállalnám ezt a munkát. Vállaltam. S néhány heti előkészület után családommal együtt már útban is voltunk Kairó felé.” Polgár Dénes: *Egy polgár a nagyvilágban* Atlantic Press Kiadó, Budapest, 2008. 13.

55 ÁBTL 3.2.1. Bt-916/2. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1034/1967. számú határozata, 1967. október 19. 59.

56 ÁBTL 3.2.1. Bt-916/1. Összefoglaló, 1957. november 29. 26.

57 Uo. 27.

58 ÁBTL 3.2.1. Bt-916/1. Jelentés, 1958. február 24.

59 ÁBTL 3.2.1. Bt-916/1. Bt-916/2. Javaslat, 1970. június 17. 38.

ben is információkat tud gyűjteni.⁶⁰ 1971-ben átszervezések kezdődtek az MRTV-nél, aminek következtében Budai távozott a vállalatától.⁶¹ Alacsonyabb beosztásba került volna, ami nyilván nem érintette kellemesen, ezért – annak ellenére, hogy új munkakörében rendszeresen járhatott volna külföldre – kérte a hírszerzést, helyezték át új helyre, ahol a cég operatív érdekeit hatékonyabban tudja szolgálni.⁶² Így került 1971-ben az Országos Idegenforgalmi Tanácshoz, ahonnan továbbra is informálta a Press tisztjeit, és segítette a sajtófelügyelők munkáját. 1974-ben például Szurdi István, az OIT elnöke elrendelte, hogy az intézmény hozzon létre nemzeti képviselőket egyes tőkés országok nagyvárosaiban – elsősorban Párizsban, Stockholmban, Tokióban és New Yorkban –, amely képviselők az IBUSZ és a Malév irodáiban működnek. Erről a döntésről egyből értesítette Budai a Presst, hiszen operatív szempontból remek lehetőségnek tartotta a létrejövő új státuszokat, ráadásul az anyagi terheket az OIT viselte, vagyis a hírszerzés számára pénzügyi szempontból is előnyös megoldásnak tűnt.⁶³

Mivel a rezidentúra anyagait megsemmisítették, még nem került elő olyan irat, amely az OIT képviselőinek a hírszerzés felé küldött jelentéseit tartalmazná. Szerencsére azonban láthatjuk, hogy az állambiztonság sajtóellenőrző részlegén kívül más egységek, intézmények is keletkeztettek iratokat, így a múlt feltárását csak késleltetni lehet, megakadályozni nem. Remélhetőleg más irategységek feltárása közben további információkat sikerül gyűjteni a Press rezidentúrával kapcsolatban, és nem is

60 ÁBTL 3.2.1. Bt-916/1. Hírigény, 1970. július 10. 47.

61 ÁBTL 3.2.1. Bt-916/2. Jelentés, 1972. június 25. 70.

62 ÁBTL 3.2.1. Bt-916/2. Feljegyzés Rajnai Sándor vezérőrnagy elvtársnak, 1971. június 24. 72.

63 ÁBTL 3.2.3. Mt-347/1. Jelentés OIT képviselők felállításáról, 1974. szeptember 4. 88.

a távoli jövőben tiszta képet kaphatunk arról, milyen szervezeti felépítésben és személyi összetételben befolyásolta, irányította a titkosszolgálat a magyar tömegtájékoztatást a Kádár-rendszer idején. A teljes képet jelentősen fogja árnyalni a katonai hírszerzés, az MNVK-2 iratainak kutathatóvá tétele, hiszen ennek a szervnek az osztályai között is létezett sajtófelügyeletet ellátó részleg, ráadásul a tanulmány későbbi fejezeteiben látni fogjuk, hogy a Nemzetközi Újságíró Szervezet által végzett propagandatevékenységben sokkal fontosabb szerepet kaptak, mint a polgári titkosszolgálatok.

Hotel Interpress

Az 1962-es budapesti NÚSZ-kongresszus után megkezdődött a balatonszéplaki üdülő, a Hotel Interpress építése, amely 1965-ben nyitotta meg kapuit a pihenni vágyó újságírók előtt.⁶⁴ A nemzetközi újságíró-találkozóknak helyszínt biztosító intézmény a NÚSZ és a MÚOSZ együttműködésének eredményeként született meg. Elsődleges feladata az volt, hogy egy jól biztosítható, ezáltal a külföldi vendégek kontrollját garantáló, és a nemzetközi diplomáciának megfelelő színvonalú, reprezentációra alkalmas helyet hozzanak létre.⁶⁵ Talán az sem véletlen, hogy erre a célra egy üdülőt és nem valami egyéb funkcióval

64 MÚOSZ Levéltár. Dr. Lutz József igazgató jelentése az Interpress Nemzetközi Újságíró Üdülő munkájáról a Nemzetközi Újságíró Szervezet 1977. január 10–13-i budapesti tanácskozása részére, 1977. január 10.

65 Tatár Imre visszaemlékezése némiképp leegyszerűsíti az üdülő létrehozásának történetét: „Valamikor a hatvanas évek eleje-közepe táján egy MÚOSZ-varázsló pályájával rámutatott Balatonszéplak-felsőnek egy, a tótól elcsent kopárszürke telkére: itt újságíró üdülő épüljön. S lett.” Tatár Imre: *Rekviem egy üdülőért. Búcsú a Hotel Interpress-től*. <http://www.muosz.hu/cikk.php?page=mozaik&id=824&fo=2&iid=0> (A letöltés ideje: 2014. szeptember 10.)

rendelkező létesítményt épített a NÚSZ, hiszen a huszadik század közepére a turizmus a gazdaság egyik leginkább feltörekvő ágazatává vált – legalábbis a nyugati világban –, amelynek segítségével a lehető legkönnyebben lehetett ellenséges területre hírszerzőket eljuttatni, idegenforgalmi kirendeltségek fedésével rezidentúrákat alapítani és akár jövedelmező vállalkozásokat indítani. A szervezetnek nem a Balaton-parti létesítmény volt az egyetlen üdülője. Már 1960-ban megkezdte működését a várnai Nemzetközi Újságíró Szálló, amely „a haladó újságírók barátságának és szolidaritásának tűzhelyévé vált.”⁶⁶ A Hotel Interpress a bolgár tengerparton található üdülő mintájára létesült, a szolgáltatások és szórakozási lehetőségek egészen hasonlóak lehettek, a természeti adottságok különbözősége ellenére is. A két szállodának nem a profittermelés volt az elsődleges feladata, hanem a NÚSZ politikai célkitűzéseinek elősegítése, ezért jóval áron alul értékesítették a férőhelyeket, rengeteg ingyenes programot biztosítottak a vendégeknek, így az üzemeltetési költségek messze meghaladták a bevételeket. A MÚOSZ évi több millió forinttal támogatta a szálló működését, azonban ez az összeg ahhoz már kevés volt, hogy korszerűsítéseket, felújításokat hajtsanak végre, ehhez már a NÚSZ támogatására lett volna szükség.⁶⁷ A Nemzetközi Újságíró Szervezet azonban csak erkölcsi támogatást nyújtott az üdülő számára, a MÚOSZ kénytelen volt kigazdálkodni az állami dotációból a szükséges költségeket. A nyolcvanas évek közepére a helyzet szinte már tarthatatlan volt, ezért Megyeri Károly a MÚOSZ főtíkára kérte a NÚSZ segítségét a szálló pénzügyi gondjainak megoldásá-

66 MÚOSZ Levéltár. Tájékoztató a várnai Nemzetközi Újságíró Szálló helyzetéről, problémáiról és kilátásairól, 1977. január 5.

67 MÚOSZ Levéltár. Dr. Lutz József igazgató jelentése az Interpress Nemzetközi Újságíró Üdülő munkájáról a Nemzetközi Újságíró Szervezet 1977. január 10–13-i budapesti tanácskozása részére, 1977. január 10.

hoz, és felhívta a tagországok figyelmét, hogy időben fizessék ki a lefoglalt szobákat.⁶⁸ A felszólalásból kiderül, a vendégnapok 77%-át külföldiek vették igénybe, mégis a magyar szövetség dotálta az üdüleket.

Az üdülő magyar személyzete – és természetesen a MÚOSZ által delegált vendéglátók – jelentéseket készítettek az állambiztonság számára a külföldi újságírókról, és gondoskodtak arról, hogy a vendégek csak engedélyezett helyekre jussanak el, és csak azt lássák az országból, amit a párt láttatni kívánt belőle. Ezek a jelentések kiindulópontul szolgálnak a Hotel Interpress mindennapjainak feltárására, annak ellenére, hogy a Press rezidentúra anyagainak megsemmisítésekor nyilván ezeknek a jelentéseknek a többsége is nyomtalanul eltűnt.

Az üdülő igazgatói posztját Lutz József töltötte be, aki a kémelhárítás információja szerint a „BM állományában teljesített szolgálatot”.⁶⁹ Az étterem vezetésével Kató Árpádot, a MÚOSZ munkatársát bízták meg,⁷⁰ aki – mint később látni fogjuk – a NÚSZ magyarországi leányvállalatában is jelentős pozíciót kapott. Az üdülő propagandistája Salfai István, a siófoki Idegenforgalmi Hivatal korábbi munkatársa volt, akinek ténykedését kevésbé tartotta a hírszerzés elfogadhatónak, többek között azért, mert a politikai munkát főleg fontoskodásnak tartotta az üdülni vágyó vendégekkel szemben.⁷¹ Négy nyelven beszélt, így csaknem pótolhatatlan volt a különböző külföldi delegátusok fogadásakor, azonban a szervezők számára gyakran okozott kellemetlen pillanatokat. Előfordult, hogy a

68 MÚOSZ Levéltár. Megyeri Károly felszólalása a Nemzetközi Újságíró Szervezet titkárságának kibővített ülésén, 1985. január 12.

69 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés Dénes Sándorral folytatott beszélgetésről, 1975. július 1. 339.

70 ÁBTL 3.1.2. M-35348. Jelentés a MÚOSZ nemzetközi üdülőjéről, 1967. május 15. 4.

71 ÁBTL 3.1.2. M-30072. Salfai István ügye, 1968. július 18. 17.

szokásos turnusonkénti sajtótájékoztató alkalmával egy húron pendült egy nyugatnémet újságíróval, aki megjegyezte, hogy teljesen felesleges kérdeznie, úgyis le tudná írni előre a válaszokat. Salfainak tetszett az ötlet, és a MÚOSZ munkatársainak megrökönyödésére, megkérte a német férfit, hogy borítékolja a kikerkeztetett „elvtárs” válaszait. Hangulata annyira magával ragadta, hogy a rendezvény során saját maga figyelmeztette a sajtótájékoztatót adó illetékest, hogy mellébeszél, nem a konkrét kérdésekre válaszol.⁷²

Az üdülő első vendégei jelzik, hogy a NÚSZ, és rajta keresztül a MÚOSZ, milyen szervezetekkel való kapcsolatok ápolását tekintette elsőrendűnek. 1967 júniusában egyhetes pihenésre hívták Robert Weber von Webenaut (és feleségét), aki az Újságírók Duna Klubjának vezetője volt, és több osztrák újságírónak is biztosítottak szállást. Sőt már ezen a nyáron megtartották az idegenforgalmi újságírók és publicisták nemzetközi szervezetének, a Fédération Internationale des Journalistes et Écrivains du Tourisme-nek (FIJET) első magyarországi kongresszusát.⁷³ Egy évaddal korábban pedig, 1966-ban megszervezték az európai újságírók első találkozóját is, amely a nyugati államok újságírói felé való nyitás első lépésének volt tekinthető.

A hetvenes évek folyamán a Hotel Interpress több NÚSZ által szervezett nemzetközi eseménynek volt a színtere, azonban a nyolcvanas évekre egyre inkább a pihenés és a szórakozás vette át a főszerepet, vagyis a politikai szándék – amelynek érvényesülésére az üdülőt létrehozták – elsikkadt. A vendégek elsősorban a testvéri országok újságírói közül kerültek ki, nem valósult meg tehát az a szándék sem, hogy a harmadik világ publicistáit üdültesse a magyar tenger partján.

⁷² ÁBTL 3.1.2. M-30072. Salfai István, 1968. szeptember 15. 36.

⁷³ ÁBTL 3.1.2. M-35348. Jelentés, 1967. szeptember 27. 6.

TERJESZKEDÉS NYUGAT FELÉ

Előrenyomulás a Duna mentén

A NÚSZ alapvető feladata a hidegháborús hisztériában a bolsevik ideológia terjesztése volt, ezért kiemelten fontos jelentőséget kapott a különböző nemzetek újságíró-szövetségeivel kiépítendő kapcsolat. Ebből Magyarország is kivette a részét, felhasználva a balatonszéplaki üdülő nyújtotta lehetőségeket, ugyanis a hatvanas-hetvenes években előszeretettel csalogatták ide a nyugati lapok újságíróit.

Elsődleges célpontnak természetesen a szomszédos nyugati ország, Ausztria számított. A MÚOSZ a hatvanas évek közepétől igyekezett nyugati szomszédunk újságíróival szorosabb együttműködést kialakítani, de a feladat nem volt könnyű. Ausztriában nem létezett olyan jellegű újságíró-szövetség, mint nálunk a MÚOSZ, amely az ország összes zurnalisztáját tömörítette volna magába, így az sem volt egyértelmű, hogy milyen szervezettel kellene a kapcsolatot elmélyíteni. Két nagy intézményt próbáltak megkörményezni: a Concordia Sajtóklubot és az osztrák újságíró-szakszervezetet, amelynek vezetője Günther

Nenning, egy baloldali érzelmű újságíró, a *Neues Forum* főszerkesztője volt. Mindkét szervezet nyitott volt a párbeszédre, és hajlandó volt elfogadni egy budapesti és egy balatonszéplaki meghívást.⁷⁴

A tárgyalásokat Siklósi Norbert irányította, és közvetítette az információkat a pártszerv, vagyis az APO felé, amely jóváhagyta a MÚOSZ lépéseit. A megbeszélések azért akadoztak, mert a Nenning vezette szervezet az IFJ tagja volt, amely megtiltotta, hogy tagjai hivatalos kapcsolatba lépjenek a NÚSZ tagszervezeteivel, így az osztrákok csak a két állam újságírói közötti tapasztalat- és véleménycsere feltételeit biztosító kommunikációra voltak nyitottak.⁷⁵ Természetesen a hírszerzés is segítette a főtitkár munkáját. Haynal Kornél volt a diplomáciai összekötő a magyar és az osztrák újságírók között, aki ekkor a bécsi magyar konzulátus sajtótanácsosaként dolgozott. Haynal 1950-től az Államvédelmi Hatóság állományában volt, akkor még Hayn Kornél néven.⁷⁶ 1945. május elsején lépett be a Magyar Kommunista Pártba, amely először a *Szabad Magyarországhoz* helyezte, majd hamarosan a Magyar Központi Híradóhoz⁷⁷ került. Az MTI kiválásával Haynal a távirati iroda tudósítója lett, Prágában, Berlinben is több évet töltött, ahol „Nyisztor”, illetve „Nyerges” fedőnéven fogadta és teljesítette a BM utasításait.⁷⁸

74 MÚOSZ Levéltár. Feljegyzés az MSZMP KB APO részére a bécsi nagykövetségünk javaslatáról, 1966. december 29.

75 MÚOSZ Levéltár. Günther Nenning levele Siklósi Norbertnek, 1968. január 25.

76 ÁBTL 3.2.1. Bt-1773/2. Szolgálati jelentés, 1950. március 1. 11.

77 A Magyar Központi Híradó Rt. 1945. június 1-jén alakult meg, feladata rádióállomások létesítése és üzemeltetése, valamint a televízió meghonosítása volt. A részvénytársaság keretein belül működött 1950-ig a Magyar Távirati Iroda is.

78 Ügynöki anyagait, jelentéseit az ÁBTL ma öt dossziében őrzi. ÁBTL 3.2.1. Bt-1773/2.; ÁBTL 3.2.3. Mt-536/2-5. „Úgy érzem, hogy politikai meggyőződésnek, világnézetemnek és a párt iránti kötelességemnek teszek eleget azzal, hogy felveszem a kapcsolatot az ÁVH-val, s minden olyan dologról, amely akár a legcsekélyebb mértékben is gyanút kelt, minden olyan dologról, cselekményről, amely akármilyen kis

A hatvanas évek elején a Magyar Rádió és Televízió elnökhelyettese volt, ezt követően 1966–1971 között látta el az osztrák fővárosban a sajtóattaséi feladatot. A MÚOSZ részéről szintén egy belügyes tiszt, a szigorúan titkos állományban dolgozó Éles Tibor foglalkozott az osztrák kapcsolatok ápolásával, és természetesen minden más nemzetközi ügygel is, hiszen a Nemzetközi Osztály vezetőjeként fontos szerepet játszott a NÚSZ globalizációs törekvéseiben.⁷⁹

1966–1967 fordulóján az osztrák újságírók felé való nyitás biztató képet mutatott, ráadásul az együttműködési puhatolózásokkal párhuzamosan létrehoztak egy új szervezetet, az Újságírók Duna Klubját, amely csehszlovák és magyar kezdeményezésre született, és amelynek fővédnöke természetesen a NÚSZ volt. Az intézmény Bécsben működött, vagyis az Ausztriába való behatolás egyik lehetséges szervezete volt. Vezetésével a már említett osztrák újságírót, Robert Weber von Webenaut bízták meg. Vezetőségében több magyar újságíró is részt vett, például a Press rezidentúrának „Urbán” fedőnéven jelentő Lóránt László Endre, aki MTI-s kihelyezése idején a klub alelnöke, majd később titkára is volt.⁸⁰ A szervezet a Duna menti országok újságíróinak együttműködését volt hivatott szolgálni, így csatlakozott Románia, Jugoszlávia és Bulgária is. A Duna Klub szerepe nem pusztán a szakmai együttműködésre koncentrálódott, a magyar újságíró-szövetség különböző gyakorlati

mértékben is, akár látszólag is népköztársaságunk rendje ellen irányul, jelentést tesznek.” ÁBTL 3.2.1. Bt-1773/2. Kötelezvény, 1950. június 22. 15.

79 Éles Tibor 1954-től teljesített szolgálatot a BM állományában. 1964 és 1968 között a III/III. Csoportfőnökség szigorúan titkos tisztjeként látta el a MÚOSZ Nemzetközi Főosztályának vezetését. 1968-tól először a III/II. Csoportfőnökség főoperatív beosztottja volt, majd 1969-ben a Szakszervezetek Országos Tanácsának kikérése alapján leszerelték. ÁBTL 2.8.1. 238. dr. Éles Tibor személyi anyaga.

80 Lóránt László Endre beszerzési anyagai és ügynökjelentései hat kötetben találhatók az ÁBTL-ben. ÁBTL 3.2.1. Bt-1082; ÁBTL 3.2.3. Mt-772/1-5.

problémái megoldására is igénybe vette az osztrák kollégákat, például megkérte őket, hogy Magyarországon beszerezhetetlen autóalkatrészeket vásároljanak meg Nyugaton, és juttassanak el Budapestre.⁸¹ Hogy az autóalkatrészek pontosan milyen célból érkeztek hazánkba, arról nem szólnak a jelentések, de feltételezhetően a MÚOSZ és a NÚSZ hazai vállalatainak tulajdonában lévő gépkocsipark karbantartásához kellettek, amelyekhez a szocialista ipar termékei nem voltak kompatibilisek. A Duna Klub egyéb szíveségei már egyértelműen köthetők az általunk vizsgált Nemzetközi Újságíró Szervezet működéséhez. Többek között az volt a feladatuk, hogy a NÚSZ által kiadott *Interpress-grafik*, és a NÚSZ-hoz közel álló – és később még részletesen ismertetésre kerülő – FIJET lapja, a *Vue Touristique* számára hirdetőket szerezzen Nyugaton.⁸²

Az osztrák publicisták felé való kapcsolatépítés 1968-ban megbicsaklott. A dokumentumok tanúsága szerint a prágai tavasz eltiprása után a Nemzetközi Újságíró Szervezetnek fontos szerep jutott abban, hogy a csehszlovák sajtót megregulazzák – Siklósi Norbert szerepvállalásáról már korábban volt szó. A nyugati sajtó szolidaritást vállalt az elhallgattatott cseh és szlovák kollégákkal, így Nenning is éles hangú levélben tiltakozott Siklósinál a keleti blokk országai által indított támadás ellen, amellyel a válaszképtelen csehszlovák sajtót pocskondiázták.⁸³ Nenning levelében tanúságot tett arról, hogy tájékozott a kommunista ideológia tanításait illetően, és hivatkozott az újságírói etika követelményeire, amelyeknek kodifikálásért a szervezet alapításakor még a NÚSZ képviselői is kiálltak. Siklósi demagóg érveléssel és egyszerű hazugságokkal válaszolt a levélre, amelynek a központi gondolata az volt, hogy Nenning nem

81 ÁBTL 3.1.2. M-35905. Feljegyzés nyugati utazásról, 1969. szeptember 22. 4.

82 Uo. 5.

83 MÚOSZ Levéltár. Günther Nenning levele Siklósi Norberthez, 1968. október 14.

olvas az adott nyelveken, így nem lehet közvetlen tapasztalata a kritizált sajtók írásait illetően.⁸⁴ A levélváltás után megszakadt az osztrák szakszervezettel folytatott párbeszéd.

Nem élte túl a csehszlovákiai intervenciót a Duna Klub működése sem. 1968 novemberében Prágában még összejövetelt tartottak, amelyen nemcsak a klub tagsága, hanem a NÚSZ legfelsőbb vezetése is jelen volt, így Jiří Kubka főtítkárs és Pavel Jerofejev titkárs is.⁸⁵ Parázs vita alakult ki a csehszlovák kérdést illetően, ugyanis a Csehszlovák Újságíró Szövetség képviselőiben megjelent újságírók jogtalannak és indokolatlannak nevezték a megszállást, szemben a szovjet, magyar és bolgár küldöttekkel. Jugoszlávia és Románia képviselői nem foglaltak állást a kérdésben, az osztrákok azonban határozottan elítélték az agressziót. A nézeteltérések a klub működésének megszűnéséhez vezettek, amelyet feltehetően csak elősegítettek a csehszlovák újságírók ellen nem sokkal később megindított retorziók. Az együttműködés kialakításának elsődleges célja, hogy osztrák újságírókat hozzanak a NÚSZ közelébe, a prágai tavasz leverésének következtében kudarcba fulladt.

Néhány éves pihentetés után újra napirendre került a kérdés. A helsinki alapokmány aláírása után a két világrend között megkezdődött enyhülés kedvező politikai környezetet teremtett az újbóli tárgyalásokra. A MÚOSZ is igyekezett nemzetközi kapcsolatait kiszélesíteni, az osztrák és német társszervekkel való együttműködés kiemelt jelentőséget kapott. Alig néhány héttel a záróokmány aláírása után, 1975. augusztus 28-án Oláh János, a NÚSZ budapesti iskolájának igazgatója arról tájékoztatta a

84 MÚOSZ Levéltár. Siklósi Norbert levele Günther Nenninghez, d. n. „Ennek kapcsán nem is az általánosítást nehezményezem – bár van egy magyar közmondás: aki általánosít, nem mondhat elfogadhatót mindenkinek.” – hivatkozott Siklósi egy saját maga által kreált „közmondásra”.

85 MÚOSZ Levéltár. Lőránt László Endre jelentése a Duna Klub 1968. novemberi prágai összejöveteléről, 1968. december 9.

Külügyminisztériumot, hogy a MÚOSZ számára az „NSZK és Ausztria újságíró-szövetségeivel kapcsolatos munka kiemelt feladatok között szerepel.”⁸⁶

1976-tól a bécsi magyar sajtóattasé Baló Péter, a BM „Bajko” fedőnevű titkos munkatársa volt, kiváló kapcsolatokkal az osztrák újságíró-szövetségek felé, így jelentős segítséget tudott nyújtani a tárgyalások során.⁸⁷ A külüggyel folytatott előzetes egyeztetés után 1976 márciusában indult a MÚOSZ küldöttsége Ausztriába, hogy újból felvegye a kapcsolatot a Günther Nenning vezette szakszervezettel és a Concordia Klubbal, amelynek főtitkára, Alfred Schneider fogadta a küldötteket. Az ellentétek elsimulása rendkívül látványos volt. A MÚOSZ küldöttei által szélsőbaloldali gondolkodásúnak nevezett Nenning nyitott volt a tárgyalásokra, sőt maga vetette fel, hogy szerepet vállalna egy Duna menti szövetség létrehozásában is. A gondolat már a helsinki záróokmány aláírása előtt megszületett Nenning fejében, egy pozsonyi megbeszélés során vetette fel először ennek lehetőségét.⁸⁸ Ekkor már Bruno Kreisky kancellár vezette a semleges Ausztriát, aki Ausztria Szocialista Pártja (SPÖ) színeiben a békés egymás mellett élés elvét hirdetve fordult a keleti blokk országai felé.

A NÚSZ számára mindenképpen kedvező volt Kreisky hatalomra jutása, olyan társutas körök felé nyitott így az osztrák nagypolitika, amelyeknek érvényesülése segítette a NÚSZ gazdasági hátterét is. Példaként lehet említeni Josef von Ferenczyt, aki pénzügyi kapcsolatban állt a NÚSZ vállalataival is, de erről később még lesz szó. A Duna Klubbal kapcsolatban is fellelhe-

⁸⁶ MÚOSZ Levéltár. Oláh János levele Nagy László főosztályvezetőnek, 1975. augusztus 28.

⁸⁷ ÁBTL 3.2.1. Bt-2404/1. Javaslát, 1983. június 23. 73.

⁸⁸ MÚOSZ Levéltár. Beszámoló az Osztrák Újságírók Szakszervezetével folytatott tárgyalásról, 1975. július 10.

tő olyan dokumentum, amelyből arra lehet következtetni, hogy Kreisky, ha áttételesen is, de segítette a NÚSZ terjeszkedését Ausztriában. Sebestyén György⁸⁹ emigráns magyar író – Oláh János, a NÚSZ-iskola igazgatója szerint – Kreisky személyes barátja volt; a kancellár a Sebestyén által szerkesztett folyóiratban is publikált. A bécsi újságíró még 1974 októberében felkereste Bokor Lászlót, a bécsi Magyar Sajtóiroda akkori vezetőjét, a hírszerzés „Zsolt” fedőnevű titkos kapcsolatát,⁹⁰ hogy felajánlja lapját, az 1973-ban alapított *Pannóniát* – a Duna Klub újjászervezése esetén – a klub lapjának.⁹¹ Nem pusztán az anyaországgal való kapcsolat elmélyítése volt Sebestyén szándéka, ugyanis azt is hozzátette, könnyen el lehet érni, hogy a megalakuló klub a NÚSZ-hoz tartozzon, azzal együttműködő és annak irányvonalát követő szervezet legyen.⁹²

Sebestyén György kapcsolata a magyarországi hivatalos szervekkel korábban kezdődött, ugyanis 1959-től a bécsi *Magyar Híradó* című hetilapot szerkesztette, és a magyar állambiztonság igyekezett személyén keresztül befolyást gyakorolni a lapra. Sebestyén maga ajánlkozott arra, hogy – ellenszolgáltatás fejében – az újságban a Magyar Népköztársaság érdekeinek megfelelő írásokat fog megjelentetni.⁹³ A pénzt azon a módon juttatta el a hírszerzés a hetilapnak, ahogy nem sokkal koráb-

⁸⁹ Sebestyén György (1930–1990) író, szerkesztő, műfordító. A kommunista elkötelezettségű újságíró 1952-től a *Magyar Nemzet* kulturális rovatának vezetője volt. A forradalom után emigrált, Bécsben telepedett le, és egyre inkább német nyelven írt. 1973-tól szerkesztette a *Pannónia* című lapot. Az osztrák PEN Club vezető tisztségviselője, 1988-tól elnöke volt.

⁹⁰ ÁBTL 3.2.4. K-173/3. Összefoglaló jelentés, 1975. június 2. 73.

⁹¹ MÚOSZ Levéltár. Oláh János feljegyzése Király András főtitkár részére, 1974. október 12.

⁹² Uo.

⁹³ Szőnyi Tamás: *Titkos írás. Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet, 1956–1990*. 2. Noran Könyvesház, Budapest, 2012. 320–321.

ban a *Látóhatár* szerkesztőit is segítették:⁹⁴ a világ különböző pontjairól magyar emigránsok nevében küldtek kisebb összegeket a szerkesztőség számára egyszerű postai borítékokban.⁹⁵ Az együttműködés mégsem volt felhőtlen, hiszen a *Magyar Híradó*ban megjelent cikkek nem találkoztak minden esetben a magyar kormány elvárásaival, így 1962 után a kapcsolat megszakadt. 1974-ben jelentkezett újra Sebestyén az állambiztonságnál, ezúttal azonban már sokkal céltudatosabban: a Nemzetközi Újságíró Szervezet érdekeinek képviselőjeként. Ügyével a BM III/I. Csoportfőnökség 7. Osztálya foglalkozott, amely az NSZK és Ausztria területén élő emigráns magyar csoportok bomlasztását végezte. A hírszerzés nevében egy fiatal operatív tiszt, Dalmady György tartotta a kapcsolatot a bécsi szerkesztővel, akinek vélhetően ekkor kezdődött gyümölcsöző együttműködése Siklósi Norberttel és a mögötte álló szervezettel, amely kapcsolat a rendszerváltoztatás idejére súlyos gazdasági visszaélések elkövetésében csúcsosodott ki.⁹⁶

Sebestyén ajánlatát a hírszerzés fontolóra vette, hiszen elsődleges feladatuk a nyugati magyar emigrációba való beépítés, befolyásolás és bomlasztás volt, ennek pedig legegyszerűbb módja, ha emigráns lapok kiadóit és szerkesztőit vásárolják meg. A *Pannóniával* foglalkozó dokumentumok arra utalnak, hogy Sebestyén számára nem a magyar állambiztonság szerepelt első helyen a lehetséges partnerek keresésekor. Bokor László sajtóattasé szerint befolyásosabb támogatókkal próbálkozott korábban, amelyben maga Bokor is segítségére volt, valamint támogatta elképzelését a MÚOSZ Nemzetközi Osztálya nevé-

94 Erről lásd: Borvendég Zsuzsanna: Célszemély a Látóhatáron. Vámos Imre beszervezésének története. *Betekintő* 2013/3. http://betekinto.hu/2013_3_borvendeg (A letöltés ideje: 2014. november 10.)

95 ÁBTL 3.2.4. K-173/2. Fényképmelléletek.

96 Borvendég Zsuzsanna: Hírszerzés '89 avagy félbemaradt(?) akciók a rendszerváltoztatás küszöbén. In: *Hitel* 2014/6. 38–56.

ben Oláh János, a NÚSZ-iskola igazgatója.⁹⁷ Bokor szerint magas rangú osztrák politikusok – maga a külügyminiszter és az oktatásügyi miniszter – is közbenjártak Sebestyén érdekében a bécsi csehszlovák nagykövethél. A próbálkozás azonban eredménytelen maradt, a NÚSZ vezetése nem volt hajlandó Prágában tárgyalásokba bocsátkozni Sebestyénnel. Ez annál is érdekesebb, mert a magyarországi NÚSZ-vállalatokkal Sebestyén már kapcsolatban volt, közös filmet is készítettek (erről még később lesz szó). A NÚSZ elutasító viselkedésére nem találtam megnyugtató magyarázatot, lehet, hogy pusztán azért nem bíztak meg Sebestyénben, mert – az MNVK-2 szóhasználatával élve – kétkulacsosnak tartották.⁹⁸ Az elutasítást követően a *Pannónia* szerkesztője az állambiztonság felé fordult, azonban felhasználását a szovjet tanácsadók nem javasolták, így a lap megvásárlása elmaradt.⁹⁹

A Duna Klub felélesztése más vonalon azonban napirenden volt. 1975-ben Nanning szorgalmazta, hogy bajor tagokkal szélesítsék a résztvevők palettáját. A NÚSZ számára örömdetes volt a kezdeményezés, messzemenően támogatta a szervezést: „Érdekelve vagyunk az úgynevezett Dunamenti Klub tevékenységének felújításában, természetesen új jelleggel, »megtöltéssel«, amely tartalmazna konkrét szakmai, politikai akciókat, amelyeket a klub értekezletei részére a tematikai tervekben kéne rögzíteni.”¹⁰⁰

Végül 1976 folyamán szervezték meg az Újságírók I. Nemzetközi Duna-konferenciáját, amelyen határoztak a szervezet

97 ÁBTL 3.2.4. K-173/3. „Zsolt” fedőnevű ügynök összefoglaló jelentése, 1975. június 2. 75.

98 ÁBTL 3.2.4. K-173/3. Jelentés, 1975. április 26. 56.

99 ÁBTL 3.2.4. K-173/3. K. Orlov feljegyzése, 1975. július 25. 212.

100 MÚOSZ Levéltár. Jiri Kubka levele Király András, a MÚOSZ főtítkára részére, 1977. április 20.

munkabizottságának felállításáról. A munkabizottság üléseinek a MÚOSZ lett a házigazdája. 1977. április 21–23. között ülésezett először a bizottság Budapesten, amelynek tagjai között a Szovjetunió is képviseltette magát, bár az ország földrajzi elhelyezkedése mindezt nem indokolta. A szovjet küldött programjában szerepelt a budapesti Interpress Vállalat meglátogatása is, azé az Interpressé, amely a NÚSZ gazdasági vállalkozása volt.¹⁰¹

FIJET

A FIJET (Fédération Internationale des Journalistes et Écrivains du Tourisme) 1954-ben jött létre Párizsban, elsősorban francia és belga alapító tagokkal, de Olaszország és Görögország is képviseltette magát a megszülető szervezetben.¹⁰² Egyik alapítója és első elnöke Georges Dopagne belga újságíró volt. A FIJET első pillanattól kezdve szoros kapcsolatokat ápolt a NÚSZ-szal. A szocialista országok közül elsőnek Csehszlovákia lett tagja a szervezetnek, és minden bizonnyal a NÚSZ támogatta az idegenforgalmi újságírók szövetségének létrehozását. Mindenestre elgondolkodtató, hogy 1957-ben, alig néhány hónappal a MÚOSZ megrendezése után, Siklósi Norbert kormánybiztossága idején a Magyar Újságírók Országos Szövetségén belül a FIJET kezdeményezésére létrehozták az Idegenforgalmi Szakosztályt.¹⁰³ Ki utazhatott akkoriban Magyarországról külföldre?

¹⁰¹ MÚOSZ Levéltár. Duna-konferencia Összekötő Bizottság programja, 1977. április 21–23.

¹⁰² A FIJET hatvanadik születésnapját 2014 szeptemberében éppen Budapesten ünnepelte egy többnapos kongresszus keretében.

¹⁰³ László Gyula: *50 éves a Turisztikai és Gasztronómiai Szakosztály*. <http://www.muosz.hu/cikk.php?page=szakosztalyok&id=1105&fo=6&iid=53> (A letöltés ideje: 2014. szeptember 12.)

Még a belföldi turizmus is gyerekcipőben járt, nyugati országokba pedig reménytelen volt eljutnia egy átlag állampolgárnak, de még a vasfüggönyön innen sem volt egyszerű a mozgás. A sajtó elnémítása és az újságírók felülvizsgálata idején vajon miért az Idegenforgalmi Szakosztály létrehozásával foglalkozott a MÚOSZ? László Gyula cikkéből kiderül, hogy a hazai újságírók delegációja többször is részt vett Prágában turisztikai konferenciákon, amelyeket a FIJET szervezett, és az Idegenforgalmi Szakosztály létrehozása után már Magyarország is jogot formálhatott arra, hogy a nemzetközi szövetség teljes jogú tagja lehessen, másodikként a keleti blokkból. A szakosztály vezetőjének Vécsey Györgyöt választották, és az eleinte néhány fős csoport a hatvanas évek közepére a MÚOSZ legaktívabb szakosztályainak egyikévé vált, 200 fős taglétszámmal.¹⁰⁴ Ilyen előzmények után tartották meg a FIJET első magyarországi kongresszusát 1967-ben Balatonszéplakon, a frissen elkészült NÚSZ-üdülőben, ahol Vécseyt megválasztották a szervezet elnökének.

1969. április 19–20. között a MÚOSZ épületében tartották a FIJET vezetőségi ülését, ahol jelentős döntések születtek a két szervezet közötti együttműködést érintően.¹⁰⁵ Siklósi és Dopagne megállapodott abban, hogy létrehozzák a nemzetközi szervezet könyvtárát Nemzetközi Dokumentációs Központ néven Brüsszelben, amelynek rendezésével Miklódy Zoltánt bízta meg, aki később a szervezet főtitkári posztját is ellátta egy darabig, valamint megállapodtak a szervezet magazinjának, a *Vue Touristique* című lapnak a kiadásáról, amely mind a mai napig a FIJET kiadványaként kerül az utazók kezébe. Az újság jelentős szerepet kap még történetünkben, ugyanis 1971-ben Magyarországon jegyezték be a belga tulajdonú lap kiadóját, Vue

¹⁰⁴ Uo.

¹⁰⁵ ÁBTL 3.1.2. M-30079. FIJET Bureau, 1969. április 29. 49.

Touristique Idegenforgalmi és Propaganda Kiadóvállalat néven, igazgatójává pedig Siklósi Norbertet nevezték ki.¹⁰⁶ A közkeletű néven csak IPV-ként ismert vállalat Práczi István, egykori katonai hírszerző tiszt visszaemlékezése szerint óriási fizetéseket osztott már a hetvenes években is az ott dolgozó, magas beosztású káderek rokonainak,¹⁰⁷ miközben szorosan együttműködött a budapesti NÚSZ-vállalattal, az Interpress-szel. Mindkét cég külföldi tulajdonban volt, területen kívüliséget élvezett, amelynek következtében jelentős adó- és vámkedvezményeket kapott a magyar államtól. Az IPV rengeteg közkezdelt újságot adott ki a nyolcvanas években,¹⁰⁸ valamint fontos szerepet játszott a magyarországi turizmus fejlesztésében, az első magyar borlovagrend és a Hungaroring megszületésében is.

A Nemzetközi Dokumentációs Központ 1971. május 7-én tartotta meg alakuló ülését. Feladata az volt, hogy tudományos és kutató tevékenységet végezzen a nemzetközi idegenforgalom területén, gyűjtenie és őriznie kellett minden olyan dokumentumot, kiadványt, statisztikát stb., amely az idegenforgalommal kapcsolatban különböző országokban megjelent. Az alakuló

¹⁰⁶ MNL OL XXIX-I-40 1. d. Képviselői lap, a Cégbíróság 707/1971 sz. bejegyzése, 1971. november 30.

¹⁰⁷ Práczi István: *Kémjátszmák. Egy magyar hírszerző emlékiratai*. Kárpátia Stúdió, Budapest, 2014. 296.

¹⁰⁸ A *Vue Touristique* mellett az IPV több nemzetközi szervezet lapját is megjelentette: ilyen például a Nemzetközi Sportújságírók lapja, az *International Sport*, ezen kívül különböző Nyugat-Európában terjesztett sportmagazinok, mint az *International Basketball*, a *World Gymnastics* vagy a *Swimming and Water Polo*. Magyarországon ők jelentették meg többek között az *Orvosi Magazint*, a *Turizmust*, a *Szabó Családot*, a *Piacszolgálatot*, a *Sünit*, az *Autóséletemet*, a vadászok számára kiadott *Nimród*ot, a *Magyar Konyhát*, az OIH és az OIT különböző kiadványait: az *Utazási Magazint* és az *Idegenforgalom* című lapokat. Később látni fogjuk, hogy a Magyarok Világszövetségének lapja, a *Magyar Hírek* is fontos szerepet játszott a vállalat életében.

ülésein megválasztották a központ ügyvezető tanácsát is, amelynek elnöke Siklósi Norbert lett.¹⁰⁹

A FIJET működésének első két évtizedében kevésbé felelt meg a NÚSZ által támasztott politikai elvárásoknak, vagyis annak, hogy tagjain keresztül befolyást gyakorolhassanak a nyugati országok közvéleményére a tömegtájékoztatáson keresztül. A hetvenes évek közepén nagyjából harminc, főleg európai ország turisztikai újságíróinak szervezetét tömörítette magába a szövetség, amelyek – a kelet-európai tagok nagy bánatára – tartották magukat az alapszabályban kikötött politikamentességhez.¹¹⁰ Az alapításkor megfogalmazott fő célkitűzés ugyanis az volt, hogy „a turisztikai újságírók járuljanak hozzá a béke, a népek közötti általános együttműködés, a kölcsönös megbecsülés és megértés szellemének létrehozásához.” Annak ellenére, hogy a NÚSZ segítette elő a szervezet létrehozását, amíg a nyugati országok bírtak túlsúllyal a tagság körében, nehéz volt a szövetséget politikai állásfoglalásra bírni. 1974-ben azonban Lisszabonban tartották meg a FIJET soros kongresszusát, ahol már a szocialista országok súlyának következtében nyíltan deklaráltak politikai véleményt, méghozzá – a bolsevik fogalomhasználat értelmében – haladóan. A helsinki ajánlások csak fokozták a turisztikai újságírók munkájának politika felé mozdulását, hiszen az idegenforgalom fellendülése a „világbéke” zálogává vált, legalábbis a magyar szakosztály véleménye szerint. A FIJET magyar tagozata a legaktívabb szekció volt a nemzetközi szövetségben belül, és az IPV gyakorlatilag a FIJET legtöbb rendezvényének szervezője és lebonyolítója volt. Vécsey György 1973-ig látta el a szövetség vezetését, elnökségének hat éve a FIJET felfutásának és politika felé fordulásának időszaka volt.

¹⁰⁹ MÚOSZ Levéltár. Kapalyag Imre összeállítása a Georges Dopagne Nemzetközi Dokumentációs Központ első tudományos szimpóziumáról, 1975. június 18.

¹¹⁰ MÚOSZ Levéltár. A FIJET jelenlegi helyzete, d. n.

Távozása után Vécsey a *Vue Touristique* főszerkesztője lett,¹¹¹ s így a FIJET arculatának meghatározásában továbbra is fontos szerepet játszhatott. 1977-ben Varsóban gyűltek össze a FIJET szocialista tagországainak képviselői, abból a célból, hogy stratégiát dolgozzanak ki a NÚSZ érdekeinek erősebb érvényesítésére a FIJET-n belül. Vécsey leszögezte: „Lehetetlen a nagy polgári többséget lecsatlakoztatni a baloldalra, amellet nem is hasznos, mert ha sikerülne, sokan elhagynák a FIJET-t, megszűnne azon belül ismert munkánk, illetve annak lehetősége, nem lenne tere a szocialista propagandának.”¹¹² Ebben a kérdésben feltehetően végül a magyar szekciónak a véleménye lett a meghatározó, szemben a szovjetekével, akik a FIJET végrehajtó bizottságának moszkvai látogatása során így fogalmaztak: „Az élet előbb-utóbb önöket is rákényszeríti arra, hogy belépjenek a NÚSZ-ba, mi türelmesek vagyunk, megvárjuk.”¹¹³ A belépés nem történt meg, így a turisztikai újságírás felhasználásával és a magyar újságírók aktív közreműködésével tovább folytatódhatt a szocialista propaganda terjesztése a nyugati országokban.

A MÚOSZ Idegenforgalmi Szakosztálya a hetvenes évek elején még egy fontos nemzetközi szervezethez csatlakozott, amelyről az állambiztonság tudni vélte, hogy a NÚSZ keretén belül működik.¹¹⁴ Ez volt a Gasztronómiai, Borászati és Turisztikai Újságírók Nemzetközi Szövetsége, a FIPREGA (Fédération International de la Presse Gastronomique). A FIPREGA 1972 augusztusában ülésezett Budapesten, ahol a MÚOSZ turisztikai szakosztálya teljes jogú tagja lett a nemzetközi szervezetnek, ezzel a szakosztály gyakorlatilag megduplázta létszámát; a

¹¹¹ Uo.

¹¹² MÚOSZ Levéltár. Vécsey György összefoglalója a varsói ülésről, 1977. április 2.

¹¹³ MÚOSZ Levéltár. Feljegyzés a FIJET VB moszkvai üléséről, 1977. február 4.

¹¹⁴ ÁBTL 3.1.2. M-35905. Jelentés, 1972. augusztus 1. 73.

gasztronómiai részleg élére Gyapai Dénes került.¹¹⁵ Az esemény fő szervezői a vendéglátó MÚOSZ mellett, a Vue Touristique és az Országos Idegenforgalmi Tanács volt.¹¹⁶ Ugyancsak hasonló befolyásoló szerepet szántak a Filmkritikusok Nemzetközi Szövetségével (FIPRESCI), a Nemzetközi Sportújságíró Szövetséggel (AIPS) és az autós újságírókkal kialakított kapcsolatoknak is. Az IPV e két utóbbi szövetséghez fűződő együttműködést igyekezett elmélyíteni filmek, kiállítások, versenyek rendezésével, különböző kiadványok megjelentetésével.

„Capri szelleme”

A fent említett nemzetközi újságíró-szövetségek politikai célokra való felhasználását alátámasztja a Kenedi János vezette szakértői bizottság jelentése is. A bevezetőben Kenedi János – sajnos hivatkozások nélkül – megállapította, hogy a katonai hírszerzés, vagyis az MNVK-2 Csoportfőnökség sajtórezidentúrája 1974 és 1986 között hetven és kilencven fő közötti létszámban foglalkoztatott ismert újságírókat, akiknek központja Brüsszelben és Milánóban volt, Budapesten pedig a FIJET nevű szervezet turisztikai újságírói közé vegyültek.¹¹⁷ Nevüket rendszeresen olvasni lehetett a *Vue Touristique* című magazinban. Bár a jelentés általánosságban fogalmaz, megerősíti azokat a következtetéseket, amelyeket az általam vizsgált dokumentumokból vontam le. A szovjet befolyásolási politika egyik fontos bázisa a látszólag független, de valójában a Szovjetunió által

¹¹⁵ László, i. m.

¹¹⁶ ÁBTL 3.1.2. M-35905. Feljegyzés, 1972. július 19. 74.

¹¹⁷ A Szakértői Bizottság jelentése 2007–2008. 8. <http://mek.oszk.hu/08400/08450/08450.pdf> (A letöltés ideje: 2014. szeptember 22.)

támogatott újságíró-szervezetek voltak, amelynek egyik fontos központja Brüsszelben volt. A FIJET-vel való együttműködéssel és az IPV létrehozásával kialakult a Brüsszel–Budapest-tengely, és a vállalat alkalmazottainak áttekintése – mint azt látni fogjuk később – valóban megerősíti az MNVK-2 jelenlétét. Az olasz kapcsolat pedig az Olasz Újságíró Szövetséggel ápolt több évtizedes kitüntetett barátság eredménye volt, amelynek köszönhetően megszületett – Helsinki szellemének mintájára – „Capri szelleme”.

1950 után az újságírás nemzetközi színterén is kialakult a kétpólusú világ. A demokratikus nyugati államok kilépése a Nemzetközi Újságíró Szervezetből hosszú időre ellehetetlenítette a Kelet–Nyugat közötti együttműködést, és mint láthattuk, ennek az elzárkózásnak a fellazítására jött létre – szovjet támogatással – több újságíró-internacionálé is. A NÚSZ és az 1952-ben újjáalakult IFJ közötti együttműködés azonban sokáig lehetetlennek látszott. A hetvenes évekig a brüsszeli székhelyű IFJ minden egyes kongresszusán üdvözlő levelet kapott a NÚSZ-tól, amelyben a népek közötti béke és barátság jegyében felkérték őket az együttműködésre.¹¹⁸ Az IFJ nem válaszolt a levelekre, sőt hozott egy határozatot, amelynek értelmében keleti szervezetekkel a tagok csak az IFJ engedélyével létesíthettek kapcsolatot, azonban az ilyen engedélyeket jellemzően nem adták meg, ezért volt nehézkes például Günther Nenningel együttműködésre lépnie a MÚOSZ-nak. Önállóan nem sikerült a NÚSZ-nak párbeszédet kezdeményeznie a nyugati riválissal, tehát közvetítőt kerestek. Az Olasz Újságírók Szövetsége¹¹⁹ lett a híd Kelet és Nyugat között. Az olasz szövetség tökéletes összekötőnek bizonyult, mivel nem volt tagja egyik szervezetnek sem, ráadásul politikai hovatartozástól függetlenül magába tömörítette az ország

¹¹⁸ MÚOSZ Levéltár. Günther Nenning: *Két internacionáléból egy?* Kézirat.

¹¹⁹ Federazione Nazionale Stampa Italiana (FNSI).

összes publicistáját, vagyis a keresztény-konzervatív jobboldaltól a baloldal kommunista ágáig minden irányzat képviseltette magát – a szélsőjobb kivételével. A MÚOSZ-ra hárult a feladat, hogy szoros kapcsolatot alakítson ki az olaszokkal, ezáltal munkálkodjon a két nemzetközi szövetség közelítésén.¹²⁰ Az első puhatolózások után 1966-ban Balatonszéplakon rendezték meg az első európai találkozót, amellyel a MÚOSZ elindította azt a folyamatot, amelynek elsődleges célja az volt, hogy összehozzák Európa két nagy újságíró-szövetségét. Ezzel a MÚOSZ átadta az olasz kollégáknak a szervezés további feladatát, ám a háttérből végig kulcsfeladatot láttak el a találkozók lebonyolításában. 1967-ben Lignanóban, az első nemzetközi kongresszuson a szocialista országok nagyobb számban képviseltették magukat, ráadásul az IFJ – szemben a NÚSZ-szal – nem jelent meg.¹²¹ Összességében a kongresszus mégis sikeresnek volt mondható, hiszen elindított egy olyan folyamatot, amely megelőzve a helsinki záróokmányt, kimondta az újságírók elkötelezettségét a béke, a biztonság és az együttműködés mellett. Bár a csehszlovák intervenció és az azt követő – újságírókat ért – retorziók megakasztották a közeledést, a folyamat nem állt le. A MÚOSZ tökéletesen látta el feladatát, aktív szerepvállalásának köszönhetően a szocialista blokk egyre nagyobb befolyást gyakorolt az olasz szövetségre, és az általuk támogatott nemzetközi együttműködésre. 1972 júliusában tartották meg a második lignanói találkozót, ahol Siklósi Norbert sikeresen képviselte a NÚSZ érdekeit. Annak ellenére, hogy az olaszok kifogásolták a csehszlovák újságírók ellen zajló pereket, Siklósi ügyesen hárította el a vádakát, diplomatikusan felvezette, hogy ez csehszlovák belügy, és a Csehszlovák Újságíró Szövetség kompetenciájába

¹²⁰ MÚOSZ Levéltár. Jelentés a Capri szigetén tartott második Európai Újságíró Találkozóról, d. n.

¹²¹ Uo.

tartozik a probléma kezelése,¹²² pedig mint tudjuk, neki tanácsadóként személyesen is nagy szerepe volt a prágai kollégák ellen indított retorziók végrehajtásában. A háritás oly jól sikerült, hogy az olasz szövetség elfogadta a NÚSZ meghívását, és 1972 szeptemberében hivatalos látogatást tettek Prágában. Az együttműködés a célegyenesbe ért. 1973-ban Capri szigetén – olasz szervezéssel, de jelentős magyar segítséggel – megrendezték az európai újságírók találkozóját, amelynek egyértelmű célja az volt, hogy a NÚSZ végre felvegye a kapcsolatot az IFJ-vel.

A kétévente összehívott rendezvényen egyre kiegyensúlyozottabb arányú volt a két világrend országainak részvétele, míg nem 1977-ben, a harmadik capri találkozón megjelent mindkét nagy nemzetközi szervezet elnöke és főtitkára is, ezzel hivatalosan is a legmagasabb szintre lépett a NÚSZ és az IFJ közötti kapcsolat. Ráadásul minden évben informális találkozást szervezett a NÚSZ Franciaországban, ahol elsősorban a capri találkozók nyugati képviselői jelentek meg azzal a céllal, hogy egyeztessenek a következő konferencia témáiról. A NÚSZ tehát a hetvenes évek második felére magyar segítséggel elérte, hogy bekapcsolódjon a nyugati demokráciák szervezeteinek munkájába.

¹²² MÚOSZ Levéltár. Siklósi Norbert jelentése az európai újságírók II. lignanói találkozójáról, d. n.

CÉL: A HARMADIK VILÁG

Magyar hírszerzők a fekete kontinensen

Az 1945 utáni magyar hírszerzés története még feltáratlan terület. Tanulmányok ugyan születtek a témában, de egy átfogó történeti munkával, amelyből megérthetnénk, hogy a gyakorlatban miképpen működött a szervezet, pontosan milyen feladatokkal voltak megbízva az egyes osztályok, és legfőképpen hogyan kapcsolódott egymáshoz a magyar polgári és katonai hírszerzés, milyen formális és informális rendszerben működött együtt más országok – elsősorban a Szovjetunió – hírszerzésével a magyar kémközpont, még adós a történetírás. Általánosságban elmondható, hogy a nagypolitikába nem volt beleszólásunk, és bár voltak területi illetékességre felosztott osztályok, amelyeknek a kijelölt célországot kellett különböző szempontok alapján megfigyelés alatt tartani, elsősorban mégis a nyugati magyar emigráció bomlasztásával volt elfoglalva a hírszerzés, amely feladat a hatvanas évektől kezdve egyre árnyaltabbá vált. Ekkortól az lett az elsődleges célja a magyar kormánynak, hogy jó viszonyt alakítson ki a legtöbb vezető nyugati emigránssal, és

rajtuk keresztül elősegítsék Magyarország diplomáciai kapcsolatait. A szovjet blokk tagországainak hírszerzése a nagy testvér által kiosztott feladatokat is ellátott, és ennek az együttműködésnek¹²³ egyik nyilvánvaló példája Magyarországnak a harmadik világban, elsősorban az afrikai kontinensen megnyilvánuló hírszerző tevékenysége, hiszen közvetlen gazdasági és politikai érdekek nem motiválhatták hazánkat, hogy megjelenjen a térségben. Főleg ideológiai támogatást nyújtottunk az ottani baloldal felé hajló értelmiségnek, de pénzzel is hozzájárultunk a különböző felszabadítási harcokhoz. Az Afrikában végrehajtott titkosszolgálati és más kormányzati akciók történetének feltárása nem e dolgozat témája, azonban egy rövid áttekintés erejéig mégis érdemes felvillantani azon összefüggéseit, amelyek a NÚSZ magyarországi tevékenységének kutatása közben felszínre kerültek. Látszólag a NÚSZ-szal kapcsolatban nem álló kormányzati szervek tevékenységéről lesz szó a következő néhány oldalon, de az iratok többségét a Press rezidentúra keletkeztette, ráadásul a személyes kapcsolatrendszer is arra engednek következtetni, hogy a különböző szervek feladatainak koordinálásában a NÚSZ is részt vett.

1966-ban a Pénzügyminisztérium készített egy jelentést arról, milyen formában vesszük ki a részünket a fejlődő világnak

123 A szovjet hírszerzéssel való együttműködésről vö.: Tóth, i. m.; Baráth Magdolna: Adalékok a magyar és szovjet hírszerző szervek együttműködéséhez. In *Megérő történelem. Tanulmányok a hatvanéves Gyarmati György tiszteletére*. Szerkesztette Baráth Magdolna-Bánkúti Gábor-Rainer M. János. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2011. 29–42.; Okváth Imre: Jelentés a szocialista országok állambiztonsági vezetőinek titkos moszkvai tárgyalásairól, 1955. március 7–12. *Hadtörténeti Közlemények*, 2011/4. 689–704.; Krahulcsán Zsolt: A magyar politikai rendőrség és a szocialista országok állambiztonsági szervei közötti kapcsolatok szabályozása (1956–1989). *Levéltári Szemle*, 2009/3. 3–19.; Palasik Mária: A BM II/3. (Hírszerző) Osztály. In *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962*. Szerkesztette Cséhi Gergő Bendegúz és Okváth Imre. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára-L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2013. 47–101.

nyújtott segítségból.¹²⁴ A Magyar Nemzeti Bank által nyújtott hitelek kamata – szemben a kereskedelmi hiteleknel szokásos 6% helyett – mindössze 2,5%-ot tett ki. Az alacsony kamatláb alkalmazása már önmagában is jelentős könnyítés, de ezen kívül a törlesztés tekintetében is kaptak az érintett államok kedvezményeket. Jelesül például azt, hogy nem is kellett devizában visszafizetniük a részükre átengedett pénzt, hanem lehetőséget biztosítottunk arra, hogy saját árucikkeik szállításával rendezék tartozásaikat. Ha véletlenül mégis konvertibilis valutában érkezett egy törlesztőrészlet, a magyar állam ezt arra fordította, hogy az adós országból érkező áruk importját finanszírozza vele. És mindennek tetejébe a fejlődő országokba szállított különböző berendezések alkatrészeinek többségét nyugati országokból szereztük be tetemes összegekért.

A pénzügyi segítségnyújtás azonban Magyarország vonatkozásában elenyésző lehetett ahhoz képest, amit a brezsnyevi politika juttatott a harmadik világba. Mi sokkal inkább a politikai befolyásolás más módozataival működtünk közre a szovjetek által meghatározott közös külpolitikai irányvonal megvalósításában. 1970 szeptemberében felállították a Belügyminisztériumban a III/I-11. Osztályt, amely a harmadik országos és hazai bázison folyó hírszerzés koordinálásának feladatát látta el.¹²⁵ A harmadik világ Fekete-Afrikán kívül magában foglalta az arab országokat és Kínát is. Az osztály alapvetően kis létszámmal működhetett, ráadásul lehetetlenség lett volna minden egyes országba belügyi rezidentúrát telepíteni, így a hírszerzés kénytelen volt más minisztériumokat, illetve szervezeteket felhasználni munkája során. Az egyik legfontosabb szerv a Külügyminisztérium (KÜM) volt, amelynek 1974-ben hat afrikai országban műkö-

124 ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. „Student”. Felkészülés a Világkereskedelmi konferencia 2. ülészakára, 1966. június 24.

125 Tóth, i. m. 425.

dött képviselte, ezek még tizenkét más országba is akkreditálva voltak.¹²⁶ Ez a szám a diplomáciai kapcsolatok ápolásához is kevés volt, lehetetlen lett volna hírszerző feladatokban számítani a külképviseletekre. A KÜM illetékes hazai bázisát azonban potenciális titkos munkatársaknak tekintették. A VIII. területi osztály foglalkozott az afrikai országokkal, amelynek munkatársai segítették a különböző hazai szervezeteket, vállalatokat, illetve az állami szerveket afrikai munkájukban.

A Külkereskedelmi Minisztériumon (KKM) belül nem volt önálló afrikai részleg, sőt Budapesten egyetlen fekete-afrikai országnak sem volt kereskedelmi kirendeltsége, így a térségben a KKM nem tudott közvetlen hírszerzési csatornát biztosítani.¹²⁷

Hírszerzés szempontjából a legjelentősebb behatolási lehetőséget az afrikai országokba a Nemzetközi Műszaki-Tudományos Együttműködési Iroda (TESCO) jelentette. Közvetlen felügyeletét a Külkereskedelmi Minisztérium látta el, 1967-ben Szalai Béla miniszterhelyettest bízták meg ezzel a feladattal.¹²⁸ A TESCO története önálló kutatás témája kell, hogy legyen, hiszen nem csak a fejlődő országokkal, de a tőkés nyugattal is kiterjedt kapcsolatokat ápol, és mivel ez a vállalat intézte a nemzetközi munkaközvetítést, a belügy és a katonai hírszerzés biztos fedéssel tudott a TESCO-n keresztül ügynököket telepíteni külföldre. Pontos adatok a kiküldetések számának nagyságáról nem állnak rendelkezésemre, de azt tudom, hogy 1967-ben csak a harmadik világba küldött szakemberek által ott eltöltött napok

126 ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. Jelentés a fekete-afrikai országok irányába folytatott hírszerző munka hazai bázisáról, 1974. április 19. 153.

127 Uo. 157.

128 MNL OL XXIX-G-21-b 15. d. A Tárcaközi Műszaki Segítségnyújtási Bizottság 1967. december 11-én megtartott 11. ülésének jegyzőkönyve.

száma 68 800 volt.¹²⁹ 1973 szeptemberében Fekete-Afrikában 92 magyar szakember dolgozott, a legtöbb közülük Nigériában, de Tanzánia, Ghána, Etiópia, Uganda, Zambia, Niger, Szenegál és Guinea is fogadott magyar munkásokat.¹³⁰ Ez a szám csak a polgári alkalmazottakat takarja, a különböző titkosszolgálatok által telepített ügynökökről nem rendelkezem adatokkal, az eddig elemzett statisztikák ugyanis csak a kiküldetések költségeit foglalják magukba, amelyben a fedett állomány ellátása nem szerepel. Cinikusan alkotmányos költségnek nevezték a polgári és katonai titkosszolgálat emberei számára utalt juttatásokat, amelynek titkos kezelése elengedhetetlen volt a konspiráció fenntartása érdekében.¹³¹ Pontosan nem tudom megmondani, hány személy számára kellett „alkotmányos költséget” utalni, de a TESCO-nál dolgozó hivatalos állományú állambiztonsági tisztek közül két embert kiemelek név szerint, akik a NÚSZ magyarországi tevékenysége szempontjából fontos szerepet játszottak.

Derzsi Sándor a már említett III/I-11. Osztály egyik alosztályvezetője volt, szigorúan titkos állományban.¹³² Fedőmunkahelye 1971-től a TESCO volt, ahol a Fogadási és Kiküldetési Főosztály vezetőjeként és kereskedelmi igazgatóként dolgozott.

129 MNL OL XXIX-G-21-b 15. d. A TESCO Nemzetközi Műszaki-Tudományos Együttműködési Iroda jelentése a fejlődő országokba kiküldött szakértőkről és a hazánkban fogadott ösztöndíjasokról, 1967. november 30.

130 Uo. 159. Elsősorban műszaki, mezőgazdasági és egészségügyi szakemberekről volt szó.

131 A KKM egyik tájékoztatója alapján feltételezhető, hogy az alkotmányos költségek titkos ügykezelése (TÜK) nem volt egységesen szabályozva, vagy legalábbis a szabályokat nem tartották be következetesen, így előfordult, hogy egyszerű levelezés útján küldték a juttatásokhoz kapcsolódó dokumentumokat, veszélyeztetve ezzel az érintett ügynökök fedését. MNL OL XXIX-G-21-b 15. d. Tájékoztató az alkotmányos költségekkel kapcsolatos iratok minősítési kérdéséről, 1967. február 15.

132 ÁBTL 2.8.2.1. 430. Derzsi Sándor személyi anyaga. Javaslat, 1982. február nap nélkül, 50.

Elsődleges feladata az volt, hogy megszervezze az állambiztonság ügynökeinek és ügynökjelöltjeinek hazai bázison való tanulmányozását, vagyis biztosítsa azt, hogy a harmadik világban kiszemelt tényleges vagy potenciális ügynököket megfelelő legendával Magyarországra utaztassa.¹³³ A tippszemélyek és a már beszervezett ügynökök idelátogatásának megszervezése a fejlődő országokból azonban nem elsősorban a TESCO profiljába tartozott, hiszen rajtuk keresztül inkább a magyarok kerültek ki az érintett országba és nem fordítva. A hazánkba érkező színes bőrű fiatalok leginkább tanulási szándékkal érkeztek, vagyis a különböző felsőoktatási intézmények és különösen a NÚSZ által fenntartott újságíró-iskola fogadta őket. Ez utóbbi intézmény állambiztonsági szempontból a Press rezidentúrához tartozott, azonban az iskolával kapcsolatos tippkutató dokumentumokon szinte kivétel nélkül megtalálható a kézzel írott széljegyzet, hogy „lássa Derzsi elvtárs!” Vagyis az iskolával tényleges kapcsolatban nem álló operatív tisztet, aki beosztásánál fogva a fejlődő országokkal foglalkozott, bevonták az iskola fedésével lebonyolított tippkutatásba. Ugyanez a tiszt a hetvenes évek elejétől egészen nyugdíjazásáig, 1983 őszéig, a TESCO vezető tisztségviselője, 1981. szeptember 3-tól a libériai vállalati képviselő vezetője volt.¹³⁴ Szolgálati helyeinek változása jó példa arra, hogyan fonódott össze személyes kapcsolati rendszereken keresztül a különböző állambiztonsági és polgári intézmények tevékenysége.

Szintén fontos összekötő szerepet töltött be Mátraházi Elemér, aki 1950-ben került az ÁVH-hoz.¹³⁵ Különböző nyílt állományú beosztások után, 1965-től dolgozott fedésben a TES-

¹³³ ÁBTL 2.8.2.1. 430. Derzsi Sándor minősítéséhez kiegészítő összefoglaló, 1979. október 31. 48.

¹³⁴ ÁBTL 2.8.2.1. 430. Javaslat, 1982. február, nap nélkül, 50.

¹³⁵ ÁBTL 2.8.1. 7615. Mátraházi Elemér személyi anyaga. Önéletrajz, 1960. május 2. 9.

CO-nál.¹³⁶ Itt osztályvezető-helyettesként kezdett a Nemzetközi Kapcsolatok Főosztályán, majd osztályvezető, míg végül 1969-ben főosztályvezető lett.¹³⁷ A TESCO-nál betöltött főosztályvezetői beosztását kihasználva – mint ezt majd később látni fogjuk – nagy segítséget nyújtott az Interpress Vállalat gazdasági visszaéléseiben.

A felsorolt lehetőségeken kívül volt néhány állami, többnyire kulturális és közgazdasági intézet, amelyeknek szintén akadtak fekete-afrikai kapcsolatai. Ilyen volt a Kulturális Kapcsolatok Intézete, a Világgazdasági Intézet, a Konjunktúra- és Piackutató Intézet, valamint a Hazafias Népfront Szolidaritási Bizottsága. Mindegyik alkalmas volt arra, hogy hírszerzési csatornaként használja a belügy, de a témánk szempontjából a kulturális kapcsolatokat tekinthetjük kiemelten fontosnak. Legfőképpen azért, mert – mint láthattuk – az alkalmas ügynökjelöltek kiválasztása a helyi kapcsolatok hiányában meglehetősen nehézkes volt. Más megközelítést kellett hát keresni: ha a hírszerzők nem mehettek oda, az ügynökjelölteket kellett idehozni. Erre pedig a legegyszerűbb megoldásnak a fejlődő világbeli egyetemisták magyarországi képzése látszott.¹³⁸ A Művelődésügyi Minisztérium ösztöndíjakkal csábította ide a célországok fiataljait, akik a

¹³⁶ ÁBTL 2.8.1. 7615. Minősítés, 1974. augusztus 17. 28.

¹³⁷ ÁBTL 2.8.1. 7615. Minősítés, 1969. október 20. 25.

¹³⁸ A hazai képzés fontosságát etnológiai megfigyelésekkel is alátámasztották: „Ugyanis a négerek évszázados elnyomásuk, elmaradottságuk és egyéb tényezők hatására olyan alaptulajdonságokkal vannak felruházva (korrupcióra való hajlam, lustaság, pontatlanság, törzsi ellentétek mély gyökerei, alapvető szemléleti kérdésekben való eltérés a fehér embertől stb.), amelyek nem teszik alkalmassá az ügynökök szemben támasztott követelmények ellátására. Ezeket a magatartásbeli tényezőket ellensúlyozná 5-6 éves szocialista országban való tartózkodás, az ügynök rendszeres nevelése, vezetése.” A korrupcióra való hajlam azonban időnként kedvező tulajdonságként is meghatározható volt: „Azok a vezető pozícióban lévő négerek (KÜM, KKM, HM), akik bennünket érdeklő kérdések birtokában vannak, nagyjából hajlandók arra, hogy pénz ellenszolgáltatásul a titkokat rendelkezésünkre bocsájtsák.” ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. Jelentés, 1971. június 9. 105.

Nemzetközi Előkészítő Intézetben¹³⁹ kezdték meg tanulmányait. Itt elsősorban a magyar nyelvvel, a marxista ideológiával és a szocialista Magyarország hírszerzésének operatív tisztjeivel ismerkedhettek meg a hallgatók. Ujváry Gábor kutatásai alapján tudjuk, hogy a hetvenes évektől kezdve rohamosan emelkedett a külföldi államokkal kötött kétoldalú oktatási, kulturális és tudományos megállapodások száma. A nyolcvanas évek elejére 75 országgal volt ilyen szerződésünk, amelyből 43 ország a fejlődő világot képviselte.¹⁴⁰ 1968-ban csak az ösztöndíjasok fogadására 16,7 millió forintot irányoztak elő Magyarországon.¹⁴¹

Az oktatás ürügye alatt folyó tippkutatás¹⁴² legfontosabb helyszíne – a Nemzetközi Előkészítő Intézet mellett – természetesen a NÚSZ felügyelete alatt működő Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ volt. Közvetlen irányítását a MÚOSZ és az ott működő kihelyezett hírszerzési rezidentúra, a Press végezte.

139 A Nemzetközi Előkészítő Intézet a Magyarországon tanulni kívánó külföldi diákok magyar nyelvi tanítását szolgálta, illetve az Európán kívülről érkező tanulók esetében egyfajta szocializációs, kulturális továbbképzést is nyújtott. 1967-ig az Eötvös Loránd Tudományegyetem keretén belül működött, majd ezt követően önálló, két-éves képzést nyújtó, diplomát nem adó felsőoktatási intézményként végezte oktatói tevékenységét.

140 Ujváry Gábor: *A magyar kulturális külpolitika a 20. században*. http://www.kodolanyi.hu/images/tartalom/File/u_g_debrecenidisputa.pdf (A letöltés ideje: 2014. szeptember 4.)

141 MNL OL XXIX-G-21-b 15. d. A fejlődő országoknak nyújtandó műszaki-tudományos együttműködés 1968. évi előirányzata, 1967. november 30.

142 A tippkutatás a titkosszolgálatok ügynöki hálózatépítésének első fázisa, amikor célirányosan, meghatározott feladat teljesítésére keresnek alkalmas személyeket.

Kémek iskolája

A *Nemzetőr* egyik száma a hetvenes évek közepén arról írt cikket, hogy Budapesten egy olyan iskola működik, ahol kémeket képeznek a szovjet titkosszolgálat számára.¹⁴³ A cikk írója nem járt messze a valóságtól. A Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ alapításának egyértelmű célja az volt, hogy a NÚSZ szervezésében tippszemélyeket kutassanak fel a magyar és – minden bizonnyal – a szovjet hírszerzés számára.

Az iskola 1963 szeptemberében indult. Irányítását egy háromfős bizottság látta el, elnöke a MÚOSZ főtárháza, egyik tagja az intézmény igazgatója volt, a másik tagot pedig a NÚSZ delegálta. Az intézet igazgatóját a NÚSZ főtárháza nevezte ki.¹⁴⁴ A működés és oktatás pénzügyi hátteret a NÚSZ biztosította, épülete a MÚOSZ tulajdonában volt, a munkatársakat a NÚSZ alkalmazta. Első igazgatója Oláh János – akinek neve már a Duna Klub tárgyalásakor előkerült –, a NÚSZ által delegált bizottsági tag pedig Pavel Jerofejev, a NÚSZ titkára volt. Jerofejev személyéről egyelőre kevés információt sikerült összegyűjteni, de az iskolával kapcsolatban meglévő jelentések és levelezések elejtett mondataiból kiderül, hogy Jerofejev gyakori utakat tett Moszkvába, és nem csak az iskola, de a MÚOSZ székházában működő Press rezidentúra ügyeire is rálátása volt.

Az első nemzetközi tanfolyam 1964 januárjától májusáig tartott. 1971 januárjáig összesen tíz, három és hat hónap közötti időtartamot felölelő képzést szervezett Budapesten a NÚSZ. A végzett hallgatókkal rendszeresen igyekeztek ápolni a kapcsolatot, például úgy, hogy körlevél formájában felkérték az egykori

143 ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. Jelentés, 1974. április 19. 160.

144 MÚOSZ Levéltár. A Nemzetközi Újságíró Szervezet Budapesti Nemzetközi Újságíróképző Intézetének alapszabályzata, 1987. január 7.

diákokat, a Magyar Sajtótudományi Társaság számára írjanak egy tájékoztatást jelenlegi munkahelyükről, beosztásukról, és küldjenek egy-két cikket az iskola évkönyvébe.¹⁴⁵ Az adatok nyilván annak a felmérésére kellettek, ki helyezkedett el olyan beosztásban, ahol az állambiztonság fel tudja használni ügynöki feladatok elvégzésére. A tájékozódás után kiértékeltek a válaszokat, és elkészítették azon személyeknek a listáját, akiknek együttműködésére potenciálisan számíthattak, és érdemes is volt időt és pénzt áldozni a megközelítésükre.

Borbély Endre újságíró 1970. április elején egy ilyen kimutatásnak a birtokában indult egy hónapos afrikai körútjára, azzal a megbízatással, hogy felújítsa a NÚSZ régi kapcsolatait.¹⁴⁶ Borbély „Perjési” fedőnéven jelentett a hírszerzésnek, de feladatait közvetlenül Prágából kapta, ahol a Nemzetközi Újságíró Szervezet központjában maga is betöltött valamilyen tisztséget.¹⁴⁷ Az út legfontosabb feladata az volt, hogy Nigériában előkészítse egy kihelyezett tanfolyam megrendezésének feltételeit, amelyet a Nigériai Újságírók Szövetsége kért a NÚSZ-tól.¹⁴⁸ A Press rezidentúra – kihasználva a NÚSZ által finanszírozott utat – maga is megfogalmazta operatív érdekeit. Nigérián és Guineán kívül – amely célországokat a nemzetközi szervezet határozta meg – Tanzániát is úti célként jelölte meg a rezidentúra, ahol Borbélynak két vezető beosztásba került egykori diákkal kellett kapcsolatba lépnie, valamint feladatul kapta, hogy Tanzánia

¹⁴⁵ ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. A Nemzetközi Újságíró Oktatási Központ volt hallgatói, 1970. március 13. 37.

¹⁴⁶ ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. Jelentés Borbély Endre afrikai körutazásáról, 1970. május 17. 61.

¹⁴⁷ Funkcióját nem ismerjük pontosan, csak annyit tudunk, hogy az említett körutazás után hazatért Prágából, és munkáját más vette át. ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. A KÜM Sajtóosztályának átirata a nigériai újságíró-szemináriumról, 1971. április 22. 77.

¹⁴⁸ ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. „Perjési” titkos megbízott afrikai utazása, 1970. március 16. 38.

legnagyobb városában, Dar es-Salaamban tárgyaljon különböző afrikai felszabadítási szervezetek képviselőivel. Felvetették egy tanzániai kihelyezett tanfolyam megszervezésének a lehetőségét is. Az út költségeinek ezt a részét Siklói ajánlata alapján a MÚOSZ fizette.¹⁴⁹ Tanzániával a hatvanas évek végére sikeres gazdasági kapcsolatokat épített ki a magyar állam, miután 1966-ban a TESCO-val aláírtak egy műszaki-tudományos együttműködési megállapodást, és már a következő évben magyar szakemberek segítségével létrehoztak egy szójabab ültetvényt az országban,¹⁵⁰ így érthető, hogy az ígéretesnek mutakozó együttműködést a hírszerzés tovább szeretne volna mélyíteni.

Az út eredményes volt. 1970 októberére egy négyhetes szeminárium megtartásában egyeztek meg Lagosban.¹⁵¹ A helyi szervezést a Nigériai Újságíró Szövetség vállalta, a NÚSZ 1000 dollárt biztosított a különböző költségekre, a program összeállítása és minden egyéb teendő a budapesti iskolát terhelte. A NÚSZ hozzájárulása nem volt elegendő a szemináriummal kapcsolatos összes kiadásra, így a tanárok költségeit a küldő ország fizette. Négy tanár utazását tervezték, egy a Szovjetunióból, egy az NDK-ból és kettő Magyarországról érkezett. A két magyar résztvevő kiválasztásánál elsődleges szempont volt az is, hogy ne csak a Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ tanárai közül kerüljenek ki, de alkalmasak legyenek arra is, hogy a Press rezidentúra, vagyis a hírszerzés operatív feladatait is el tudják látni. Ezen megfontolás alapján a Press Kalmár Györgyöt,¹⁵² a *Népszabadság* főmunkatársát és Bochkor

¹⁴⁹ Uo. 48.

¹⁵⁰ MNL OL XXIX-G-21-b 15. d. A Tárcaközi Műszaki Segítségnyújtási Bizottság 1967. december 11-én megtartott 11. ülésének jegyzőkönyve.

¹⁵¹ ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. Újságíró szeminárium Nigériában, 1970. június 4. 80.

¹⁵² Kalmár György (1926–2002) 1948-tól a Magyar Rádió munkatársa, majd 1957–1976 között a *Népszabadság* újságírója volt. 1976-tól az *Új Tükör* főszerkesztő-helyet-

Jenőt,¹⁵³ az MTI újságíróját javasolta a feladatra, mint „régí operatív kapcsolatokat”.¹⁵⁴ A két újságíró utazásának és kint tartózkodásának teljes költségét a MÚOSZ vállalta magára. A hírszerzés két profi munkatársat is biztosított a kiszemelt újságírók mellé: Orosz és Bakos elvtársak,¹⁵⁵ a Press tisztjei kísérték a delegátust.

Nigérián kívül Borbély más afrikai országokat is felkeresett. Járt Sierra Leonében, ahol korábban semmiféle kapcsolattal nem rendelkezett a NÚSZ. Borbély néhány napos ott tartózkodása alatt több napilap szerkesztőségébe is ellátogatott, hosszas beszélgetést folytatott a helyi kormánylap főszerkesztőjével, valamint az ország tájékoztatásügyi minisztere is fogadta. Ehhez persze volt egy kis segítsége Kuznyecov elvtárs személyében, aki a TASZSZ hírügynökség kihelyezett tudósítója volt.¹⁵⁶ A tájékoztatási miniszter biztosította a NÚSZ küldöttjét, hogy országa szívesen együttműködik a Nemzetközi Újságíró Szervezettel, nem tűrnek meg saját újságíróik között nyugatbarát gondolkodású zszurnalisztát, és országuk is küldene résztvevőt a nigériai szemináriumra.

teseként és a Magyar Televízió főmunkatársaként dolgozott. Több könyvet is írt a harmadik világbeli tapasztalatairól.

¹⁵³ Bochkor Jenő (1932–1988) újságíró, az MTI munkatársa volt, bonni, majd berlini tudósítóként is dolgozott. Hosszú ideig tanított a NÚSZ továbbképző iskolájában. Bochkor Jenő a III/II. Csoportfőnökség információi szerint 1971-ben a Magyar Néphadsereg Vezérkara 2. Csoportfőnökségével, vagyis a katonai hírszerzéssel volt kapcsolatban. ÁBTL 3.1.5. O-16195/2. Jelentés „Soltész” fn. személyről, 1971. december 24. 33.

¹⁵⁴ ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. Újságíró szeminárium Nigériában, 1970. június 4. 81.

¹⁵⁵ Jelenleg még nem sikerült azonosítani őket, keresztnéveiket nem használják az iratokban, de a harmadik világgal foglalkozó, Press rezidentúra által keletkeztetett jelentésekben nagyon gyakran lehet találkozni velük.

¹⁵⁶ ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. Jelentés Borbély Endre afrikai körutazásáról, 1970. május 17. 66.

A következő állomás Mali volt, ahol a küldött közvetlenül az államfő személyi titkárának tudta átadni a NÚSZ levelét,¹⁵⁷ majd Guinea következett. Guineával szoros kapcsolata volt a szervezetnek, Jean Baptiste Dee guineai újságíró a NÚSZ egyik alelnöki pozícióját is betöltötte egy ideig, és állandó kapcsolatot tartott a NÚSZ iskolájával, rendszeresen tippeket adva olyan személyekről, akiket érdemes meghívni a tanfolyamokra.¹⁵⁸ Borbély felkereste Fodé Beretét is, aki a guineai állampárt hivatalos lapjának volt a főszerkesztője, Magyarországon is járt, és folyamatos kapcsolatot tartott az iskolával.¹⁵⁹

A magyarok által támogatott tanzániai látogatás zárta az afrikai hivatalos utat, amely szintén hosszabb távra megalapozta a NÚSZ, illetve annak budapesti iskolája és a tanzániai újságírók közötti folyamatos párbeszédet. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy 1972-ben, amikor a tanzániai kormány kilátásba helyezte, hogy megvonja az egyik helyi újságíróképző intézetnek a fenntartási jogát egy nyugatnémet egyházi szervezettől, Siklósi ígéretet tett arra, hogy átveszik az intézmény támogatását.¹⁶⁰ A tanzániai kormánnyal kialakított kapcsolatok hamarosan diplomáciai szintre emelkedtek. A NÚSZ kérésére 1979-ben a MÚOSZ vendégül látta az afrikai ország tájékoztatási miniszterét, aki látogatást tett a balatonszéplaki üdülőben, a Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központban és az Interpress Vállalatnál is, ahol Stark György igazgató fogadta a vendé-

¹⁵⁷ Uo. 68.

¹⁵⁸ ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. Jean B. Deen ügye, 1969. március 11. 53.

¹⁵⁹ ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. Fodé Berete, a *Horoya* című guineai lap főszerkesztőjével folytatott beszélgetés, 1969. szeptember 19. 55–58.

¹⁶⁰ ÁBTL 3.2.5. O-8-336/1. Ludovik Ngatara tanzán [sic!] újságíró ügyében, 1972. január 20. 147.

get. A KÜM részéről Bányász Rezső,¹⁶¹ a Sajtóféosztály akkori vezetője szervezte a miniszter fogadását.¹⁶²

Bár ez a fejezet csak egy pillanatkép az iskola működéséről a hatvanas, hetvenes évekből, de működési mechanizmusa és céljai jól nyomon követhetők enniből is. A Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ egészen a rendszerváltoztatásig működött Budapesten, utolsó igazgatója, Rybka Géza, az állambiztonság hírszerzésének rezidense volt.¹⁶³ Az intézmény ekkor 120 fővel dolgozott, a tanári kar mindössze 24 főt számlált, a többiek a „technikai” személyzet tagjai voltak.¹⁶⁴

A szovjetek által irányított harmadik világbeli befolyásolási politika eredményei és következményei nem e dolgozat témája, mindössze arra igyekeztem rávilágítani, hogy Magyarország aktív szerepet vállalt ebben, és az iskola működésével kapcsolatos költségeken keresztül, valamint egyéb pénzügyi segélyekkel nem csak gyakorlati, de anyagi ráfordításokkal is közreműködünk a szovjet nagyhatalmi törekvésekben. A későbbi időszakban több más fejlődő ország újságíróit is kiképeztük a szakma rejtelmére, sorra került India, Pakisztán, Irán, egyes arab és afrikai államok, így például Irak, Libanon, Szíria és Kenya is. Igencsak megmosolyogtató, hogy a Nairobiban működő Kenyatta Egyetem könyvtárának katalógusában mai napig megtalálhatjuk a

¹⁶¹ Bányász Rezső (1931–2012) újságíró, politikus, diplomata. 1950 és 1961 között a *Vas Megye*, a *Szabad Ifjúság* és a *Népszava* újságírója, rovatvezetője volt, közben az MSZMP KB Agitációs- és Propaganda Osztály politikai munkatársaként is dolgozott. 1961-től 1981-ig többször is betöltötte a Külügyminisztérium Sajtóféosztályának vezetői posztját. 1981-ben londoni nagykövetté, 1984-ben a Tájékoztatási Hivatal elnökévé nevezték ki. 1986-tól kormányzóvivő, 1988-tól 1990-ig ottawai nagykövet volt.

¹⁶² MÜOSZ Levéltár. Levél Dr. Bányász Rezső elvtársnak, 1979. május 29.

¹⁶³ Rybka Géza a BM III/I. (Hírszerzés) rezidenseként 1973-ban a Saigonba küldött békemisszió tagja volt, sajtós diplomatafedéssel. ÁBTL 3.2.6. 8-065/1. Vietnami rezidentúra szervezési dosszié. Tervezett saigoni diplomáciai misszió, d. n. 20.

¹⁶⁴ Pelle, 2005.

Budapest Kiadó által megjelentetett 1984-es évkönyvet Magyarországról.¹⁶⁵

Egy beszerzés története

Az Újságíró Továbbképző Központ hallgatói között potenciális ügynökjelöltek után kutatott a hírszerzés. Elsősorban a III/I-11. Osztály és a Press rezidentúra volt érintett a feladatban, de a BM III/II. (Kémelhárító) Csoportfőnökség 4. Osztálya is támogatást nyújtott, hiszen a kiszemelt újságíró viselkedését figyelemmel kellett kísérni, különös tekintettel arra, hogy tartott-e kapcsolatot külföldi diplomatákkal, a nagykövetségek pedig a kémelhárítás hatáskörébe tartoztak.¹⁶⁶ A rendezendő tanfolyamokra többnyire olyan személyeket hívtak meg, akiket eleve alkalmasnak találtak az együttműködésre, vagyis az adott országba kihelyezett hírszerző tiszt már előre felmérte az illető munkahelyének és beosztásának lehetőségeit, tájékozódott politikai nézeteiről, és egyes esetekben a személyes kapcsolatot is felvette vele. Az 1974 januárjában kezdődő tanfolyam esetében is ezzel a módszerrel gyűjtötték össze a hallgatókat.

Tizennégy meghívott érkezett Budapestre, főleg fiatal, még a pályájuk elején lévő újságíró kezdte meg ekkor féléves tanulmányát az iskolában, afrikai, valamint közel- és távol-keleti országok képviseletében. Iskolai végzettségük és munkahelyük alapján mindegyikük esélyes volt arra, hogy a magyar hírszerzés számára hasznos információkat adhasson, de a legtöbbet az egyik

¹⁶⁵ <http://maktaba.ku.ac.ke/cgi-bin/koha/opac-search.pl?q=pb:Buda%20press> (A letöltés ideje: 2014. szeptember 7.)

¹⁶⁶ ÁBTL 3.2.1. Bt-1444. Javaslat a NÜSZ iskola 1974-es tanfolyamának operatív hasznosítására, 1974. január 23. 71.

közel-keleti jelölttől várták.¹⁶⁷ 1973 őszén „Felméri”, az érintett fővárosba telepített hírszerző tiszt jelentette, hogy meghirdettek két helyet a következő év januárjában induló NÚSZ-tanfolyamra, és a helyi újságírók hivatalos szervezetétől várják a jelöltjeik nevét.¹⁶⁸ Valójában a budapesti iskola már jóval korábban kiszemelte azt az újságírót, akit kitüntetett figyelemmel vártak a tanfolyamra. „Hendry” a helyi hírügynökség külföldi szekciójának szerkesztője volt, ezért joggal számított arra a BM, hogy hozzáfér az ügynökség belső használatra kiadott, bizalmas tájékoztatóihoz, a kormány direktíváihoz és a szerkesztőség más arab országokról beszerzett információihoz.¹⁶⁹ „Hendry” kapcsolata a magyar szervekkel nem ekkor kezdődött. Már 1972-ben részt szeretett volna venni a budapesti képzésen, azonban a magyar hírszerzés már akkor megfigyelés alatt tartotta, alkalmas jelöltként tekintett rá, így saját meghívottjaként akarta őt a továbbképzésen látni.¹⁷⁰ A fiatalember kérését 1972-ben elutasították, amit az újságíró zokon vett. Ez a pszichológiai fogás azt a célt szolgálta, hogy „Hendry” a diplomatafedésben lévő magyar hírszerzők lekötözöttjének érezze magát, amiért két évvel később elintézték neki, hogy személyre szóló meghívót kapott a szemináriumra. A két esemény közötti időt pedig arra használták fel, hogy megnyerjék a jelölt bizalmát. „Felméri” igyekezett baráti viszonyt kialakítani „Hendryvel”, majd a budapesti központ egyik operatív tisztjét, Váczi Lászlót küldték futárútra az arab országba, hogy ismeretséget kössön „Hendryvel”, ezzel igye-

167 Az érintett újságíró védelmében csak fedőnevén fogom említeni személyét, és a küldő országot sem jelölöm meg pontosan, hiszen nem tudhatom, hogy hazájában számíthatna-e bármilyen retorzióra, ha kiderülne története.

168 ÁBTL 3.2.1. Bt-1444. Felméri jelenti, 1973. október 26. 50.

169 ÁBTL 3.2.1. Bt-1444. Javaslat és operatív terv „Hendry” fn. célszemély hazai feldolgozására, 1974. március 4. 66.

170 Uo. 67.

keztek megkönnyíteni a későbbi budapesti kapcsolatfelvételt.¹⁷¹ „Felméri” egy csomagot küldött „Hendryvel” Váczi számára. Remek lehetőség volt kipróbálni, hogy a fiatalember jelentkezik-e önként Váczinál, és miután megtette, Váczinak is volt egy feltűnés nélküli látogatása az iskolában, hogy köszönetét újra kifejezhesse.¹⁷² Ezzel a barátinak tervezett kapcsolat alapjait lerakták. „Hendry” természetesen nem úgy ismerte meg Váczit, mint belügyes tisztet, bemutatkozásakor a Külügyminisztérium Értékelő és Elemző Osztálya vezetőjének adta ki magát, aki a kormány számára gyűjt speciális információkat.¹⁷³ A következő hetek a tapintatos ismerkedésről szóltak, az operatív tiszt a vendéglátó szerepében tetszelgett a külföldi újságíró előtt, míg végül március elején látta elérkezettnek az időt arra, hogy megkérje „Hendryt”, válaszoljon néhány, az arab világgal kapcsolatos kérdésére.¹⁷⁴ A készséges válasz jó előjelnek ígérkezett, így május elején felkérték „Hendryt” arra, hogy hazatérése után segítse a magyar szerveket az imperializmus elleni harcban.¹⁷⁵ A formális beszervezésre, vagyis az együttműködés írásbeli deklarálására azonban nem került sor, mert a fiatalember nem volt hajlandó aláírni semmilyen szerződést.¹⁷⁶ Váczi ezért taktikát változtatott, és mintegy annak bizonyosságául, hogy tökéletesen megbíznak az újságíró adott szavában, megelégedett a szóbeli

171 ÁBTL 3.2.1. Bt-1444. Felméri jelenti, 1974. január 27. 57.

172 ÁBTL 3.2.1. Bt-1444. Összefoglaló jelentés „Hendry” fn. célszemély feldolgozásáról, 1974. április 17. 92.

173 Uo.

174 Uo. 94.

175 ÁBTL 3.2.1. Bt-1444. Jelentés „Hendry” fn. ügynökjelölttel történt találkozásiáról, 1974. május 20. 112.

176 ÁBTL 3.2.1. Bt-1444. Jelentés „Hendry” fn. ügynökjelölt beszervezéséről, 1974. június 17. 125.

ígérettel, sőt átadta „Hendrynek” a dokumentumot, hogy saját kezével téphesse azt szét.¹⁷⁷

„Hendry” június 12–30. között kapta meg az ügynöki kiképzését, majd hamarosan elhagyta Magyarországot.¹⁷⁸ A kinti kapcsolattartás azonban nem egészen úgy alakult, ahogy a szerv szerette volna. Derzsi Sándor hiába bombázta „Felmérit” a kérdéseivel, a hírszerző még október végén sem jutott el odáig, hogy felvegye „Hendryvel” a kapcsolatot.¹⁷⁹ Végül novemberben mégis sikerült találkozni, és számon kérni „Hendryn” az ígéretét, de a férfi azzal tért ki a felelősségre vonás alól, hogy hazájában halállal sújtják azokat, akik külföldi hírszerző szervvel állnak kapcsolatban, és fél attól, kiderül a magyarokkal kötött megállapodása.¹⁸⁰

Hamarosan azonban ismét rendszeressé váltak a találkozások, minden bizonnyal annak köszönhetően, hogy „Hendry” úgy döntött, a következő év nyarat Magyarországon tölti, és ehhez nem ártott egy kis támogatás. Visszatérésének vágya nem a szocialista rendszer iránti lojalitásának volt köszönhető, hanem egy csinos magyar nőnek, akivel ismeretséget kötött a tanfolyam ideje alatt. Bejelentette utazásának szándékát, és ígéretet tett „Felmérinek”, hogy megérkezése után jelentkezik Váczinál. Az indulás időpontját azonban három héttel későbbre ígérte, és már majdnem a tervezett látogatás végén járt, amikor a hírszerzés rájött, hogy „Hendry” Magyarországon tartózkodik.¹⁸¹ Nem sikerült az újságírónak elkerülnie az operatív szervvel a találkozást, azonban ha már így alakult, kihasználta a helyzetet.

¹⁷⁷ Uo.

¹⁷⁸ ÁBTL 3.2.1. Bt-1444. Jelentés „Hendry” fn. ügynök kiképzéséről és a központtal történő összeköttetésének megszervezéséről, 1974. július 9. 140.

¹⁷⁹ ÁBTL 3.2.1. Bt-1444. Feljegyzés, 1974. október 26. 150.

¹⁸⁰ ÁBTL 3.2.1. Bt-1444. Feljegyzés, 1974. november 14. 152.

¹⁸¹ ÁBTL 3.2.1. Bt-1444. Összefoglaló jelentés, 1975. szeptember 28. 177.

Az operatív feladatok megbeszélése, a további együttműködés irányainak kijelölése időt igényelt, így a hírszerzés felkérte a MÚOSZ-t, hogy hívja meg „Hendryt” a szeptember első felében megrendezendő kurzusára, ezáltal biztosíthatják az újságíró további itt-tartózkodását.¹⁸² A fiatalember ellenkezés nélkül elfogadta a lehetőséget, hiszen a felajánlásban az is benne volt, hogy a további nyaralás teljes költségét a MÚOSZ fizeti. Sőt hazautazása előtt még némi költőpénzt is kért Váczitól, mert a sajátja már teljesen elfogyott, és hazája hagyományai nem engedik meg, hogy ilyen hosszú nyaralás után ajándék nélkül érkezzen vissza otthonába. Így a hírszerzés 1600 forint költségkiegészítést adott „Hendrynek”, és – érzékenységre tekintettel – nyugta kiállításától is eltekintettek.¹⁸³

A NÚSZ tanfolyam egykori hallgatója és a magyar hírszerző szervek között kialakított kapcsolat története itt le is zárható. „Hendry” kapcsolata magyar barátnőjével megszakadt, így magyarországi nyaralásra nem vágyott többé. Biszku György rendőr főhadnagy 1981. július 23-án úgy határozott, hogy szünetelteti „Hendry” felhasználását addig, amíg az ügynök újra olyan pozícióba kerül, amely érdekes lehet a magyar szerv számára.¹⁸⁴ „Hendry” egyetlen jelentését sem sikerült fellelnem a vele kapcsolatos dokumentumok között.

¹⁸² Uo.

¹⁸³ ÁBTL 3.2.1. Bt-1444. Javaslat, 1975. szeptember 11. 172.

¹⁸⁴ ÁBTL 3.2.1. Bt-1444. Feljegyzés, 1981. július 23. 205.

INTERPRESS-ÜGYEK

„Kereskedő” és „Karrierista”

1976. október 21-én a Belügyminisztérium III/II. (Kémelhárító) Csoportfőnökség 10-c Alosztálya¹⁸⁵ megnyitotta az „Üzletársak” fedőnevű csoportdossziét, amelybe Halász Ferenc, célszemélyi fedőneven „Kereskedő”, és a BM által „Karrierista” néven emlegetett Beke József ellen folytatott nyomozás anyagait fűzték egybe.¹⁸⁶ Mindkettejük ellen éppen két éve folyt már ekkor a nyomozás, és a gazdasági bűncselekmények felderítése során egyre több, a belügy számára is megmagyarázhatatlan eseménnyel találkoztak a kémelhárítók, amely indokolta, hogy a bonyolult kapcsolati rendszereken és ismeretlen támogatói körökön keresztül szoros együttműködésben dolgozó két férfit

¹⁸⁵ A BM III/II-10. Osztály az idegenforgalom felhasználásával elkövetett ellenséges tevékenység felderítésével foglalkozott. Okvách Imre: Adalékok a III/II. (kémelhárítás) Csoportfőnökség működéséhez. In *Rendszerváltás 1989*. Szerkesztette M. Kiss Sándor. Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum–Antológia Kiadó, Lakitelek, 2014. 293.

¹⁸⁶ ÁBTL 3.1.5. O-17423. Határozat, 1976. október 21. 9.

közös megfigyelés alá vonják. Beke József az Interpress Nyomda és Lapkiadó Vállalat Nemzetközi Osztályának vezetője volt ekkor, Halász Ferenc pedig egy bécsi üzletember, aki több állami vállalattal is kapcsolatban állt, de üzletkötéseit mindig nagy befolyású személyek egyengették, a legszorosabb szálakkal pedig az Interpress Vállalathoz kötődött.

A nyomozati iratok rendkívüli bizonytalanságot mutatnak az Interpress mibenlétével kapcsolatban. A polgári kémelhárítás előtt egyértelműnek tűnt, hogy valamelyik titkosszolgálat áll a vállalat mögött, de biztosat nem tudtak. Feltételezésük szerint Bekéeket az MNVK-2 támogatta,¹⁸⁷ de hiába kértek felvilágosítást a társszervtől, a katonai hírszerzés csupán egy Halász Ferencről szóló környezettanulmányt küldött a belügynek azzal a megjegyzéssel, hogy mindössze ennyi anyaguk van a kérdéses személyekről.¹⁸⁸ A környezettanulmány 1960-ból származott, amely azt bizonyította, hogy katonai vonalon már közel másfél évtizede foglalkozott az MNVK-2 Halász Ferencsel. Valójában a BM is tisztában volt azzal, hogy a katonai hírszerzés mélyebben érintett lehet a témában, hiszen még a két férfi ellen indított nyomozás előtt született egy jelentés, amelyet utólag csatoltak az ügyhöz. 1973. április 24-én a III/II. Csoportfőnökség 4-a Alosztályán dolgozó százados, Varga Mátyás azt hozta felettesei tudtára, hogy betekintett Halász Ferenc anyagaiba az MNVK-2 Csoportfőnökség nyilvántartásában, amikor több hazánkba beutazó külföldi állampolgárral együtt priorálta, vagyis ellenőrizte őt.¹⁸⁹ Az ott látott dokumentumok egészen a hetvenes évekig követték Halász tevékenységét, vagyis nyilvánvaló, hogy

nem pusztán egy 1960-ból származó környezettanulmánnyal rendelkeztek.

Halász egy kárpátaljai magyar családban született 1912-ben. 1945 után rövid ideig élt Budapesten, de feltehetően magyar állampolgársággal nem rendelkezett, bár a fennmaradt dokumentumok ezen a ponton ellentmondanak egymásnak. 1947-ben Ausztriába emigrált, az ötvenes években több kereskedelmi cég alapításában is részt vett, amelyek néhány éves működés után csődbe mentek, sőt eljárást is indítottak ellenük gazdasági visszaélések miatt, amelynek során társainak egy részét jogerősen szabadságvesztésre ítélték.¹⁹⁰ A belügy tudomása szerint Halász mindig idejében kilépett a cégekből, így sikerült priusz nélkül maradnia, és 1968-ban létrehozta saját export-import vállalkozását, a Kazimex Kereskedelmi Vállalatot bécsi székhellyel és 3,5 millió schilling alaptőkével.¹⁹¹ A katonai hírszerzés információi szerint Halász széles körű észak-olaszországi kapcsolatokkal rendelkezett, és 1960-ban kezdett magyarországi üzletekbe. Azóta sikerült kialakítania idehaza is kapcsolatrendszerét, amely elsősorban a MÚOSZ-hoz és az Interpresshez köthető, legfőbb támogatója pedig Siklósi Norbert volt. Halásznak a nyomozás idején, vagyis a hetvenes évek közepén már két felnőtt gyermeke volt, és a tanulmány témája szempontjából valószínűleg nem elhanyagolható az a körülmény, hogy fia frissen végzett közgazdászként a bankszakmában helyezkedett el, és fiatal kora ellenére a nyugati pénzügyi világban jelentős elismertséggel rendelkezett.¹⁹² Mindemellett az osztrák hadsereg vezérkari főnökségén teljesített szolgálatot tartalékos állományban, vagyis nemcsak a

187 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1975. január 15. 301.

188 ÁBTL 3.1.5. O-17423. A Magyar Néphadsereg Vezérkara 2. Csoportfőnökségének átíratra Havasi László r. ezredes elvtárs, a BM III. Főcsoportfőnökségének helyettes vezetője részére, 1974. október 8. 41.

189 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1973. április 24. 50–53.

190 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Dr. Szombath Jenő r. őrnagy elvtársnak, a BM III/II-10. Osztály vezetőjének „Kereskedő” fedőnevű ügyben, 1975. április 25. 136.

191 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1973. április 24. 51.

192 ÁBTL 3.1.5. O-17423. „Kereskedő” fedőnevű ügyben értékelő jelentés, 1975. január 14. 104.

bankszakmában érvényesíthette apja érdekeit, hanem akár katonai körökben is rendelkezhetett ismerettséggel. Mindez akkor válik igazán lényegessé, ha hozzátesszük, hogy korábban hosszabb időt töltött Moszkvában ösztöndíjasként, és a nyomozás idején éppen egy nagy párizsi bank alkalmazottjaként arra várt, hogy megkezdhesse kiküldetését egy fekete-afrikai államban.¹⁹³

A katonai hírszerzés nem tudott felvilágosítást adni arról, mikor és milyen körülmények között alakult ki Halász magyarországi kapcsolatrendszere, de azt megerősítették, hogy valóban foglalkoznak Halász személyével, és nem is akarnak lemondani róla, bár ha a belügy is érdeklődik a kereskedő iránt, hajlandóak együttműködni.¹⁹⁴ Ehhez képest másfél évvel később, amikor a BM már gazdasági bűncselekmények miatt folytatott nyomozást Halász ellen, az MNVK-2 kevésbé tűnt nyitottnak az együttműködésre.

Halász legfontosabb magyarországi kapcsolata Beke József volt, akinek előélete sokkal kevésbé volt talányos a BM számára, hiszen egykori kollégájukat tisztelhatték a gyanúsítottban. Beke eredeti szakmáját tekintve gépkocsivezető volt, aki 1956. november 9-én, vagyis akkor, amikor még fegyveres harcok zajlottak Budapesten, önként jelentkezett a karhatalomba, és felajánlotta a szerv számára a saját tulajdonában lévő Pobjedát is.¹⁹⁵ Senki nem kérdezte ekkor tőle, hogyan került a tulajdonába a gépkocsi – a teljességgel demoralizált politikai rendőrség újjászervezése hatalmas feladat volt, minden önként jelentkezőt tárt kapuk fogadtak. Csak évekkel később, amikor sorozatos bűncselekményei felszínre kerültek, gondolkodott el a belügyi

193 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Dr. Szombath Jenő r. őrnagy elvtársnak, a BM III/II-10. Osztály vezetőjének, 1975. április 25. 136.

194 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1973. április 24. 53.

195 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1974. szeptember 4. 250.

szerv, honnan szerezhette egyáltalán az autót.¹⁹⁶ A későbbi nyomozás során kiderült, hogy már tényleges katonai szolgálata alatt lopást követett el bajtársai ellen, ezért a kötelező idejéből fél évet büntetőszázadban töltött.¹⁹⁷ Belügyi szolgálata alatt is – kihasználva gépkocsivezetői munkájából adódó előnyöket – folytatta illegális cselekményeit: csempészett, üzérkedett és közben dekonspirálta magát azért, hogy tekintélyt szerezzen bűnözői körökben. Nyilván annak a hamis látszatát kívánta kelteni, hogy a vele való üzleti kapcsolat tökéletesen biztonságos, hiszen jó összeköttetései vannak a rendőrségen. Tévedett. 1963. március 23-ig teljesített szolgálatot a BM-ben, ekkor fegyelmi vétségek miatt elbocsátották.¹⁹⁸ A Budapesti Katonai Bíróság 1963. június 25-én államtitoksértés, devizagazdálkodás elleni bűncselekmény, csalás és lőszerral való visszaélés miatt két és fél év szabadságvesztésre ítélte.¹⁹⁹ Nem tudom, pontosan mennyi időt töltött le büntetéséből, de szabadulása után a Ganz-MÁVAG Mozdony-, Vagon- és Gépgyár alkalmazottja lett, majd 1965-ben „áthelyezéssel került a MÚOSZ-hoz.”²⁰⁰ A MÚOSZ-nál a büntetett előéletű gépkocsivezető karrierje meredeken ívelt felfelé, támogatója Siklósi Norbert volt. Már belügyes dolgozóként is sokat utazott külföldre – ezt kihasználva tudott üzérkedni –, de az újságíró-szövetség sofőrjeként utazásai egyre rendszeresebbé váltak, emelkedő beosztásával párhuzamosan útlevele is mind több országra lett érvényes. A hatvanas évek végéig elsősorban a keleti blokk országaiban és Ausztriában tett látogatásokat, de 1971-ben útlevelét Európára, majd 1974-ben az öt világrészre

196 ÁBTL 3.1.9. V-147563/4. Értékelő jelentés Beke József és társai ügyében, 1963. április 1. 396.

197 Uo.

198 ÁBTL 2.8.1. 408. Beke József személyi anyaga. Feljegyzés, 1966. december 5. 23.

199 ÁBTL 3.1.9. V-147563/3. A Budapesti Katonai Bíróság 027/1963. számú ítélete, 406–424.

200 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1974. szeptember 4. 251.

kiterjesztették.²⁰¹ Pontosan nem volt ismert a nyomozók előtt, hogy Beke a MÚOSZ-nál milyen tisztségig vitte, de míg 1965-ben a Hotel Interpress alkalmazta, feltehetően soförként, addig 1972-ben már a MÚOSZ-hoz közelálló Interpress Vállalat nemzetközi ügyekért felelős főosztályvezetője volt, és ez a beosztás olyan mértékű sérthetlenséget adott számára, ami a kémelhárítás tisztjeinek is áthatolhatatlan akadályt jelentett az ellene indított nyomozás során.

„És dalolja a jövőnek himnuszát”

A bevezetőből már kiderült, hogy az Interpress Nyomda és Lapkiadó Vállalat a NÚSZ prágai cégének, a Videopressnek egy leányvállalata volt. Az alapítólevél szerint 1970. december 21-én jött létre a vállalat. Tevékenységi körét elég tág keretek között határozták meg, így a nyomdai és kiadói tevékenység mellett szinte bármi belefért, amivel a NÚSZ csak foglalkozni kívánt Magyarországon vagy máshol.²⁰² Szociális intézmények fenntartása, filmek gyártása és forgalmazása, a NÚSZ által fenntartott „haladó újságírói mozgalmak” támogatása és önálló külkereskedelmi jog gyakorlása konkrétan meg nem határozott termékekre ugyanúgy szerepelt a cég feladatai között, mint a NÚSZ kultúrpolitikai feladataival kapcsolatos ügynöki tevékenység és az alapító döntései szerinti alkalmi tevékenység.²⁰³ Az előzményekből már tudhatjuk, hogy a vállalat feladata elsősorban az volt, hogy pénzt szerezzen a szovjet befolyásolási politika megvalósításához – konkrétan az afrikai baloldali mozgalmak támogatásához, a NÚSZ újságíró-iskolájának és párizsi

201 Uo. 253.

202 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1975. január 15. 301.

203 Uo. 301–302.

irodájának fenntartásához²⁰⁴ – ehhez pedig kevés lett volna, ha pusztán csak újságokat jelentetnek meg, amint az kézenfekvően illeszkedett volna egy újságíró-szervezet profiljába. A cég bevételeinek jelentős része nem is lapkiadásból, hanem más gazdasági tevékenységekből származott, bár a budapesti vállalat adta ki a NÚSZ egyetlen olyan lapját, a magyar *Interpress Magazin*t, amely nem volt ráfizetéses.

A NÚSZ hivatalos folyóirata a *Demokratikus Újságíró* volt, amelyet ugyan nagy példányszámban jelentettek meg, olvasója azonban nem igazán akadt. Magyarországon a hetvenes években összesen 120 előfizetője volt, az eladatlan példányok pedig tonnaszámra álltak egy raktárban.²⁰⁵ Az olvasótábor hiánya a lap teljes történetét végigkísérte, így nem csak az üzleti elvárásoknak nem tudott eleget tenni, de propagandisztikus feladatokat sem látott el annak ellenére, hogy több világnyelven is megjelentették, és igyekeztek az adott nyelvterületen a „progresszív” újságírás tanait elkötelezetten, magas példányszámban hirdetni. Prágában nyomták az angol, spanyol és francia változatot, Moszkvában pedig megjelent az újság orosz nyelven is, de még a szovjet birodalom szívében sem volt több mint kilencven előfizetője a lapnak.²⁰⁶ A havilapot a haladó, „demokratikus” újságírás szócsövének szánták, de a nyolcvanas évek közepére nyilvánvalóvá vált a NÚSZ vezetősége számára is, hogy kicsit lassabban haladtak a korrallal, mint kellett volna, és nem tudták felvenni a versenyt a piacon, így 1987 májusában V. L. Artyemov, a NÚSZ szovjet titkára javasolta a lap üzleti alapok-

204 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés Dénes Sándorral folytatott beszélgetésről, 1975. július 1. 337. Jelenleg még nem tudok választ adni arra, a BM milyen párizsi irodára gondolt a felsorolásban. Lehet, hogy a FIJET-iroda pénzügyi támogatásáról, de elképzelhető, hogy egy másik, eddig még nem azonosított párizsi szervezetről van szó.

205 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Falus György vallomása az Interpressről, d. n. 219.

206 MÚOSZ Levéltár. A MÚOSZ moszkvai delegációjának úti jelentése, 1986. december 12. 5.

ra helyezését, és egy szerkesztőbizottság felállítását, amelyben a legfejlettebb médiavilággal rendelkező tagországok neves újságírói képviseltették volna magukat.²⁰⁷ A próbálkozás azonban nem teljesítette a hozzá fűzött reményeket, a *Demokratikus Újságíró* nem hagyott mély nyomot a szakma emlékezetében.

Hasonlóan kicsi népszerűsége volt a *Newsletter* című információs kiadványnak, amely kéthetente jelent meg angol, spanyol, francia és német nyelveken, valamint az *Interpressgrafik*nak is, amely vizuális kultúrával, újságok, könyvek, reklámanyagok grafikai megjelenítésével foglalkozott.²⁰⁸ Az igényes kivitel miatt a lap egyes példányai darabonként tíz dollárba kerültek, és összesen nyolc előfizetője volt, vagyis ennek az újságnak is az lett a sorsa, hogy eladatlanul porosodott valahol.²⁰⁹ A nyomdai munkálatokat sem az időközben létrehozott tannyműködésben végezték – amely a Nemzetközi Újságíró Továbbképző Központ tulajdonában volt, és nyilván költségkímélőbb lehetett volna, ha itt készülnek a kiadványok –, hanem különböző magyar állami nyomdákkal, elsősorban az Athenaeummal dolgoztattak.²¹⁰

Mindhárom eddig felsorolt kiadvány a szovjet propaganda terjesztésének eszköze volt, csekély érdeklődésre tartva számot. Azonban Prágában megjelent egy folyóirat *Interpress Magazin* címmel, amelynek magyar változata médiatörténeti jelentőséget nyert, legalábbis ami az olvasottságát illeti. 1975 januárjában indult útjára a legendás magazin, eleinte kéthavi megjelenéssel. Főszerkesztője Ivanics István volt, aki nyilván nem a véletlen szerencse folytán került ebbe a pozícióba. Saját

207 MÚOSZ Levéltár. V. L. Artyemov NÚSZ titkár látogatása a MÚOSZ-ban, 1987. június 3. 7.

208 MÚOSZ Levéltár. Report on the Activities After the 10th Congress in Sofia. Meeting of the IOJ Presidium, Baghdad, 1987. október 20–22.

209 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1974. szeptember 4. 227.

210 Uo. 228.

elmondása szerint²¹¹ korábban a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség (DIVSZ) lapjának, a *Világ Ifjúságának* főszerkesztője volt, amely szervezet maga is a bolsevik befolyásolás és propaganda egyik tömegszervezeteként jött létre a második világháború után.²¹² A NÚSZ és a DIVSZ egymás testvérszervei voltak a végcélok tekintetében, és minden bizonnyal nemcsak a célok, hanem a módszerek is nagyon hasonlatosak voltak egymáshoz. 1975-től tehát Ivanics nem a világ ifjúságának, hanem a világ újságíróinak egyesüléséért dolgozott, és ehhez az általa szerkesztett folyóirat hatalmas vagyont termelt a NÚSZ számlájára. Visszaemlékezésében a hatóság „fifikás” kijátszásaként eleveníti fel a lapalapítást – amely történet kevésbé tűnik valószínűnek, ismerve a NÚSZ hatalmát és az Interpress feladatát –, az engedélyezők és támogatók nevének megjelölése azonban azt bizonyítja, hogy legfelsőbb kormány szinten is segítették a Nemzetközi Újságíró Szervezet működését. Várkonyi Péter,²¹³ aki ekkor a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának az elnöke volt, Simon Ferenc, a Tájékoztatási Hivatal elnökhelyettese és Lakatos Ernő,²¹⁴ az APO vezetője támogatta Ivanicsot az *IPM* beindításában.

211 Interjú Ivanics Istvánnal. In Pelle János: Az Interpress Magazin a múlt rendszerben. *Interpress Magazin* 2010. június. 56–58.

212 A DIVSZ megalakulásának és szerepének történetéről lásd részletesen: Joël Kotek: *Az ifjú gárda. A világ ifjúsága a KGB és a CIA között, 1917–1989*. Nagyvilág Kiadó, Budapest, 2005.

213 Várkonyi Péter (1931–2008) politikus, diplomata. 1950-től dolgozott a Külügyminisztériumban, Washington, London és Kairó magyar konzulátusain teljesített titkári feladatot. 1958–1961 között a KÜM Sajtóosztályának vezetője volt. Ezt követően az MSZMP központi apparátusában töltött be különböző pozíciókat, majd 1969–1980-ig a Tájékoztatási Hivatal elnöki székében ülve felügyelte a médiát. 1980-tól két éven keresztül a *Népszabadság* főszerkesztőjeként dolgozott, majd 1983–1989 között külügyminiszterként tevékenykedett. A rendszerváltoztatás idején, 1989. augusztustól 1990. júniusig Magyarország washingtoni nagykövete lett.

214 Lakatos Ernő (1930) sorkatonai szolgálata után hivatásos tiszt volt 1960-ig. Ekkor a Magyar Rádióhoz került, ahol belpolitikai rovatvezető lett, majd 1962-ben a

A lap szédületes karriert futott be. Az első évben az impresszumban még nem volt feltüntetve más, csak Ivanics István neve, azonban a népszerűség emelkedésével párhuzamosan megjelent a tényleges szerkesztőbizottság is, akik a prágai és a budapesti lapokhoz közösen adták a nevüket: dr. Milan Codr, Greguss Ferenc, Ivanics István, dr. Lőrincz Irén és Jaroslav Píkous. A bizottság két csehszlovák tagja nem civilként, hanem – Ivanics István emlékei szerint – a csehszlovák néphadsereg tisztjeiként vettek részt a munkában, Pelle János értesülései szerint azonban a csehszlovák állambiztonság emberei voltak.²¹⁵ Felelős kiadóként Stark György, az Interpress igazgatója szerepelt. A folyóirat annak köszönhetné népszerűségét, hogy – legalábbis látszólag – politikamentes, színes, igényes kivitelű magazinként jelent meg, amely tökéletesen hiányzott a magyar standokról, ráadásul az első pillanattól kezdve kapitalista típusú üzletpolitikával indult, hiszen pénzt kellett termelnie, így betöltötte a magyar reklámpiacon tátongó űrt is. A példányszám a nyolcvanas évek közepén érte el csúcspontját, ekkor 170 ezren olvashatták egyszerre a magazint, de hamarosan megjelent a gyermekeknek szánt *Alfa* című újság is, amelyet szintén közel 100 ezres nagyságrendben adtak ki. A nagy népszerűség nagy nyereséget is hozott, Ivanics szerint 1988-ra már ötvenmillió forintot hasznolt termelt az *IPM*, amelynek teljes összege egészen 1987–1988-ig a NÜSZ számlájára folyt be. Ebben az időben kezdett az Interpress könyvkiadással is foglalkozni, elsősorban a szintén jól jövedelmező, hiánycikknek számító ponyvairódlom terjesztésével próbálkoztak. A szórakoztatóiparon belül

Magyar Ifjúság főszerkesztő-helyettesévé nevezték ki. 1969-től a Tájékoztatási Hivatal elnökhelyettese, majd 1977-től az MTI vezérigazgató-helyettese, 1980-tól vezérigazgatója volt. 1982–1988 között az APO vezetője, utána az NDK magyarországi nagykövete volt.

²¹⁵ Pelle, 2010. 58.

a lap- és könyvkiadás még meglehetősen jövedelmező üzletág volt a nyolcvanas években, hiszen az állam jelentős dotációban részesítette, nem voltak számottevő előzményei a második világháborút követő időszakban, és az elektronikus média sem számított még ekkor komoly konkurenciának.

A fedővállalat ügynökei

Az Interpress Vállalat személyi állományát tekintve látványosan túlreprezentáltak a különböző titkosszolgálatok. Sajnos ennek az állításnak elég egyoldalú bizonyítékai vannak a forrásanyag specialitásának köszönhetően, hiszen legfeljebb a Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökségének állományáról és ügynökeiről rendelkezünk kutatható dokumentumokkal, az MNVK-2 iratanyaga jelenleg még titkosítva van, a szovjet társszervekkel való együttműködést pedig egyelőre reménytelen rekonstruálni. Mindezek ellenére a meglévő források alapján is meghökkenve tapasztalhatjuk, hogy az Interpress Vállalat munkatársainak zöme valamilyen formában dolgozott a polgári vagy a katonai titkosszolgálatnak, és joggal lehet olyan érzésünk, amennyiben más szervek irataihoz is hozzáférhetnénk, további meglepetésekre számíthatnánk.

A vállalat igazgatója Stark György volt, aki nyomdai könyvkötőnek tanult, és 1959-től dolgozott a MÚOSZ-nál.²¹⁶ Az Interpress megalapításakor Siklósi tette Starkot az igazgatói székbe, de ekkor már nem a MÚOSZ alkalmazottjaként lépett be a vállalathoz, hanem a Vue Touristique-től vették át, vagyis valóban a főtitkár személyes kapcsolata lehetett.²¹⁷ A kémelhárítás a

²¹⁶ ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1974. szeptember 12. 239.

²¹⁷ ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1974. december 23. 277.

gazdasági visszaélések közbeni nyomozás során megállapította, hogy Stark az MNVK-2 embere,²¹⁸ és Beke József gyermekkori barátja.²¹⁹ Nem tudom biztosan, hogy Stark meddig őrizte meg igazgatói beosztását, de a MÚOSZ dokumentációiból kiderül, hogy egészen a rendszerváltoztatásig a NÚSZ számára dolgozott, szoros együttműködésben a magyar újságíró-szövetséggel.

Igazgatóhelyettesként Bárdos György szerepelt az Interpress-nél az induláskor, de Starkkal történt összeütközése miatt már 1974-ben távoznia kellett a cégtől. Bárdost 1970 decemberében kérte fel Siklósi, hogy vállalja el másodállásban az Interpress szaktanácsadói teendőit.²²⁰ Bárdos ekkor a Pénzügyminisztériumban dolgozott főosztályvezetőként, majd 1971-es nyugdíjazása után főállásban töltötte be az Interpress igazgatóhelyettesi posztját. Közvetlen kapcsolatban nem állt a III. Főcsoportfőnökséggel, de a szerv tudomása szerint bátyja a III/I. Csoportfőnökség tisztje volt, így személyes kapcsolatot könnyen tudott kialakítani vele az állambiztonság.²²¹ Ő volt az, aki az Interpress működéséhez szükséges hivatalos ügyeket elintézte: alapítólevél, cégbejegyzés, adó- és vámmentesség. Vallomásaiban találkozzunk azzal a félmondattal, hogy szétválasztotta egymástól a Vue Touristique és az Interpress működését, vagyis kezdetben a két vállalat közös irányítás alatt, a NÚSZ kincstárnokának, Siklósinak a felügyelete mellett szerveződött.²²² Bárdos György nem tartozott a belső körbe, vagy valamilyen személyes ellentét miatt kikerült onnan, mindenesetre hároméves ténykedése után távoznia kellett a vállalatától. Ekkor feljelentést tett volt munka-

helyén, a Pénzügyminisztériumban az Interpress kétes pénzügyi manőverei miatt, amely felülvizsgálatot rendelt el. A vizsgálat nem járt következményekkel, legfeljebb csak némi fejtörést okozott az érintett hivatalok vezetőségének, hogyan simítsák el az ügyet anélkül, hogy megromlana a viszony a MÚOSZ és a NÚSZ között. Erre utal Simon Ferencnek, a Tájékoztatási Hivatal elnökhelyettesének azon megjegyzése, hogy a vállalattal kapcsolatos ügyeket neki szűk körben kell tartania, és kétfelé is egyeztetnie kell.²²³ Hogy pontosan kikkel egyeztetett, azt nem árulta el Bárdosnak, de Éles Tibor, aki korábban MÚOSZ nemzetközi ügyekért felelős osztályvezetője – és nem mellékesen a Belügyminisztérium szigorúan titkos állományban lévő tisztje – volt annyit elárult, hogy a minisztériumi vizsgálatot a katonai és egyéb titkos témák főosztályának vezetője irányította. A MÚOSZ Nemzetközi Osztályának vezetője hivatalánál fogva szoros kapcsolatot tartott a NÚSZ szervezetével, nem lepődhetünk hát meg azon, hogy amint tudomást szerzett a feljelentésről, azonnal magához hívatta Starkot, és megmutatta neki a beadványt.²²⁴ Ezután közösen dolgozhatták ki a stratégiát, miképpen simítsák el az ügyet.

A Budapestre kihelyezett NÚSZ-ellenőr szerepét dr. Aczél Béla²²⁵ töltötte be.²²⁶ Róla egyelőre kevés adattal rendelkezünk, de annyit tudunk, hogy minden erejével azon dolgozott, hogy az Interpress körüli botrányokat elsimítsa. 1974-ben, amikor Bárdos György feljelentést tett a Pénzügyminisztériumban az Interpress körüli pénzügyi visszaélések kivizsgálását kérve, a

218 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1974. szeptember 12. 239.

219 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1974. december 23. 277.

220 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés dr. Bárdos György meghallgatásáról, 1974. december 3. 260.

221 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Interpress ügyek, d. n. 217.

222 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés dr. Bárdos György meghallgatásáról, 1974. december 3. 261.

223 Uo. 262.

224 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1974. szeptember 4. 169.

225 Aczél Béla korábban a Földmérő és Talajvizsgáló Irodában dolgozott, Budapest VIII. kerületében, ahol 1956 novemberében részt vett a helyi munkástanács megszervezésében. ÁBTL 3.1.9. V-150361. Összefoglaló jelentése, 1959. augusztus 12. 53.

226 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés dr. Bárdos György meghallgatásáról, 1974. december 3. 266.

miniszteri revizorok és a Prágából érkező ellenőrök a könyv-vizsgálatokat többnyire a Maxim nevű mulatóhelyen végezték, ahol Aczél Béla látta őket vendégül.²²⁷

A kortársak által leginkább misztifikált és legkevésbé ismert részlege az Interpressnek a Sajtódokumentációs Kutató Központ volt, Dersi Gyula vezetésével.²²⁸ „A vállalatnál senki nem tudja, hogy ezek mivel foglalkoztak. Ez az intézet kimúlt anélkül, hogy bármit is csinált volna. Ennél az intézetnél dolgozott Szemes Piroska²²⁹ lánya, akinek édesanyja bement a lánya munkahelyére, hogy magyarázzák meg, mi jogon kap az ő fiatal lánya ilyen magas fizetést, attól tartva, hogy e mögött valamilyen bűnös tevékenység húzódhat meg.”²³⁰ Az osztály munkája, majd korai megszűnése valóban rejtélyes nemcsak a korabeli munkatársak, de a jelen kutatója előtt is, legfőképpen azért, mert maga Dersi is hallgatott róla. A III. Főcsoportfőnökség ugyanis szoros kapcsolatot ápolt vele, és Dersi bőbeszédű jelentésekben számolt be a szervet érdeklő eseményekről és személyekről, az Interpress azonban tabutéma volt, mindössze azt fájlalta, hogy a tízezer forintos havi fizetését elveszítette, és követelte az elvtársaktól, hogy helyezték hasonlóan jövedelmező munkahelyre.²³¹ Dersi beszerzésével 1967-ben kezdett foglalkozni a belsőreakció-elhárítás, mivel bíztak benne, hogy használható információkat szereznek rajta keresztül a jobboldalinak nevezett szociáldemokrata körökről.²³² Dersi a szerv információi szerint a forradalom idején részt vett az Szociáldemokrata Párt

²²⁷ Uo.

²²⁸ ÁBTL 3.1.5. O-17423. Falus György vallomása az Interpressről, d. n. 219.

²²⁹ Szemes Piroska (1926–1978) újságíró, a MÚOSZ elnökségi tagja. 1950-től haláláig a *Nők Lapja* újságírója, rovatvezetője, a női egyenjogúság harcos képviselője volt.

²³⁰ ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1974. szeptember 4. 227.

²³¹ ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1975. május 8. 321.

²³² ÁBTL 3.2.1. Bt-1963/1. Javaslat „Jogász” fedőnevű ügynökjelölt beszerzésére, 1967. július 21. 30.

újjászervezésében, de már 1946–1947-ben, mint ifjúsági vezető aktív szerepet vállalt a közéletben, ráadásul kiterjedt kapcsolatokkal rendelkezett nyugat-európai szociáldemokrata körökben is.²³³ 1971-ben nyugati ismeretségi köre miatt a hírszerzés vette át foglalkoztatásra,²³⁴ és a BM III/I. Csoportfőnökség hozzájárulásával került a MÚOSZ-hoz dolgozni,²³⁵ feltehetőleg azért, hogy külföldi utaztatásához megfelelő legendát tudjanak biztosítani. Jelen tanulmány szempontjából Dersi története éppen innentől lenne érdekes, azonban az elkövetkező években lazult a viszonya a belüggyel, csak az Interpresstől való elbocsátása után, 1975-ben keresték meg újra, így nehéz rekonstruálni a köztes időszakot. Annyit azonban megtudhatunk, hogy ez a bizonyos Sajtódokumentációs Kutató Központ eredetileg a MÚOSZ-hoz tartozott, ahol a NÚSZ Kommunikációs és Propaganda Irodája néven működött, majd 1973-ban szervezték be az Interpress alá.²³⁶ Tevékenységükről és megszűnésükről Dersi nem adott felvilágosítást a BM embereinek, csak az derül ki beszámolójából, hogy őt is Siklósi támogatta, de miután távozott a főtáskari székéből, hamarosan kirúgták az Interpresstől.²³⁷

A Kiadó és Nyomdai Főosztályt Várkonyi István vezette. Ez a részleg foglalkozott az Interpress által megjelentetett lapok kiadásával.²³⁸ Várkonyi István korábban a *Népszava* főszer-

²³³ Uo. 30.

²³⁴ ÁBTL 3.2.1. Bt-1963/2. Jelentés „Jogász” fedőnevű ügynök átvételéről, 1971. május 8. 39.

²³⁵ ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1975. május 8. 321.

²³⁶ ÁBTL 3.2.1. Bt-1963/2. Kapcsolat újrafelvétel „Zilahy” fedőnevű titkos munkatárssal, 1975. február 1. 124.

²³⁷ Uo. 125.

²³⁸ ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1974. szeptember 4. 227.

kesztője volt,²³⁹ majd a Vue Touristique alkalmazta, és innen került át a NÜSZ vállalatához.²⁴⁰

Az Audiovizuális Főosztály élén Kató Árpád, a balatonszéplaki üdülő korábbi konyhafőnöke állt.²⁴¹ Valószínűleg az egyik legtöbb pénzt termelő részleg ez volt, hiszen ők terjesztették a begyűjtött hirdetéseket, például úgy, hogy kisbuszokkal járták az országot, és néhány perces diafilmvetítéseket szerveztek az ország különböző pontjain, természetesen forgalmas helyeken, Budapesten elsősorban aluljárókban. Ezeknek a reklámfilmeknek a forgalmazásából már a hetvenes évek elején 5-6 millió forintos hasznot tudtak termelni évente.²⁴²

A hirdetések gyűjtésével a Kereskedelmi és Szervezési Osztály foglalkozott, amelynek vidéki egységei is voltak, hiszen területi képviselők által tartották a kapcsolatot a különböző vállalatokkal, akiktől a reklámmegrendeléseket várták. Vezetője Dénes Sándor volt, aki a BM korabeli nyilvántartása szerint 1945-ben a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága nyomozójaként szolgált, később a politikai rendőrség ügynöke volt, de anyaga megsemmisült.²⁴³ A Budapest VII. Kerületi Vendéglátó Vállalat főosztály-vezetői székét hagyta ott Bárdos György hívására az Interpress miatt 1972 novemberében. Dénessel dolgozott együtt Rényi István nyomdász, aki a vállalat párttitkára is volt egyben, korábban pedig az ÁVH Katonai Elhárító Főosztályán teljesített szolgálatot.²⁴⁴ 1953-ban fegyelmi

239 Takács Róbert: A Népszava hiányzó negyven éve. In *Médiakutató*. 2013/4. http://www.mediakutato.hu/cikk/2013_04_tel/04_nepszava_40_ev.pdf (A letöltés ideje: 2014. október 12.)

240 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés Falus György meghallgatásáról, 1974. december 23. 279.

241 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1974. szeptember 4. 229.

242 Uo.

243 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1974. szeptember 4. 231.

244 ÁBTL 2.8.1. 4680. Jelentés, 1957. június 18.

úton távolították el a testülettől,²⁴⁵ az Egyetemi Nyomdához került, amely 1957-ig alkalmazta.²⁴⁶ 1957 augusztusától a Kossuth Könyvkiadó sokszorosító üzemében volt vezető beosztásban,²⁴⁷ majd az Interpresshez került.

Az Organizációs és Propaganda Osztály vezetését személyesen Beke József látta el, akinek kalandos előéletéről már volt szó korábban. A vállalatnál a legbelső körbe tartozott, gyakorlatilag Starkkal együtt rendszeresen járt a legkülönbözőbb külföldi utakra, ő intézte a cég gépkocsi-vásárlásait – amellyel természetesen nem a szocialista autóipart támogatta –, és hozzá tartozott az Interpress által fenntartott luxusingatlanok kezelése is.²⁴⁸ A cég autóinak megvásárlásában elsődleges segítője Laczkó György volt, aki a Diplomáciai Testületet Ellátó Igazgatóság (DTEI) alkalmazottjaként könnyen hozzáférhetett nyugati típusú járművekhez is.²⁴⁹ Mozgásterét persze jelentősen bővítette az a körülmény is, hogy Laczkó valójában a III/II. Csoportfőnökség szigorúan titkos állományban lévő alezredese volt.²⁵⁰

A Fotó Osztályról lényegesen kevesebb információnk van, csak annyit tudhatunk biztosan, hogy ott „dolgozik Komlós János fia.”²⁵¹ A fiúról vajmi kevés adattal rendelkezünk, még a nevét sem említik az iratok, az apa viszont jól ismert szereplője a Kádár-kori sajtó- és tévévilágnak. A Mikroszkóp Színpad alapítója és igazgatója 1967 előtt a *Magyar Nemzet* és a *Népszabad*

245 ÁBTL 2.8.1. 4680. Jelentés, 1953. január 26.

246 ÁBTL 2.8.1. 4680. Rényi István jellemzése, 1958. november 17.

247 ÁBTL 2.8.1. 4681. Vélemény Rényi István elvtársáról, 1964. február 24.

248 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1974. szeptember 4. 169.

249 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Intézkedési terv a bűncselekmények elkövetésével gyanúsított Beke József magyar állampolgár tevékenységének dokumentálását szolgáló bizonyítékok megszerzésére, 1974. október 23. 209.

250 ÁBTL 2.8.2.2. 142. Laczkó György személyi anyaga.

251 Uo.

ság kulturális rovatát vezette, de ezt megelőzően 1945-től a politikai rendőrség tisztje volt.²⁵² 1953-ban szerelt le az ÁVH-tól, 1956-ban titkos állományba visszavette a Belügyminisztérium kémelhárítása, és a Külkereskedelmi Minisztérium Protokoll Osztályának vezetőjévé neveztették ki.²⁵³ Későbbi kulturális pályafutása alatt is a BM tartalékos tisztje maradt,²⁵⁴ és összekötetései révén sikerült fia karrierjét is biztosítania, aki a NÚSZ vállalatától indulva egészen Bajnai György, a későbbi miniszterelnök édesapja és családja által 1988-ban alapított Creditum nevű pénzügyi cég társtulajdonosságáig vitte.²⁵⁵

Pénzügyi szempontból fontos szerepet töltött be az Interpress Filmstúdiója, amelynek első vezetője Falus György volt, őt Jutasi Dezső követte a poszton. Feladatuk elsősorban az volt, hogy reklámfilmek készítésével gazdagítsák a NÚSZ számláját, de nemcsak néhány perces kisfilmek forgatásával foglalkoztak, hanem játékfilmek készítését is támogatták, itthon és nyugaton egyaránt. A filmes osztály mindkét vezetője – a kémelhárítás adatai szerint – titkosszolgálati múlttal rendelkezett, akárcsak az eddig megismert alkalmazottak többsége. Falus Györgyre a nyomozati anyag tartalékos BM alezredesként és kizárt hálózati személyként hivatkozik,²⁵⁶ Jutasi Dezsőről pedig megállapította a szerv egyik jelentése, hogy szintén „BM állományban teljesített szolgálatot.”²⁵⁷ Művészeti tanácsadóként Rényi Tamás,²⁵⁸ a

252 ÁBTL 2.8.1. 2916. Komlós János személyi anyaga. Feljegyzés, 1956. január 20.

253 ÁBTL 2.8.1. 2916. Javaslat Komlós János titkos állományba történő kinevezéséről, 1956. február 21.

254 ÁBTL 2.8.1. 2916. Tartalékos tiszti adatlap, 1966. január 12.

255 Bódis András: Apjafia. *Heti Válasz*, 2013. június 26. <http://valasz.hu/itthon/apjafia-65503/> (A letöltés ideje: 2014. október 14.)

256 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés az Interpress ügyében folytatott előzetes ellenőrzésről, 1974. szeptember 12. 243.

257 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1975. július 1. 339.

258 Rényi Tamás (1929–1980) filmrendező, forgatókönyvíró. Leghíresebb filmjei: *Legenda a vonaton*, *A völgy*, *Sikátor*.

Mafilm rendezője dolgozott együtt a vállalattal.²⁵⁹ Falusról nem derül ki egyértelműen, hogy önként vagy kényszerűségből távozott-e a filmesztálya éléről, és adta át helyét a Mafilm gyártásvezetőjének, Jutasinak, mindenesetre a kirajzolódó történet arra utal, hogy nem igazán látta át a vállalat végső célját, ezzel nyilván nehézséget okozva a cégnek. Az egyik tervezett dokumentumfilm forgatását Falus például megtagadta, arra hivatkozva, hogy ellenséges propagandára is felhasználható, és feljelentést tett a BM-ben.²⁶⁰

Torpedók a filmiparban?

Több filmcím is előkerül a nyomozati anyagokban, és első hallásra mindegyik meglepetést okoz, hiszen valóban nem tipikusan a szocialista országok által megfilmesített témák közé tartoztak. *A 30 év múlva* – amelynek elkészülését végül Falus akadályozta meg – a magyarországi zsidók 1944/45-ös helyzetével és az azóta eltelt harminc esztendővel foglalkozott volna.²⁶¹ 1974-ben, amikor ennek a filmnek a forgatását tervezték, a szocialista országok még ellenséges államalakulatként néztek Izraelre, nem volt „divat” a zsidóság problémáiról filmet forgatni.²⁶² Ennek ellenére a NÚSZ-vállalat igazgatója, Stark György támogatásán

259 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Interpress ügyek, d. n. 59/a.

260 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés az Interpress ügyében folytatott előzetes ellenőrzésről, 1974. szeptember 12. 244.

261 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1974. szeptember 4. 233.

262 A Belügyminisztérium III/II. Csoportfőnöksége is értetlenkedve állt a rendezők szándéka előtt, nem meglepő, hogy ellenséges propagandát láttak benne: „Egyáltalán, minek ilyen filmet csinálni, és ha már ismeretlen okokból lehetséges lenne, akkor hogyan lehet ellenőrzés nélkül kiengedni az anyagot?” ÁBTL 3.1.5. O-17423. Interpress ügyek, d. n. 59/b.

kívül más befolyásos személy pártfogását is megnyerték a készítő. Batha Jenő, a Külügyminisztérium Sajtóosztályának vezetője tihanyi villájában fogadta Lázár Imre emigráns magyar filmrendezőt, és szóbeli ígéretet tett a minisztériumi engedély kiadására.²⁶³ A kémelhárítás információi szerint már korábban is forgatott Lázár Magyarországon Batha engedélyével, ráadásul Batha fiával közösen, aki ekkor a televíziónál dolgozott mint hangmérnök.²⁶⁴ Sőt, Lázár volt a rendezője annak a filmnek is, amelyet a már említett *Pannónia* folyóirat szerkesztője, Sebestyén György forgatott *Emberek a határon* címmel. Sebestyén, annak ellenére, hogy a NÚSZ prágai központja és a magyar hírszerzés sem tartott igényt szolgálataira, kapcsolatban állt az Interpress Vállalattal, megbízásukból filmeket forgatott a NÚSZ számára, bécsi kapcsolattartója pedig Halász Ferenc volt.²⁶⁵ Sebestyén és az Interpress közös vállalkozását Bokor László bécsi sajtóattasé tárta a hírszerzés elé, aki jelentései alapján jól értesültnek látszott a NÚSZ ügyeit illetően: „A film magyar koprodukciós partnere az Interpress filmstúdió, amely a MÚOSZ felügyeleti hatósága alá tartozó intézmény, véleményem szerint kellő MNVK-2 háttérrel.”²⁶⁶ Az Interpress filmügyi terén (is) a katonai hírszerzés sokkal tájékozottabb volt, mint a polgári. Ez nem lehet véletlen. Amíg a BM értetlenül állt a történetek előtt, addig Batha Jenő nyilván tudta, mit és miért csinál, számunkra ismeretlen céljait pedig az MNVK-2 határozta meg, ugyanis a belügy adatai szerint Batha a katonai titkosszolgálat alezredese volt.²⁶⁷ A forgatási engedély kiadása mögött meghúzódó szándékokat azonban az iratok alapján nem lehet rekonst-

²⁶³ Uo. 59/a.

²⁶⁴ Uo.

²⁶⁵ ÁBTL 3.2.4. K-173/3. Jelentés, 1975. június 25. 92.

²⁶⁶ Uo.

²⁶⁷ ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1974. szeptember 4. 233.

ruálni, ez a belügyes tiszték előtt is megoldatlan rejtély maradt. „A filmügyek terén sok probléma jelentkezik. [...] A Magyarországon felvett filmanyagot zárt dobozban szállítják ki, amelyet semmilyen szerv képanyag vonatkozásában nem ellenőriz.”²⁶⁸ Vajon hogyan engedhetett meg magának az Interpress ilyesmit? A NÚSZ magyarországi leányvállalataként nyilván rengeteg kiváltsággal rendelkezett, és területen kívüliséget nem csak gazdasági vonatkozásban élvezett. Felmerül a kérdés: milyen cél vezette a Nemzetközi Újságíró Szervezetet, hogy olyan filmek forgatásához nyújtson segítséget, amely ellenkezett a szocializmus érdekeivel? A válasz megadása további kutatásokat igényel, azonban ez a történet kísértetiesen emlékeztet a Joël Kotek által felvázolt bolsevik befolyásolási politika módszereire. Kotek *Az ifjú gárda* című könyvének bevezetőjében arról a paradox jelenségről ír, hogy a kommunisták már a húszas években rájöttek arra, hatékonyabban szolgálja a Szovjetunió érdekeit, ha nem kommunista eszményeket hirdető szervezeteket támogatnak anyagilag, ugyanis ezeken keresztül könnyebben tudnak a nyugati civil társadalom közelébe kerülni, rájuk hatást és felettük ellenőrzést gyakorolni.²⁶⁹ Az általa példaként felhozott befolyásolásra törekvő tömegszervezetek között megemlíti a NÚSZ-t is. A könyv két alapvető beépülési stratégiát ismertet. Amíg a téglá az államapparátusba épült be, és minden körülmények között fedésben kellett maradnia, hiszen elsődleges feladata a kémkedés volt, addig a torpedó az antikommunista civilszervezetek tagjaként békeidőben akár antikommunista nézeteket is hirdethetett, nyílt konfliktus esetén azonban a felszínre tört, és vállalta politikai hovatartozását, mivel feladata az volt, hogy a szovjet érdekek irányába befolyásolja a szervezetet, ahová beépült. Vajon az Interpress által forgatott filmek ilyen torpe-

²⁶⁸ Uo. 234.

²⁶⁹ Kotek, i. m. 8–9.

dók voltak a nyugati társadalmak felé? Pusztán fedőtörténetek voltak ezek, amelyeken keresztül a kapitalista filmipar prominensei közé lehetett férközni, tárgyalóképes partnerre lehetett válni számukra? Logikus magyarázatnak tűnik, de ez csak egy a lehetséges válaszok közül. Ez a fajta stratégia mindenesetre egyáltalán nem volt ismeretlen a Szovjetunió nyugati befolyásolási politikájában, hiszen már a harmincas években társutas köröket szerveztek a filmgyártás fellelegvárában, Hollywoodban is. A „Hollywoodi Tízek” feladata sem a kommunizmus nyílt támogatása volt, hanem sokkal inkább pénzügyi hátszínját biztosították a szovjet titkosszolgálat láthatatlan apparátusának.²⁷⁰

A NÜSZ beépülési szándéka a nyugat-európai filmvilágba jól tetten érhető abban, hogy kikkel tartott kapcsolatot, illetve dolgozott együtt az Interpress. Lázár Imre, 1956-os emigráns nevét már említettem korábban, rajta kívül a Belügyminisztérium két másik filmes szakembert derített fel, akik aktív szerepet játszottak a NÜSZ által finanszírozott üzletekben, Josef von Ferenczyt és André Libiket.

Josef von Ferenczy tevékenysége a második világháborút követően külön kutatást érdemelne, hiszen az 1948-ban emigrált

270 Erről lásd: Stephen Koch: *Kettős szerepben. Az értelmiség elcsábítása*. Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2014. A könyvben a szerző idézi Babette Gross, az egykori sztálinista kém, Willi Münzenberg élettársának szavait, aki maga is fontos szereplője volt a nyugati társutas értelmiség köreinek. Az idős asszony így foglalta össze a hollywoodi hálózat számára is megfogalmazott „tízparancsot”: „*Nem* helyesled Sztálin politikáját; *nem* mondd magad kommunistának; *nem* mondd, hogy szereted a rendszert; *nem* szólítasz fel embereket, hogy támogassák a szovjeteket. Soha. Semmilyen körülmények között. Azt mondd, független idealista vagy. Nem igazán értesz a politikához, de azt gondold, a kisembernek is kapnia kellene egy mocskos kis lehetőséget. Hiszel a nyitottságban. Megdöbbsz, megrémít, ami az országunkban végbe megy. Megrémít a fajüldözés, a dolgozó emberek elnyomása. Azt gondold, az oroszok nagy kísérletbe fogtak, s reméled, sikerülni fog nekik. Hiszel a békében. Áhítod a nemzetek közötti megértést. Gyűlölöd a fasizmust. Úgy véled a kapitalista rendszer romlott. Ezt hangoztatod újból és újból és újból. De ennél *semmi többet*.” Koch, i. m. 268–269.

médiamágnás évtizedeken keresztül – és rendszereken átívelően – jó kapcsolatot ápolt vezető politikai körökkel mind Magyarországon, mind Európa nyugati felén. Bár megcáfolhatatlan bizonyítékokkal még senki nem támasztotta alá azt a feltételezést, hogy Ferenczy a szovjet titkosszolgálat embere volt, homályos életrajzi adatai, egymásnak sokszor ellentmondó önéletrajzi visszaemlékezései számos találgatásra adtak okot. Gazdasági és politikai befolyása már a nyolcvanas évek Magyarországon is közismert volt. 1986-ban megkapta a Magyar Népköztársaság aranykoszorúval díszített Csillagrendjét, azonban a rendszerváltoztatás után a Magyar Köztársaság új, szabadon választott kormányai sem fukarkodtak az elismerésekkel. 1992-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjével, 1994-ben a Demokratikus és Független Magyarorszáért Emlékéremmel jutalmazták Ferenczyt. Hatalmának és befolyásának eredete ugyan bizonytalan, de hála az egykori magyar kémelhárítás nyomozóinak, annyit már tudhatunk, hogy szorosban együttműködött a szovjet titkosszolgálat által irányított Nemzetközi Újságíró Szervezettel. A *30 év után* című film Ferenczy pénzügyi hozzájárulásával készült volna, csakúgy, mint a *Szomorú vasárnap*.²⁷¹ Ez utóbbi alkotás sem készült el, annak ellenére, hogy Stark György felkarolta a világhírű magyar szonon alapján írt regény megfilmesítését, miután a Népművelési Minisztérium Filmfőigazgatósága megtiltotta a Mafilm számára a forgatást.²⁷²

A Belügyminisztérium információi szerint André Libik, az 1956-os emigráns filmrendező és producer szintén kapcsolatban állt a NÜSZ-szal, sőt nem pusztán a magyarországi Interpress Vállalattal alakított ki üzleti kapcsolatot, de közvetlenül a prá-

271 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés Beke József magyar állampolgárról, 1974. október 23. 258.

272 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Az Interpress Vállalat ügyeihez, d. n. 223.

gai központnak dolgozott.²⁷³ Nem kevesebbet állítanak a BM dokumentumai, minthogy André Libik a NÚSZ megbízásából műtárgyakat csempészett Nyugat-Németországba, ezzel gazdagítva a Nemzetközi Újságíró Szervezet számláit:²⁷⁴ „Csehszlovákiából az NSZK-ba csempésznek [Ferenczyvel] antik holmikat.”²⁷⁵ A nyomozás során azt is megállapította a belügy, hogy André Libik a budapesti vállalattal is rendszeres üzleteket bonyolított, amelyben állandó partnere Beke József volt. Például különböző nyomda- és filmtechnikai berendezéseket szállítottak Magyarországra, kijátszva a vámszabályokat, ezzel megkárosítva a magyar népgazdaságot, és ezekért a szolgáltatásokért Beke „Libik részére nagy összegű honoráriumokat fizet.”²⁷⁶ A Prágában székelő NÚSZ ugyanis vámmentességet élvezett a kapitalista országokkal folytatott kereskedelmi tevékenység során is, így a Magyarországra szánt árucikkeket először a csehszlovák fővárosba vitték, ahonnan aztán ajándékként, vámmentesen érkezett a budapesti leányvállalathoz.²⁷⁷ André Libik és a NÚSZ együttműködéséről a BM több információt nem szerzett a nyomozás során, azonban Libik életrajzi adataiból tudjuk, hogy 1960–1962 között a nigériai Tájékoztatási Minisztérium Film Osztályának vezetője volt. Vajon véletlennek tekinthetjük, hogy éppen a szovjet fekete-afrikai befolyásolási politika egyik kiemelt célszágában volt a hivatalos tájékoztatás vezető tisztségviselője?

273 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Intézkedési terv a bűncselekmények elkövetésével gyanúsított Beke József magyar állampolgár tevékenységének dokumentálását szolgáló bizonyítékok megszerzésére, 1974. október 23. 208.

274 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Intézkedési terv, 1974. október 23. 208.; Jelentés, 1974. október 23. 258.

275 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés „Karrierista” fedőnevű ügyben végrehajtott intézkedésekről, 1975. január 15. 303.

276 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1974. október 23. 258.

277 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés Falus György meghallgatásáról, 1974. december 23. 275.

Erre csörög a dió, arra meg a... profit

Az Interpress eddig elemzett tevékenységének felszínre kerülése csak mellékterméke volt egy nyomozásnak, amely gazdasági visszaélések gyanúja miatt indult Halász Ferenc és a vele állandó kapcsolatban lévő Beke József ellen. A bűncselekmények a titkosszolgálat szerint olyan méreteket öltöttek 1975-re, amely „már önmagában is veszélyes és káros”²⁷⁸ volt, azonban képtelenek voltak tenni ellene. A legkülönbözőbb gazdasági visszaélések a NÚSZ feladataihoz szükséges pénz előteremtéséhez kellettek, de nyilván hasznot húztak belőle az érintett személyek is.

Halász a hatvanas évek közepétől kezdett rendszeresen Magyarországra járni, ahol különböző állami vállalatok számára ajánlott jövedelmező üzletet, általában olyan cikkekre, amelyek hiányoztak a magyar piacról, és ez „népgazdaságunk egyes ágait érzékenyen érintette.”²⁷⁹ Első jelentkezéseikor bolgár cementet adott el a Ferunion Kereskedelmi Vállalatnak, ahol nővére, Baukovác Vilmosné jogtanácsosként dolgozott.²⁸⁰ Később azonban, elsősorban Siklósi és Stark támogatásával, több állami vállalattal is üzleteket bonyolított le, a cégek vezető tisztségviselőivel pedig személyes jó viszonyt ápolt. Ezen vállalatok közé tartozott az Interag, a Monimpex és a Konzumex is,²⁸¹

278 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Szombath Jenő r. őrnagy elvtársnak, a III/II-10. Osztály vezetőjének Halász Ferenc osztrák állampolgárról, 1975. május 10. 144.

279 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Javaslat H. F. osztrák állampolgár bizalmas nyomozás alá vonására, 1974. október 24. 16.

280 Uo. Halász Ferenc sógora, Baukovác Vilmos 1953-ban áldozatul esett egy persorozatnak, amelyet a francia irányítás alatt álló Trizónia Hivatal tisztségviselőinek kiutasításához köthetően rendezett a kommunista vezetés. Kémkedés miatt öt év szabadságvesztésre ítélték.

281 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Petresevics András r. őrnagy elvtársnak, a BM III/II-7. Osztály vezetőjének! 1974. november 20. 67.

amelyeknek azonban kevésbé volt gyümölcsöző a „Kereskedővel” létesített kapcsolat.

Már a cementszállításra kötött szerződéseket sem tudta tartani, 1972-ben húszezer tonna cement behozatalára vállalt kötelezettséget Bulgáriából, ebből azonban csak 7400 tonna érkezett meg időre.²⁸² Jellemző, hogy a cementimport terén Halász a hidegháborús nagypolitika céljait szolgálta, hiszen arra akarta rávenni a magyar importőröket, hogy Észak-Koreából szállíttassák ide vasúton – a Szovjetunió keresztül – a beton alapanyagát, ezzel is támogatva az ázsiai félsziget szocialista felét.²⁸³ Nem tartom valószínűnek, hogy egy kapitalista alapon működő üzleti vállalkozás nagy anyagi hasznot remélhetett abból, hogy a világ túlsó feléből szállíttatja hazánkba a cementet, minden bizonnyal más érdekek álltak az elképzelés mögött. Az iratokból nem derül ki, hogy Halásznak végül sikerült-e koreai kötőanyagot építtetnie a magyar lakásokba, más, a magyar népgazdaság számára káros következményekkel járó üzletkötései azonban ismertek.

A BM tudomására jutott, hogy 1972-ben Halász a jugoszláv Centrocoop nevű külkereskedelmi vállalat nevében jött Magyarországra, és dióbelet vásárolt a Konzumextől.²⁸⁴ A diót közszükségleti cikként felvásároltatta Feith Andorral, a Zöldért kereskedelmi igazgatójával, aki a szerv tudomása szerint kizárt hálózati személy volt.²⁸⁵ Feith az értékes gyümölcsöt átadta a Konzumexnek,²⁸⁶ tőlük pedig Halász megvásárolta papíron 120

282 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Ferunion Műszaki Külkereskedelmi Vállalat tárgyalási jelentése, 1972. október 9. 33.

283 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Ferunion Műszaki Külkereskedelmi Vállalat tárgyalási jelentése, 1972. november 18. 35.

284 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés Halász Ferenc osztrák állampolgárról, 1974. december 12. 74.

285 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1975. április 12. 121.

286 Uo. 75.

ezer dollárért, azzal a feltétellel, hogy csak és kizárólag Jugoszláviában értékesítheti azt. Erre azért volt szükség, mert a magyar dió Nyugat-Európában való forgalmazására a Monimpexnek kizárólagos szerződése volt az osztrák érdekeltségű Kollmann céggel, így Halász és az általa képviselt jugoszláv cég nem bocsáthatta eladásra a diót nyugati országokban. Halász kezét nem kötötte meg sem az aláírt szerződés, sem bármiféle erkölcsi aggály, a Hungarocamion által szállított terméket Ausztrián keresztül indította útnak Jugoszlávia felé, azonban a határ átlépése után azonnal hamis származtatási okmányokra cserélte a terményt kísérő dokumentációt, és Maribor helyett az úti cél Bécs, Nyugat-Németország, London és Párizs lett.²⁸⁷ Azon túl, hogy az osztrák cég és a magyar vállalat között megromlott a viszony, komolyabb kára is keletkezett a magyar gazdaságnak, ugyanis a 120 ezer dolláros vételár soha nem érkezett meg. Pénz helyett a Centrocoop egy Olympos nevű gyümölcsle-konzervátumot küldött, amely az Artemitis nevű görög cég terméke volt, és amely céget szintén Halász képviselte.²⁸⁸ Az Olympos-termékek magyar karrierje ekkor kezdődött. A barterüzlet azonban súlyos hátrányt jelentett Magyarország számára, hiszen a gyümölcsle közvetlenül is meg tudtuk volna venni a görög forgalmazótól jóval olcsóbban, mindennek tetejében az ország így elesett a szabad devizaszerzési lehetőségtől is. Nem úgy Halász Ferenc és az őt irányító NÚSZ, akik bús haszonnal adtak túl a jó minőségű magyar dión. Ez a történet csak egy lehetett a sok közül, amelyekre feltehetőleg nem is derült fény soha, mindenesetre a jelentésben van egy fél mondat arról, hogy hasonló módon vásárolt fel és értékesített Halász magyar zsírt is nyugati piacokon. Kereskedelmi tevékenysége azonban nem korlátozódott a magyar élelmiszerek nyugati értékesítésére, a

287 Uo. 74.

288 Uo. 75.

tőkés országokból is hozott be különböző termékeket, köztük olyanokat is, amelyek ma már jól ismertek a hazai forgalomban, de a hetvenes években egy átlag magyar állampolgár nem is hallott róluk, például az amerikai Avon szépszépi cikkeit.²⁸⁹ Ezek a termékek a Városház utcai Diplomata Bolt polcain találtak helyet maguknak, vagyis csak a politikai elit és családjaik juthattak hozzá, ennek ellenére 1974-ben – a Konzumextől kapott adatok szerint – kb. 34 ezer nyugatnémet márka és 81 ezer svájci frank értékben szállította be Halász az országba ezeket a kozmetikai cikkeit, ki tudja mekkora árréssel.²⁹⁰ A BM készített egy korabeli kalkulációt, amely arra az eredményre vezetett, hogy csak az Avon és az Olympos termékeken 1974-ben 60–70 ezer USD hasznót termelt Halász, de az anyagból nem derül ki, milyen adatok alapján számoltak, így az összeget is csak hozzávetőleges értéként kezelhetjük.²⁹¹ Üzletkötései közben mindig magasabb érdekekre hivatkozott, jellemző, hogy a Monimpex Vállalat a következő felvilágosítást adhatta a céget megkárosító kereskedőről: „a demokratikus országok egyesített propaganda ügynökségének dolgozik, amelynek a Vue Touristique a tagja, s melynek a központja Prága.”²⁹²

Az ehhez hasonló üzemek vezettek oda, hogy a BM III/II. Csoportfőnöksége nyomozást indított Halász ellen, és kihallgatták Koleszár Miklóst, a Konzumex főkönyvelőjét, akinek beszámolója alapján kiderült, sokkal messzebbre vezetnek a szálak, mint azt sejthették volna. Koleszár korábban a BM III/II-7-a Alosztály „Kárpáti” fedőnévre hallgató titkos megbízottja volt a

289 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Feljegyzés, 1974. október 21. 84.

290 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Konzumextől kapott információk, d. n. 89.

291 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Értékelő jelentés „Kereskedő” fedőnévű ügyben, 1975. január 14. 105.

292 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Halász Ferenc bécsi állampolgár és a Borfőosztály kapcsolata, 1974. december 3. 90.

szerv szerint,²⁹³ így régi ismerősként kérhették segítségét. Koleszár megkeresése után egyből arra hivatkozott, hogy már éppen jelentést szándékozott tenni a BM-nél Halász visszaélés gyanús tevékenysége miatt.²⁹⁴ Tudomása szerint „Kereskedő” a Konzumexszel való üzleti kapcsolatát Siklósi Norbert személyes közbenjárása után alakította ki, de nemcsak a MÚOSZ főtitkára egyengette Halász útját, hanem a Belkereskedelmi Minisztérium Nemzetközi Árucseretörvényi Főosztályának helyettes vezetője, Harsányi Zoltán is.²⁹⁵ Harsányi szintén régi belügyes múlttal rendelkezett, 1953 nyarán kérte felvételét a politikai rendőrséghez,²⁹⁶ ahol 1956-ig teljesített szolgálatot. Leszerelése után elvégezte a Külkereskedelmi Akadémiát, majd 1960-ban a Magyar Kereskedelmi Kamarához került főosztályvezető-helyettesi beosztásba, 1967-ben pedig Jakartába helyezték kereskedelmi titkári minőségben, természetesen a polgári hírszerzés titkos munkatársaként.²⁹⁷ A hetvenes évek elején tért haza, átmenetileg a Belkereskedelmi Minisztériumban dolgozott, majd 1976-ban Ankarába helyezték, ahol szintén a hírszerzés embereként tevékenykedett.²⁹⁸ Nagy tekintélynek örvendett tehát nemcsak belügyes, de kereskedelmi vonalon is, így az állami vállalatok döntéshozó alkalmazottai számára ajánlása garanciát jelentett. Vajon hogyan ismerte meg Halászt, milyen érdekek mentén ajánlotta őt üzletfélnek? Harsányi meghallgatásakor kiderült, hogy Budai Ferenc, az Idegenforgalmi Hivatal szigorúan titkos állományban dolgozó beosztottja ajánlotta Halászt Har-

293 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés „Kereskedő” fedőnévű ügyben felderített operatív bázisról, 1974. december 13. 77.

294 Uo.

295 Uo. 79.

296 ÁBTL 2.8.1. 1948. Harsányi Zoltán személyi anyaga. Minősítési lap, 1955. december 14.

297 ÁBTL 3.2.1. Bt-2038/1. „Renkey”. Javaslat, 1967. június 13. 37.

298 ÁBTL 3.2.1. Bt-2038/1. Jelentés, 1976. március 17. 72.

sányinak, azzal a kéréssel, hogy lehetőségeihez mérten támogassa Halászt kereskedelmi üzletkötéseiben, és érje el, hogy a megkeresett állami vállalatok – amennyiben jelentősen nem sérülnek érdekeik – Halászt részesítsék előnyben.²⁹⁹ Budai Ferenc iskolatársa volt Harsányinak korábban, innen eredt az ismeretség, egyébként meg a rivális társszervnél, az MNVK-2-nél dolgozott.³⁰⁰ Budai Ferenc neve nem ismeretlen már a korszak iránt érdeklődők számára, Práczki István *Kémjátszmák* című könyvében ugyanis egy egész fejezeten keresztül nyomon követhetjük a hetvenes–nyolcvanas évek fordulóján Szíriában állomásozó Budai sikkasztásainak és visszaéléseinek történetét.³⁰¹ Az író természetesen nem elfogulatlan, hiszen személyes ellentéte Budaival odáig vezetett, hogy felelősségre vonták a kelepcebe csalt hírszerzőt, az azonban egyértelműen körvonalazódik az olvasó számára, hogy Budai lépéseit valamiféle homályos, meg nem nevezett érdekcsoportok irányították, akiket Práczki egyszerűen csak lobbiként emleget.³⁰² Kik állhattak Budai mögött? Választ a kérdésre nem tudok adni, de annyi bizonyos, hogy ez a lobbí a szovjet érdekeket szem előtt tartva egyengette a NÚSZ magyarországi tevékenységét is. És minden bizonnyal nem rugaszkodom el nagyon a valóságtól, ha azt feltételezem, Siklósi Norbert is eme érdekcsoport közelében működött, annál is inkább, mivel a Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat rendszerváltoztatás idején keletkezett iratanyagából kiderül, Budai Ferenc

299 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1975. január 9. 93.

300 Uo.

301 Práczki i. m. 313–349.

302 „A cégnél egy – a közérthetőség kedvéért lobbinak nevezett – csoportosulás uralkodott. Tagjai főleg az apparátusból és a hadsereg politikai vonaláról érkezett vagy küldött olyan megbízható személyek voltak, akiknek kapcsolatai messze túlmutattak a kommunista és szovjetbarát felfogáson. Ezek célja a hatalmi eszközök kisajátítása, anyagi előnyök szerzése, ezen felül a cég különleges, sokszor – tevékenysége természetéből adódóan – törvényen kívüli eszközeivel való önérdékű manipuláció.” Práczki i. m. 134.

a Pallas egyik leányvállalatának, a Delta Műszaki Szaklapkiadó- és Szolgáltató Leányvállalatnak volt a főigazgatója a nyolcvanas évek végén.³⁰³ Az állami óriásvállalat első embere pedig 1973 és 1989 között Siklósi Norbert volt.

Siklósi érintettségét bizonyítja néhány elszórt mondat a különböző jelentésekben, valamint egy-két egybeesést mutató történet, ami alapján feltételezhetjük, hogy a MÚOSZ főtítkára, majd 1973 után a Lapkiadó Vállalat feje az MNVK-2 embere volt. 1975 augusztusában ugyanis Koleszár Miklós főkönyvelő találkozott BM-es kapcsolatával, és beszélgetésükből meglepő fordulat rajzolódott ki mind a korabeli polgári kémelhárítók, mind a jelenkor kutatója számára. Koleszár ekkor éppen az MNVK-2 kiképzése alatt állt, és szeptembertől egy Milánóban alapított cég pénzügyi vezetésével bízták meg, vagyis külföldi kiküldetésre készült.³⁰⁴ Nyilván a BM számára is új információnak számított, hogy az általuk foglalkoztatott kapcsolat időközben a konkurens cég embere lett. A beszélgetés során egy, a meglévő információk alapján nehezen értelmezhető eseményre derült fény. Koleszár éppen MNVK-2-es kapcsolatával találkozott nyilvános helyen, amikor az asztalukhoz lépett Halász Ferenc. Koleszár számára feltűnt, hogy sem Markotán Benedek, az MNVK-2 alezredese, sem Halász nem lepődött meg a találkozáson, sőt egyértelmű volt számára, hogy a két ember ismerte egymást. Halász megjelenésére különösebb indok nem volt, valami jelentéktelen közölni valója volt Koleszárral, arra azonban ez az intermezzo remek alkalom volt, hogy a főkönyvelő kérdéseket tegyen fel Markotánnak „Kereskedővel” kapcsolatban. Kiderült, hogy a katonai titkosszolgálat alezredese korábban az Interpress egyik osztályának vezetője volt, innen ismerte Ha-

303 MNL OL XXIX-I-50 10. d. 9/1990. számú vezérigazgatói utasítás, 1990. március 27.

304 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés „Kereskedő” fedőnevű ügyben, 1975. augusztus 22. 147.

lászt, sőt „ez időszakra vonatkoztatottan megjegyezte Markotán alezredes, hogy míg szakmai vonatkozásban Siklósi Norbert volt közvetlen vezetője, operatív vonatkozásban viszont Siklósi Norbert tartozott közvetlen irányítása alá.”³⁰⁵ Siklósit tehát Markotán szerint az MNVK-2 irányította.

Újságírólobbi

Siklósi kapcsolatát a katonai titkosszolgálat alátámasztja a már emlegetett milánói üzlet is. Az iratokból nem derül ki, hogy pontosan milyen céghez utazott ki Koleszár, azonban Práczki István visszaemlékezésében találunk erre vonatkozó adatokat is.³⁰⁶

A hetvenes évek közepén Práczki számára a katonai hírszerzés új feladatot talált ki. Mivel már korábban közreműködött két nyugat-európai cég létrehozásában, amely a szerv működésének üzleti alapokra való helyezését szolgálta, tapasztalatát fel kívánták használni egy újabb vállalkozás beindításához, ezúttal milánói központtal. A megfelelő legenda, vagyis fedőtörténet kialakításához Práczkinak státuszt biztosítottak egy fedőmunkahelyen, amely a létrehozni kívánt olasz vállalat tulajdonosaként szerepelt a történetben. A vállalat nem volt más, mint Vue Touristique Idegenforgalmi és Propaganda Kiadó Vállalat. A közkeletű néven csak IPV-nek emlegetett cég 1971-ben jött létre Siklósi Norbert irányítása alatt.³⁰⁷ A vállalat alapítója a párizsi székhelyű Fédération Internationale des Journalistes et Écrivains du Tourisme (FIJET), de mint a cég ügyrendjéből kiderül, az alapításhoz szükséges 1 millió forintos alaptőkét a

³⁰⁵ Uo. 148.

³⁰⁶ Práczki i. m. 293–312.

³⁰⁷ MNL OL XXIX-I-40 1. d. Cégbejegyzés, képviselői lap, 1971. november 30.

MÚOSZ biztosította, így a FIJET az IPV anyagi és tartalmi tevékenysége felett még formális ellenőrzésre sem volt jogosult, az a MÚOSZ kizárólagos feladata lett.³⁰⁸ A névleges külföldi tulajdonosra azért volt csak szükség, hogy a cég jelentős kedvezményekben részesülhessen, nevezetesen, hogy mentesüljön a magyar adó- és vámszabályok alól. A tényleges tulajdonosként működő MÚOSZ mögött pedig, mint jól tudjuk, ott állt egy magasabb érdekeket szem előtt tartó szervezet, a NÚSZ, amely ráadásul a FIJET alapítója és irányítója is volt, és a háttérből növelte ezáltal is befolyását és hatalmát. „Csodálatos vállalat volt, foglalkoztak itt mindennel: újságírással, könyvkiadással, filmgyártással, turizmussal, kiállításszervezéssel, konferencia- és rendezvényszolgáltatással és mindennel, amit a vezetőség jóváhagyott. A vezetés pedig a rendszer kegyeltjeinek rokonságából állt: a kormányfő fia, a politikai bizottsági tagok vejei, menyei szépen megfértek az ipari arisztokrácia és a külkereskedelmi cézárók pereputtyával. Ennél a vállalatnál már a hetvenes évek második felében százezreket lehetett keresni legálisan, szerződésben rögzítve. Mellette pedig annyit, amennyit az összeköttetések csak lehetővé tettek.”³⁰⁹ A némi élccel megfogalmazott visszaemlékezés igazságtartalmát alátámasztják a vállalat fennmaradt iratanyagai. Fő feladatai közé tartozott idegenforgalmi folyóiratok kiadása és terjesztése, idegenforgalmi célokat szolgáló reklám- és propagandatevékenység, idegenforgalmi tárgyú filmek gyártása, rendezvények és kiállítások szervezése.³¹⁰ Mindezen feladatok pedig egy közös célt szolgáltak: a befolyásgyakorlást. „Mivel a vállalat olyan nemzetközi szerveze-

³⁰⁸ MNL OL XXIX-I-40 1. d. Az Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat ügyrendje, 1974. június 22. 1.

³⁰⁹ Práczki i. m. 296.

³¹⁰ MNL OL XXIX-I-40 1. d. Az Idegenforgalmi Propaganda és Kiadó Vállalat ügyrendje, 1974. június 22. 5–6.

tekhez is kötődik – mint elsősorban a FIJET, valamint az AIPS, FIPREGA stb. –, amelyek alapszabályzata kimondja ugyan a béke, a békés egymás mellett élés, a népek közötti barátság elveinek elfogadását, és magukat politikamentes szervezeteknek tekintik, ezért a vállalati üzletpolitikában e szervezetekhez kapcsolódó tevékenységünkben a szocializmus eszméjének és eredményeinek indirekt módszerekkel történő propagandáját kell magas színvonalon megvalósítani.”³¹¹ A vállalat tehát az alapelvei között írásba foglalta, hogy a politikamentesség és a béke hirdetése a külvilág számára felmutatott álarc és kirakatba állított szlogen csupán, a valóságban az elsődleges célkitűzés a szocializmus terjesztésének érdekében kifejtett propaganda. E cél jegyében pedig növelni akarták a magyar befolyást a különböző nemzetközi szervezetekben, hogy hatékonyabban tudják segíteni a nemzetközi újságíró-szervezetek tekintélyének növelését és terjeszkedésüket új tagországok irányába.³¹²

1977-ig a vállalat igazgatója Siklósi Norbert volt, ekkor az addig ügyvezető igazgatóként szereplő Teszár József vette át Siklósi helyét, aki 1989-ig volt az IPV első embere.³¹³ A különböző szervezeti egységek vezetőiről pontos adattal nem rendelkezem – bár annyit kiderítettek az Interpress elleni nyomozás során, hogy a NÚSZ főtítkárának, Kubkának a felesége szintén az IPV alkalmazottja volt, a prágai képviselőt vezette³¹⁴ –, csakúgy ismeretlen a kiosztott fizetések nagysága, azonban egy kiindulási pont mégis rendelkezésünkre áll, amely megerősíti Práczki állítását. 1989. május 10-én Fazekas István került az igazgatói szék-

³¹¹ MNL OL XXIX-I-40 1. d. Alapelvek, 1974. június 22. 1.

³¹² Uo. 2.

³¹³ MNL OL XXIX-I-40 1. d. Cégbejegyzés, képviselői lap.

³¹⁴ ÁBTL 3.1.5. O-17423. Interpress ügyek, d. n. 217.

be, havi 2300 USD fizetéssel.³¹⁵ Ez az összeg egyáltalán nem volt átlagosnak tekinthető fizetés a rendszerváltoztatás idején. A pénzüsszegek átláthatatlan vándorlására jó példa a BM által felderített visszaélés a hetvenes évek közepéről. Siklósi a vallo-mások szerint rendszeresen vett fel nagyobb tiszteletdíjakat az Interpresstől, pedig a két cég, vagyis az Interpress és az IPV már külön működött.³¹⁶ Több százezer forintokról volt szó, azonban olyan is előfordult, hogy Aczél Béla egy és negyed millió forintot emelt le a NÚSZ OTP takarékbetétjéről, és adta tovább nyugta nélkül Siklósinak.³¹⁷ Ez valahogy kiderült, és kénytelenek voltak antedatált nyugtákkal rendezni a pénzmozgást, azt a látszatot keltve, mintha az IPV szolgáltatásaiért fizetett volna az Interpress.

„Az IPV sajtóvonalának elég kiterjedt kapcsolatai voltak néhány nemzetközi újságíró-szervezettel, amelyeknek központja Milánóban székelt. Itt kellett tehát megkapaszkodni, aztán továbblépni Közép-Olaszország felé.”³¹⁸ A megkapaszkodás egy Promotur Kft.³¹⁹ nevű utazási iroda megalapításával kezdődött, amelyet az IPV és az MNVK-2 közösen hozott létre a hetvenes évek közepén. Feltehetőleg ennek a cégnek a pénzügyi kezelésére utazott Koleszár Olaszországba 1975-ben, hacsak nem indított a katonai hírszerzés párhuzamosan több észak-olaszországi vállalkozást is.

³¹⁵ MNL OL XXIX-I-40 1. d. Kivonat a FIJET Igazgató Tanácsa ülésének jegyzőkönyvéből, 1989. május 10.

³¹⁶ ÁBTL 3.1.5. O-17423. Interpress ügyek, d. n. 216.

³¹⁷ Uo. 217.

³¹⁸ Práczki i. m. 297.

³¹⁹ Elképzelhető, hogy Práczki István rosszul emlékszik a cég valódi nevére, és az nem Promotur, hanem Promextur volt, ugyanis – bár a vállalat alapító okiratait egyelőre még nem találtam meg a levéltári anyagok között – gyakran hivatkoznak az IPV dokumentációjában egy Promextur nevű Olaszországban, csendestárssal működő üzletre. Legvalószínűbb lehetőségnek azt tartom, hogy a két vállalkozás egy és ugyanaz.

Az IPV külföldi cégalapításainak sorát nem zárta le az olaszországi üzlettel. Bár a vállalat teljes dokumentációjának feltárása még folyamatban van, de azt már tudjuk, hogy 1980-ban egy frankfurti üzletasszonnyal, Renate Dequelle-lel közösen alapítottak egy vállalatot, IPV Nemzetközi Propaganda Kiadó és Kereskedelmi Kft. néven.³²⁰ A cég az IPV NSZK-val folytatott üzleti tevékenységének képviselőjére volt elsősorban hivatott.

Az IPV egészen a rendszerváltoztatásig a magyarországi turizmus egyik meghatározó szervezője volt, számos nemzetközi rendezvénysorozat köthető a nevükhöz. Ők hozták létre, és tartották meg évről-évre a Budapesti Tavasz Fesztivált, de neves sportesemények megrendezéséből sem maradtak ki. Az autómotor sport hazai felvirágoztatásában is tevőleges szerepük volt, már a vállalat alapítása után nem sokkal raliversenyeket rendeztek,³²¹ 1989–90-ben pedig részt vettek a Hungaroring Rt. megalapításában, 40 millió 700 ezer forintos részesedés befizetésével.³²² Saját filmstúdióval rendelkeztek, amelyről az a hőskölteménybe illő legenda terjedt el, hogy állami finanszírozás nélkül, önerőből tartották fenn magukat a kezdetektől.³²³ Ebből természetesen annyi volt igaz, hogy már akkor kapitalista üzletpolitikával működtek, amikor még Magyarországon híre sem volt a szabad versenynek vagy a szabad piacnak, azonban politikai akarat és a különböző titkosszolgálati érdekek nélkül az IPV sem jöhetett volna létre, és maradhatott volna fenn közel két évtizedig. Önállóságuk mítoszát pedig erőteljesen megingatja az a tény, hogy az 1990-es váltás után rövidesen csődbe jutottak.

320 MNL OL XXIX-I-40 1. d. Tárgyalás közjegyző előtt a társasági szerződés megfogalmazásáról, 1980. november 12.

321 Balaton–Opatia Rally, Tokaj Rally. MNL OL XXIX-I-40 1. d. Alapelvek, 1974. június 22. 11.

322 MNL OL XXIX-I-40 1. d. A Hungaroring Rt. alapító okirata, 1990. december 18.

323 MTI Hírchívum, Egy asszony a film igézetében, 2005. június 15. <http://archiv.1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmő=1> (A letöltés ideje: 2014. október 26.)

Lezáratlan akták

Az Interpress elleni vizsgálat anyagai 1975 végén befejeződtek. A dosszié nem tartalmaz összefoglaló jelentéseket, amelyek a nyomozás végén készülni szoktak, és végképp nincs nyoma annak, hogy átadták volna a dokumentációt a vizsgálati osztálynak, a bizalmas nyomozás lezárásaként. Nyilván azért, mert nem is adták át. Ennek általában két oka szokott lenni. Az egyik, hogy felhasználták a bizonyítékokat a gyanúsított személyek zsarolására, és így vették rá őket, hogy valamely operatív érdekből működjenek együtt az állambiztonsággal. Ebben az esetben erre utaló jelek nincsenek, nem beszélve arról, hogy a szereplők többsége már amúgy is valamelyik titkosszolgálat embere volt. A másik lehetőség pedig az elhallgatás, amennyiben vezető politikai körök érintettségére derült fény, vagy esetleg egyéb titkosszolgálati érdekek kívánták meg az eltussolást. Minden bizonynyal ez történt az „Üzlettársak” fedőnevű nyomozás esetében is. A túlbuzgó kémelhárítók munkájuk végzése közben akarva-akaratlan olyan mélységben kezdtek vájkálni az Interpress – és ezáltal a NÚSZ – ügyeiben, amely már veszélyeztette a szervezet gazdasági tevékenységét, ezért le kellett állítani őket. Mindezt természetesen informális úton történhetett, írásos feljegyzéserről aligha készült, így csak feltételezésekre alapozhatunk.

A magyar állambiztonság mindenesetre kért segítséget a társszervektől is munkájuk során. Az MNVK-2 rendkívül szűkszavú és egyértelműen elutasító válaszárol már korábban volt szó. A nyomozás közben előkerülő szovjet szálak miatt a KGB illetékeseit is megkereste a III/II. Csoportfőnökség, hiszen homályos utalásokat találtak arra nézve, hogy Halász 1945-ben a szovjet titkosszolgálat embereként érkezett Budapestre, ráadásul értesültek egy Klein Dávid nevezetű kárpátaljai magyar letartóztatásáról, aki tudomásuk szerint Halász régi barátja

volt.³²⁴ Annyit megtettek a szovjetek, hogy kihallgatták Kleint Halászra vonatkozóan, és eljuttatták a jegyzőkönyvet Budapestre, de más felvilágosítást nem adtak az ügyről.

A csehszlovák állambiztonsági szervek együttműködésére is számítottak, terveik szerint közösen akarták végrehajtani „Libik András NSZK állampolgár, 1956-os disszidens csehszlovákiai ellenőrzését, az általa folytatott csempésztevékenység és prágai kapcsolatainak feldolgozását, alkalmas időben operatív célból a megbuktatását.”³²⁵ Erre nem került sor, annál is inkább, mivel egy másik tervezetben 1976. július 30-át tűzték ki a csehszlovák társszervtől való tájékoztatás bekérésére,³²⁶ addigra pedig már leálltak a nyomozással.

Joggal merül fel a kérdés a kutatóban, hogy milyen szerepet töltött be a keleti blokk titkosszolgálatai között a BM III. Főcsoportfőnöksége? Hogyan volt lehetséges az, hogy amíg a katonai hírszerzés jól tájékozott volt az eseményeket illetően, addig az állambiztonság sötétben tapogatózott? Sajnos erre a kérdésre még nem tudunk választ adni, további alapkutatásokra van szükség ahhoz, hogy átláthassuk az összefüggésszereket. A legfőbb probléma az, hogy az MNVK-2 működéséről még annyit sem tudunk, mint a polgári hírszerzésről és elhárításról, csak feltételezzük, hogy a Varsói Szerződés keretében szorosabb együttműködésben dolgozhattak a szovjet szolgálatokkal, mint a Belügyminisztérium.³²⁷ Jelen tanulmány mindenesetre

324 ÁBTL 3.1.5. O-17423. V. T. Sumilov vezérőrnagy elvtársnak! 1975. november 17. 153.

325 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Intézkedési terv, 1974. október 23.

326 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Operatív terv, 1976. január 31. 170.

327 Reménnyel töltheti el a kutatót a Sipos Levente és Ungváry Krisztián által megfogalmazott jelentés, amely az Információs Hivatalban őrzött iratanyagokkal kapcsolatban megállapítja, hogy a különböző országok titkosszolgálatával kötött együttműködési szerződések viszonylag jól rekonstruálhatóak lesznek, amint megszüntetik az iratok minősítését. Sipos Levente–Ungváry Krisztián: Jelentés az Információs Hivatalban őrzött 1990. február 14. előtt keletkezett iratokról. 224. In *A szakértői bizottság*

megerősíti a katonai hírszerzés jól értesültségét a KGB érdekkörében lévő szervezettel kapcsolatos ügyekben. Az Interpress és rajtuk keresztül a NÚSZ tevékenységét minden bizonnyal jól ismerte és támogatta a katonai hírszerzés. Olyan esetről is tudomásunk van, hogy az MNVK-2 egy kanadai emigráns mérnököt vezetett be a nemzetközi újságírók szervezetének körébe. Tímár Gábor 1956-ban hagyta el Magyarországot, és Kanadában telepedett le, de 1972-ben feltűnt Nigériában, és megpróbált az ottani TESCO-kirendeltségen keresztül üzleti kapcsolatba lépni Magyarországgal.³²⁸ Erről Mátraházi Elemér alezredes, a BM III/II-7-a Alosztály vezetője számolt be, aki a kérdéses időben a TESCO-hoz volt kihelyezve szigorúan titkos állományba mint kereskedelmi főosztályvezető. Tímár érkezését megelőzte Szabó János alezredes telefonja, aki az MNVK-2-től hívta fel Mátraházit, és kérte, egyengesse a mérnök útját a TESCO-nál, és közölte azt is, hogy Beke József lesz a közvetítő Tímár és Mátraházi között.³²⁹ Sajnos Mátraházi nem tudott arról, sikerrel járt-e Tímár a TESCO-nál, de feltehetően igen, mert néhány hónappal később Székács Imrének, a TESCO vezérigazgatójának szobájában találkozott össze Tímárral egy véletlen folytán, ahol egy kedélyes beszélgetésnek lehetett a szemtanúja.³³⁰

Az MNVK-2 szorosabb együttműködése a szovjetekkel önmagában talán meggyőző elgondolás lehet, de akkor mivel magyarázzuk azt a jelenséget, hogy a NÚSZ más jellegű működésére a BM-nek is rálátása volt? Hogyan lehetséges az, hogy a III/I. Csoportfőnökség keretében működő Press rezidentúra a MÚOSZ épületében székelve szoros kapcsolatot tartott a prágai

jelentése, 2007–2008. <http://mek.oszk.hu/08400/08450/08450.pdf> (A letöltés ideje: 2014. október 26.)

328 ÁBTL 3.1.5. O-17423. Jelentés, 1974. december 11. 290.

329 Uo. 291.

330 Uo. 292.

NÚSZ vezetőséggel, szerepet vállalt az Újságíró Továbbképző Központ által végzett tippkutatásban, a III/II. Csoportfőnökség pedig értetlenkedve állt az Interpress törvénytelen ügyletei előtt? Vajon nem csak a különböző titkosszolgálati szervek között, de a Belügyminisztériumon belül is folyt volna rivalizálás a különböző érdekcsoportok között, amit Práczki egyszerűen csak lobbinak hívott? A kérdés izgalmas, és további alapkutatásokat igényel.

(ÁT)VÁLTOZÓ VILÁG

Átmentett vállalatok

A NÚSZ érdekeltségi körébe tartozó két magyarországi vállalat, az IPV és az Interpress a nyolcvanas évek végén igyekezett megkapaszkodni a szabad világ felé mozduló, átalakuló gazdasági életben, és ténylegesen a kapitalizálódás útjára léptek. Üzletpolitikájukat kezdetektől a profitorientáltság jellemezte, de a Szovjetunió várható összeomlása és a kelet-európai államok függetlenedése arra készítette őket, hogy felkészüljenek a túlélésre: állami és titkosszolgálati segítség nélkül, legfeljebb a már kiépített, informális kapcsolati tőkéjükre hagyatkozva kell boldogulniuk. Különböző stratégiákat választottak.

Az IPV azon állami vállalatok útját követte, amelyek a nyolcvanas évek második felétől sorra alapították leányvállalataikat, kiszervezve a nyereséges üzleteket a különböző mamutcégek-ből, jelentős anyagi hasznot termelve a leányvállalatokat irányító kiváltságosoknak. Így tett Siklósi Norbert is, aki a Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat berkein belül létrehozta, az Interdition Idegennyelvű Folyóirat Kiadó Leányvállalatot, amely-

nek felhasználásával fedezni tudta az állambiztonsággal közösen folytatott gazdasági manipulációit.³³¹ Az IPV jogi helyzete sajátos volt, hiszen nem állami vállalként szerepelt, hanem külföldi tulajdonban lévő egyéni cékként, vagyis az 1984-ben hozott minisztertanácsi rendelet, amely lehetővé tette az állami cégek számára a leányvállalatok alapítását, nem vonatkozott rá.³³² Ennek ellenére 1987-ben a vállalat vezetése elhatározta, hogy leányvállalatot alapít. Az IPV jelentette meg 1979-től kezdődően a Magyarok Világszövetségének – amely maga is egy titkosszolgálati fedőszerv volt – lapját, a *Magyar Híreket*, és ennek szerkesztőségére alapozva hozta létre 1988-ban a Magyar Világ Kiadó nevezetű leányvállalatot. Ennek köszönhetően a továbbiakban nemcsak a kiadással, hanem a terjesztéssel kapcsolatos összes jog, illetve a lapnak járó évi 20,5 millió forint állami támogatás is az IPV-t illette.³³³

A vállalat a jogi korlátok ellenére létrejött, pedig az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal Fővárosi Igazgatósága megtagadta a nyilvántartásukba való bejegyzést, jogszabályi akadályokra hivatkozva.³³⁴ Az illetékes minisztériumok, a Magyar Gazdasági Kamara és a Cégbíróság nem látta indokoltnak a hozzájárulás megtagadását, így a leányvállalat létrejöhetett – nyilván ehhez az állampárt támogatása önmagában elég volt, nem szükségeltetett a törvényesség betartása is. Mindössze a Külügyminisztérium aggódott a létesítésről szóló előtanulmányban foglalt pénzügyi ellentmondások miatt, egészen konkrétan azért, mert a vállalat saját erőforrásaként tüntették fel a *Magyar Híreket* il-

331 Borvendég, 2014.

332 MNL OL XXIX-I-40 1. d. Dr. Péter Béla feljegyzése Teszár József vezérigazgató elvtárs részére, 1987. november 2.

333 MNL OL XXIX-I-40 1. d. A Magyar Világ Leányvállalat alapításának előzményei, indokai, célkitűzései, 1988. február 25.

334 MNL OL XXIX-I-40 Törzskönyvi bejegyzés elutasítása, 1988. június 28.

lető állami támogatást, így félő volt, hogy a pénz nem oda kerül majd, ahová az állam szánta.³³⁵ A Magyar Világ Kiadó létrejötté csak egy példa arra, hogyan menthették át a NÚSZ egyik gazdasági vállalkozásának vagyonát a cég alkalmazottai – kisebb jogi társaságokba kiszervezve –, mielőtt 1990 végére az anyavállalat csődbe jutott volna.

Az Interpress Vállalat sikerebben élte túl a rendszerváltoztatást, jellemzően más utat választva a gazdasági versenyben való talpon maradásért, mint az IPV. A kelet-európai szocialista tömb egyetlen, nemzetközi mércével is elismert reklámcége 1988 februárjában Moszkvában tartott szakmai napot a *Reklama-88* című szakkiállítás keretében.³³⁶ Az esemény rendkívüli jelentőségét az adta, hogy a Szovjetunióban először került sor hasonló rendezvényre, a szocialista „mintaállam” tervezgatókodásban hívó vezetői ugyanis a nyolcvanas évek végére kénytelenek voltak belátni, a kereslet és a kínálat, a termelés és a fogyasztás egy működőképes gazdaságban szorosan összefüggnek, az új körülmények között pedig felértékelődött a reklám szerepe. A szakmai nap előadói között nemcsak Pollák Miklóst, az Interpress vezérigazgatóját hallhatták az érdeklődők, de bemutatta cégét Barry Day, a McCann Erickson amerikai reklámvállalat alelnöke is.³³⁷ Alig egy hónappal később az Interpress Kiadó, Nyomda- és Reklám Vállalat közös, budapesti székhelyű, magyar-amerikai vegyesvállalatot alapított a McCann Ericksonnal, a világ egyik legnagyobb hirdetési cégével.³³⁸

335 MNL OL XXIX-I-40 A Külügyminisztérium 2962/1988. számú irata Teszár József vezérigazgatónak, 1988. április 19.

336 MTI hírchívum. Interpress szakmai nap. 1988. február 4. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (A letöltés ideje: 2014. december 3.)

337 Uo.

338 MTI hírchívum. Magyar-amerikai hirdetési vegyesvállalat. 1988. március 23. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (A letöltés ideje: 2014. december 3.)

Nem ez volt azonban az egyetlen vegyesvállalat, amelyet az év folyamán létrehoztak. Egy kiállításokat szervező vállalkozást indítottak Interart néven, egy NSZK-beli céggel közösen,³³⁹ valamint a *Burda Moden* című divatlap magyar nyelvű kiadására alapítottak egy osztrák–magyar vegyesvállalatot az ausztriai Libro-Disco Kiadóvállalat közreműködésével.³⁴⁰ A korábbi fejezetekből tudjuk, hogy az Interpress kapitalista alapon működő, hatalmas nyereséget termelő üzleti vállalkozás volt a hetvenes évektől kezdődően, és úgy tűnt, sikerülhet alkalmazkodnia a megnyíló piacokon a versenyhelyezethez. 1989-ben a külföldön megrendezett magyar kiállítások negyedét a NÚSZ budapesti vállalata szervezte, éves forgalma 800 millió forint volt, amelyből – saját nyilatkozatuk szerint – 60 millió forint nyereséget könyvelhettek el.³⁴¹ Ivanics István, az IPM főszerkesztőjének visszaemlékezése szerint ekkor már nem Prágába került a profit, hanem a MÚOSZ-hoz, amely javarészt ingatlanokat vásárolt az Interpress Vállalat részére az összegből.³⁴² Azonban a bevezetőben olvashattuk, hogy ez nem volt teljesen igaz, a haszon egy része még ekkor is a NÚSZ prágai központjába került.

A külföldi tőke bevonásával a cég túlélte a szocialista rendszer bukását, és 1995-ig – a NÚSZ megszűnéséig – aktív szereplője volt a magyar üzleti életnek. A NÚSZ bukásával azonban az Interpressnek is leáldozott. 1997-ben azonban, a két évvel korábban megszűnt *Interpress Magazin* „szellemi örököseként” megalakult az IPM Könyvkiadó, amely megvásárolta a magazin

339 MTI hírchívum. Vegyes vállalatok, kiállítások. 1988. június 1. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (A letöltés ideje: 2014. december 3.)

340 MTI hírchívum. Magyar–osztrák vegyesvállalat. 1988. május 26. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (A letöltés ideje: 2014. december 3.)

341 MTI hírchívum. Interpress tájékoztató. 1989. február 16. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (A letöltés ideje: 2014. december 3.)

342 Pelle, 2010.

névhasználati jogát, és egytől egyig a korábban oly népszerű folyóirat munkatársait alkalmazta.³⁴³

Világ haladó újságírói egyesüljete!

A MÚOSZ egészen a keleti blokk összeomlásáig megőrizte összekötő szerepét a Kelet- és Nyugat-Európában működő újságíró-szervezetek között. A nemzetközi porondon a propagandaterjesztés és a befolyásgyakorlás, mint legfőbb célkitűzés, egészen 1990-ig biztosan működött, csakúgy, mint a titkosszolgálatok kiszolgálása. A két nagy újságíró-szövetség egymásra találásához azonban szükséges volt, hogy a szembenálló világrendek közeledjenek egymáshoz a nagypolitika színterén is. A kétpólusú világ felbomlásával párhuzamosan nyílt csak meg a lehetőség a két nagy rivális, a NÚSZ és az IFJ közös fellépésére. 1985-ben először találkoztak Helsinkiben a helsinki záróokmányt aláíró országok újságírói, majd két évvel később, 1987. október 30. és november 1. között Prágában tartották meg második összejövetelüket.³⁴⁴ Ezeket a találkozókat már közösen szervezte a NÚSZ és az IFJ, valamint közreműködött az osztrák sajtó szakszervezete is. Ezen a prágai találkozón adott ki először közös politikai nyilatkozatot a két világszervezet, amelyben ajánlásokat fogalmaztak meg a helsinki országok kormányai számára az újságírók munkafeltételeiről, idegen országokba való beutazásaik megkönnyítéséről, az akkreditálási feltételek javításáról és a kü-

343 MTI hírchívum. Megalakult az IPM Könyvkiadó. 1997. január 20. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (A letöltés ideje: 2014. december 3.)

344 MÚOSZ Levéltár. Vajda Péter feljegyzése Megyeri Károly főtájtár elvtársnak, 1987. november 9.

lönböző újságíró-szövetségek közötti kapcsolatok bővítéséről.³⁴⁵ Óriási előrelépést jelentett a közös nyilatkozat megszületése, amely egyértelművé tette a NÚSZ és az IFJ közötti szakadék áthidalását. Az eredményből pedig legtöbbet – az idáig vezető többéves politikai manőverek irányítójaként és szervezőjeként – a MÚOSZ profitálhatott.

1988. április 22–25. között Brazíliában tartották meg a NÚSZ elnökségi ülését, amelyen a változó körülményekhez való igazodás kérdéseit boncolgatták.³⁴⁶ Jiří Kubka főtítkárra köszönésével Dušan Ulčákot választották meg utódjának. Ulčák korábban a szintén 1946-ban Prágában létrehozott Nemzetközi Diákszövetség³⁴⁷ prominens tisztségviselője volt, vagyis megválasztásáig nem újságíróként szolgált a kommunista országok titkosszolgálatát, s a NÚSZ-nak is csak főtítkárrá választása után lett tagja.³⁴⁸ A vezetőcsere lebonyolítása után létrehoztak egy háromtagú bizottságot az elnökség mellett, azzal a feladattal, hogy az elkövetkező hónapokban javaslatot dolgozzanak ki a NÚSZ felépítésének korszerűsítéséről és tevékenységének megújításáról.³⁴⁹ A bizottság tagjai Kaarle Nordenstreng elnök, Dušan Ulčák főtítkárra és Megyeri Károly alelnök-kincstárnok lettek. Az elnökségi ülés legfőbb üzenete az volt, hogy „hatékonyabb intézkedésre van szükség a világ haladó újságíróinak összefogására.”³⁵⁰

³⁴⁵ Uo.

³⁴⁶ MTI hírchívum. Újságírók tanácskozása. 1988. április 22. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (A letöltés ideje: 2014. december 3.)

³⁴⁷ A Nemzetközi Diákszövetség megalakításáról és szovjet befolyás alá kerüléséről lásd: Kotek, i. m. 135–158.

³⁴⁸ Pelle, 2005. A Nemzetközi Diákszövetség a KGB irányítása alatt állt, a cseh sajtó értesülései szerint pedig Ulčák az StB. tisztje volt.

³⁴⁹ MTI hírchívum. NÚSZ korszerűsítés. 1988. április 25. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (A letöltés ideje: 2014. december 3.)

³⁵⁰ Uo.

1990 elején, amikor már eldőlt, hogy Magyarország szabad választásokon fog dönteni jövőéről, és nyilvánvaló volt, hogy a Szovjetunió kelet-európai csatlósállamai elszakadnak a nagy testvértől, a MÚOSZ is új szövetségesek felé nézett. 1990. január 22-én Bencsik Gábor, a MÚOSZ nem sokkal korábban megválasztott főtítkárra levéllel fordult Aidan White-hoz, az IFJ főtítkárához, amelyben kérte a szövetség felvételét a brüsszeli székhelyű nemzetközi szervezetbe.³⁵¹ A levél hivatkozik a magyar társadalmi rend változására, amelyben a MÚOSZ-nak meg kell találnia majd új szerepét, és ebben az útkeresésben segítséget várnak az IFJ-től is, amellyel a MÚOSZ – a NÚSZ alapító tagjaként – már évek óta jó viszonyt ápolt. A fogadtatás kedvező volt, így a Magyar Újságírók Országos Szövetsége, elsőként az egykori szocialista államok közül, 1990 tavaszán csatlakozott az IFJ-hez, megőrizve NÚSZ tagságát is. A csatlakozás után az elsődleges feladat az volt, hogy megtalálják a megfelelő szervezeti formát, amelynek kialakításában Aidan White fejlesztési tervet kidolgozásával segítette a MÚOSZ-t.³⁵² Érdekvédelmi intézménnyé, vagyis szakszervezetté kívánták alakítani a magyar szövetséget, amely politikailag független és gazdaságilag önálló: „Az IFJ támogatni szeretné az újságírókat függetlenségük kialakításában.”³⁵³ – fogalmazta levelében Aidan White. A „függetlenné” váló civil szervezet tehát az egykori rivális szövetség támogatásával folytatta tovább működését, miközben nem szakította meg a kapcsolatot a szovjet érdekeltségű NÚSZ-szal sem. A világ haladó újságírói végre valóban az egyesülés útjára léptek.

³⁵¹ MÚOSZ Levéltár. Bencsik Gábor levele Aidan White-hoz. 1990. január 22.

³⁵² MÚOSZ Levéltár. A szakszervezetté válás fejlesztési tervete. Aidan White levele Bencsik Gábornak. 1990. február 14.

³⁵³ Uo.

1990. május 6–8. között Balatonfüreden tartotta újabb elnökségi ülését a NÚSZ, amelyen – Bencsik Gábor és Kaarle Nordenstreng köszöntője után – felszólalt a harmadik Magyar Köztársaság első – akkor még ideiglenes – köztársasági elnöke, Göncz Árpád is.³⁵⁴ A találkozó legfőbb mondanivalója az volt, hogy törekedni kell a „világ összes újságírójának akcióegységére”.³⁵⁵ Ennek jegyében „behatóbb együttműködésre” serkentették az IFJ-t a „közös érdekek szolgálatában.”³⁵⁶ Az együttműködés megvalósult, hiszen alig több mint két hónappal később Aidan White a MÚOSZ felkérésére Budapestre érkezett, és aggodalmát fejezte ki, mert szerinte a magyar sajtószabadságban komoly krízishelyzet állt elő.³⁵⁷ Ezzel megkezdődött a rendszerváltoztatás utáni politikai közélet legtöbb vitát kiváltó – és mind a mai napig tartó – harca, a médiaháború.³⁵⁸

A Nemzetközi Újságíró Szervezetnek a Szovjetunió összeomlása után komoly ideológiai és gazdasági problémákkal kellett szembenéznie. Ötéves pereskedés után sikerült a Cseh Köztársaságnak Prágából száműznie az intézmény székhelyét, és állítólag ezt követően beszüntették működésüket, tagságuk feloldódott az IFJ szervezetén belül. Nordenstreng értelmezé-

354 MTI hírchívum. Göncz Árpád megnyitja a Nemzetközi Újságíró Szervezet elnökségi ülését. 1990. május 6. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (A letöltés ideje: 2014. december 3.)

355 MTI hírchívum. Befejeződött a Nemzetközi Újságíró Szervezet elnökségi ülése Balatonfüreden. 1990. május 8. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (A letöltés ideje: 2014. december 3.)

356 Uo.

357 MTI hírchívum. A Nemzetközi Újságíró Szövetség főtitkára a sajtószabadságról. 1990. július 26. <http://archiv1988-2005.mti.hu/Pages/HirSearch.aspx?Pmd=1> (A letöltés ideje: 2014. december 3.)

358 A médiaháborúval kapcsolatban rengeteg újságcikk látott napvilágot az elmúlt negyed évszázadban, de született már monográfia is kifejezetten ezt a témát boncolgatva. Például: *A magyarországi médiaháború története. Média és politika, 1989–2010.* Szerkesztette Paál Vince. Wolters Kulwer Kft., Budapest, 2013.; Bajomi-Lázár Péter: *A magyarországi médiaháború.* Új Mandátum, Budapest, 2001.

se szerint a feltörekvő új politikai hatalom Csehszlovákiában támadás alá vette a NÚSZ széles körű gazdasági vállalkozásait, ezzel ellehetetlenítve további működését, és végül a jobboldali kormányzat kiutasította a vezetést Prágából. Az egykori elnök megjegyzi, ez a rendelet soha nem lépett hatályba, így jogilag a NÚSZ-nak mai napig Prága a székhelye, annak ellenére, hogy a szervezet gyakorlatilag nem működik.³⁵⁹

A Szovjetunió megszűnésével a NÚSZ gazdasági és főleg politikai helyzete valóban bizonytalanná válhatott, de nyilván nem hagyták veszni minden vagyonukat. Sajnos a szervezetre vonatkozó dokumentumokat a rendszerváltoztatás idején Prágában is megsemmisítették, így csak feltételezni tudjuk, hogy kapcsolatrendszerüket felhasználva idejében megkezdtek gazdasági tőkéjük átmentését. 1989 decemberének végén született egy jelentés, amely a prágai állambiztonsági levéltárban még fellelhető.³⁶⁰ A dokumentumból kiderül, hogy a NÚSZ – amely speciális szolgálata miatt Moszkva frontszervezetének számított, és közvetlenül a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának Nemzetközi Osztálya alá tartozott – jelentős gazdasági érdekeltségekkel rendelkezett Európában. A nyolcvanas évek legvégén, vagyis a keleti blokk összeomlása idején harmincnégy nyugat-európai – elsősorban nyugat-németországi, angliai és osztrák – vállalattal állt szoros kapcsolatban, bankszámláit frankfurti és kölni pénzügyintézetek vezették, amelyeken 3 millió dollár készpénzt tartottak nyilván. A szervezet gazdasági tevé-

359 Kaarle Nordenstreng: *The international movement of journalists: 120 years of continuing struggle.* Özbilgen, Füsün, 2014. 161. http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95228/the_international_movement_of_journalists_2014.pdf?sequence=1 (A letöltés ideje: 2014. december 4.)

360 Archiv Bezpečnostních Složek, Praha (Állambiztonsági Levéltár, Prága) OB II. Správa, MV r. e. 2501. Kiértékelés a Nemzetközi Újságíró Szervezetről, 1989. december 22. Köszönöm Milan Bártának, hogy a dokumentumot a rendelkezésemre bocsátotta, valamint Baucsek Csabának, hogy az irat magyarra fordításánál a segítségemre volt.

kenysége iránt Magyarország érdeklődést mutatott, mi több, a hivatkozott dokumentum szerint a NÚSZ üzleti ügyeinek központját Budapestre szándékozták költöztetni. Ennek azonban volt egy feltétele: a gazdasági vállalkozások „szindikátusának” kilépése a NÚSZ-ból, és csatlakozása a „brüsszeli szövetséghez”. Mint tudjuk, az IFJ tárt karokkal fogadta a MÚOSZ-t, és a magyar tagszervezet sokéves munkájának köszönhetően hamarosan a NÚSZ egykori tagságának nagy része is belépett a brüsszeli szövetségbe. A feltétel tehát teljesült. De mi lett a NÚSZ üzleti központjával? Vajon Budapestre költözött?

★ ★ ★

Jelen tanulmány egy folyamatban lévő kutatás első eredményeit osztotta meg az olvasóval. A további levéltári források feltárással részletesebb képet alkothatunk majd a Nemzetközi Újságíró Szervezet magyarországi működéséről, annyit azonban már most is megállapíthatunk, hogy a magyarországi újságíró-társadalom egy része nemcsak a párt elvárásainak és utasításainak megfelelően manipulálta a közvéleményt, hanem titkosszolgálati érdekeket is kiszolgált. A Magyar Újságírók Országos Szövetsége a KGB közvetlen irányítása alatt álló szervezet tagjaként fontos szerepet játszott nemcsak a hazai, de a nyugati tömegmédia befolyásolásában is. Legfontosabb szerepe abban állt, hogy a nyugati országok újságíróit a NÚSZ közelébe terelje, kihasználva azt a helyzeti előnyt, hogy 1956 után Magyarország, és az innen érkező értelmiség megkülönböztetett elbánásban részesült a demokratikus nyugati országok társutas szellemi elitjének körében.³⁶¹ A politikai szempontok alapján szelektált

³⁶¹ Mi sem beszédesebb bizonyíték erre, mint Haynal Kornél jelentése Otto Frei svájci laptudósítóval folytatott beszélgetéséről. A beszélgetés 1957. február 19-én történt, azokban a napokban, amikor Magyarországon éppen kibontakozóban volt

magyar újságírók foglalkozásuk segítségével könnyen, feltűnés nélkül mozogtak a világban; a MÚOSZ-on keresztül sikeresen építették ki, és erősítették meg nemzetközi kapcsolatrendszerüket, számos, szakújságírókat tömörítő szövetségben foglalva el meghatározó tisztséget. A két legfontosabb szakterületnek, amelyben ezek az újságírók mozogtak, az idegenforgalom és a sport számított. Mindkettő látszólag politikamentes, országhatárokon átívelő, és nem utolsósorban komoly gazdasági lehetőségeket magában rejtő terület. Nem véletlen, hogy ezekben a szakmai szövetségekben fenntartás nélkül vettek részt mindkét világrend publicistái, közeledésükkel a békés egymás mellett élés és a világbéke jelszavait hangoztatva, közben lehetőséget teremtve arra, hogy a kommunista befolyás egyre jelentősebb legyen a nyugati tömegmédiában.

Az érintett magyar újságíróknak nagy szerepük volt és van abban is, hogy a baloldali értelmiség szerte a világon mind a mai napig elnézően tekint a Kádár János által megteremtett „gulyáskommunizmusra”, elfeledkezve a rendszer születésének

a tízezreket érintő megtorlás. Otto Frei szavai akár megerősítést is adhattak Kádár Jánosnak a megtorlás levezénylésében, hiszen biztosíthatták arról: a Nyugat ezúttal is hallgatni fog. „Hangsúlyozta, hogy ő úgy látja, a helyzet most már rohamosan normalizálódni fog, és Kádár János kormánya meg fog szilárdulni. A mai helyzetet már a normálshoz közelállónak[!] minősítette, s hozzáfűzte, hogy emberileg mély tisztelettel adózik Kádár Jánosnak, akit igen becsületes és egyenes embernek tart. Megkérdeztem, hogy erről mi a véleményük a többi újságíróknak Nyugaton. Frei – akinek kiterjedt ismeretsége van – közölte, hogy a nyugati országok sajtótudósítóinak jelentős része osztozik az ő véleményében. Tragikusnak találják Kádárnak azt a kényszerű helyzetét, hogy kénytelen volt a szovjet csapatok segítségével kormánnyra lépni, Kádár emberi mivoltát, jellemét makulátlannak tartják, s becsülik a börtönökben töltött időben tanúsított megingathatatlan magatartása miatt is. Aki megjárta a Rákosi-börtönöket – mondotta Frei – az véleményem szerint nem térhet vissza a régi módszerekhez. Frei egyébként aggodalmát fejezte ki afölött, hogy Kádár Jánosnak lesz-e elég ereje ahhoz, hogy a maga elgondolásait érvényesíteni tudja a régi funkcionárius apparátussal és a véleménye szerint a Szovjetunióban újjáéledő sztálinizmussal szemben.” ÁBTL 3.2.3. Mt-536/2. Jelentés dr. Otto Frei svájci laptudósítóval folytatott beszélgetéséről. A beszélgetés helye és időpontja: Berlin, 1957. február 19. 20.

véres körülményeiről, és arról, hogy egy diktatúra akkor is diktatúra marad, ha a társadalom – megszenvedve az elnyomást és a terrort – belefárad a folytonos küzdelembe, és szótlanul betagozódik a rendszer mindennapjaiba. A korabeli manipuláció mára történelemhamisítássá vált. Pálffy József például a MÚOSZ elnökeként 1974-ben a következő közismertté vált szavakkal foglalta össze az akkori magyarországi újságírás lényegi jellemzőjét: „A különbség a nyugati sajtó és miközöttünk az, hogy mi tudatosan vállaljuk a hatalom szolgálatát, a párt politikáját tudatosan vállalja minden magyar újságíró, akkor is, ha ő maga történetesen nem is a párt tagja.”³⁶² A tanulmányból kirajzolódó történet bizonyos arra, hogy a kádári hatalom ideológiai szolgálatának tudatos vállalása mellett az újságíró-társadalom egy része a szovjet nagyhatalmi érdekek érvényesítését is vállalta, és nem csak ideológiai hadviselést folytatott a nyugati demokráciák ellen, hanem üzleti vállalkozások nyereségével támogatta a rendszer fennmaradását biztosító idegen apparátust, a KGB-t.

A titkosszolgálatok és a média kapcsolata nem ért véget a Szovjetunió bukásával. Ma is közbeszéd tárgya – különösen Udo Ulfkotte: *Megvásárolt újságírók* című könyvének megjelenése óta³⁶³ –, hogy miképpen használják fel a tömegtájékoztatásért felelős újságírókat a világ vezető politikusainak utasítására a különböző titkosszolgálatok.

DOKUMENTUMOK

³⁶² A MÚOSZ története. Az agit.-prop. újságírás és válsága (1970–1980). <https://muosz.hu/tortenet.php?page=datum&sub=datum18> (A letöltés ideje: 2014. december 14.)

³⁶³ Udo Ulfkotte: *Gekaufte Journalisten. Wie Politiker, Geheimdienste und Hochfinanz Deutschlands Massenmedien lenken*. Kopp Verlag, 2014.

Vajda Péter főhadnagy áthelyezése

Belügyminisztérium

II/3. Osztály

Szigorúan titkos

Javaslat

Vajda Péter hőr. fhdgy.-ot a Határőrség Politikai Csoportfőnökség Határőr c. lap helyettes szerkesztőjét javasoljuk a II/3. Osztály állományába áthelyezni.

Budapesten 1931-ben született, értelmiségi származású. Polgári foglalkozású újságíró. Utolsó polgári foglalkozása: a Magyar Rádió Ifjúsági Osztályán volt szerkesztő. Iskolai végzettsége egyetem. 1946-tól MKP-, MSZMP-tag.

Apja a felszabadulás előtt magánpraxist folytató orvos volt. 1945-től az SZTK-ban dolgozik. Jelenleg az újpesti SZTK osztályvezető orvosa. Pártonkívüli.

Anyja: Vadas Ella, banktisztviselő volt, 1949-ben meghalt.

Nevelőanyja: orvos, pártonkívüli.

Egy nagybátyja 1944–45-ben elhagyta az országot. Vajda elvtárs 1943-tól vele semmilyen kapcsolatot nem tart. Tartózkodási helye számára ismeretlen.

1949-ben érettségizett, majd a rádiónál helyezkedett el. Közben beiratkozott a Lenin Intézet oroszstanári szakára, amit esti tagozaton 1956-ban végzett el. 1951-ben tényleges katonai szolgálatra vonult be a BKH-hoz.³⁶⁴ Rövidesen a politikai osztály-

³⁶⁴ A Belső Karhatalom rövidítése, amely az ÁVH karhatalmi testületét jelentette. Különleges feladatokat, elsősorban az államvédelmi objektumok őrzését látták el. Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai (1950–1953). *Betekintő* 2009/2. http://www.betekinto.hu/2009_2_cserenyi_zsitnyanyi (A letöltés ideje: 2014. december 18.)

ra, majd a Hazáért, később a Határőr c. lap szerkesztőségébe került.

Az ellenforradalom alatt becsületesen helytállt. A Határőrség parancsnokságán tartózkodott, ahol rölapokat készített a Szamuely laktanyában lévő belső karhatalmisták részére. November 4. után a Munkás-Paraszt Kormány politikáját lelkesen támogatta, és a Határőr c. lapnál aktív tevékenységet fejtett ki.

1958. február 15-én saját kérelmére leszerelt, és a Magyar Rádió Televíziós Főosztályán helyezkedett el. Leszerelését azért kérte, mert nem elégítette ki munkaköre.

Gyors észjárású, igen művelt, tehetséges elvtárs. Politikailag feltétlen megbízható. Nagyon jó újságírói képességekkel rendelkezik. Az orosz és német nyelvet felsőfokon, az angolt középfolkon beszéli. Áthelyezése elősegítené a tájékoztató és értékelő alosztály munkáját.

Budapest, 1958. március 12.

ÁBTL 2.8.1. 5972. 5.

Günther Nenning levele Siklósi Norberthez

Osztrák Szakszervezet
Művészek és Szabad Foglalkozásúak Szakszervezete
Újságíró Részleg

Bécs, 1968. október 14.

Siklósi Norbert úrnak,
MÚOSZ főtitkára
Budapest

Igen tisztelt Siklósi Kolléga!

Mivel ismert előttem, hogy Ön mindig a különböző felfogású újságírók együttműködése érdekében fáradozik, szeretném felhívni a figyelmét az újságíró-etika egy problémájára. Arról a magatartásról van szó, amelyet a Csehszlovákiába bevonult öt ország újságírói tanúsítanak a cseh és szlovák kollégákkal szemben.

Távol áll tőlem, hogy ezt az etikai problémát összekeverjem politikai kérdésekkel, amelyekben már hivatalosan állást foglaltam.

Francia kollégáknak, Jean-Maurice Hermannak igaza volt, amikor kijelentette, hogy hivatásunk méltósága megköveteli „a becsületesség bizonyos szabályait”. Úgy gondolom, hogy ez az elv mindenkire érvényes és követése nehéz körülmények között is szükséges.

Két etikai jellegű problémát látok, ezeket kívánom Önnel ismertetni:

Először: a moszkvai megállapodások értelmében a cseh és szlovák újságíróknak tartózkodniuk kell a Szovjetunió és a másik négy szocialista országgal szemben minden kritikai megnyilvánulástól. Ugyanakkor ezen öt ország sajtója és prágai tudósítói nem esnek hasonló korlátozás alá. Ellenkezőleg, kihasz-

nálva a közvetlen válasz kizárt voltának előnyét, sajtójukban támadják a csehszlovák újságírókat és kiadványaikat, és ezzel megsértik az egyenlő lehetőségek elvét, amely kétségtelenül a „becsületesség bizonyos szabályainak” egyike.

A második problémát még súlyosabbnak vélem. Erre egy példát említenék. Az Izvesztyijában, a szovjet kormány hivatalos lapjában Korcsnov aláírással egy cikk jelent meg, amely súlyos vádakkal illette Csehszlovákia akkori külügyminiszterét, Hájek professzort. A szerző nyilvánvalóan nem győződött meg arról, hogy a külügyminiszter nem azonos azzal a személlyel, akiről írt. Vitán felül, itt az újságírói lelkiismeretesség hiányáról van szó. az a tény azonban, hogy a kormánylap nem helyesbítette a téves cikket, és olvasóival nem közölte, hogy a cikkben egy másik személyről van szó; ez az újságírói becsületesség megsértésének szembetűnő példája, tehát hivatásunk egyik alapvető etikai problémájáról van szó. Többek között a cikk azzal is vádolta Hájeket, hogy zsidó Karpeles nevét Hájekre változtatta. Nincs tudomásom arról, hogy annak idején vezető magyar kommunistáknak, mint például Gerő Ernő, a szemére vetették volna, hogy eredeti Singer nevét megváltoztatta, vagy Farkas honvédelmi miniszternek, hogy a neve Löwy volt. A Szovjetunióban sohasem vetették Jemeljan Jaroszlavszkij történész szemére a Gubelman zsidó nevet, ahogyan ezt nem vetették szemére a diplomata Litvinovnak, de még Trockijnak sem. Eddig csak az áldatlan emlékezetű náci sajtó privilégiuma volt az, hogy a nevekkkel ilyen játékot űzzön, és ezzel antiszemita érzelmeket felkorbácsoljon. Én ebben is az újságírói etika súlyos megsértését látom. Lenin véleményét osztom, aki 1919-ben leszögezte: „A munkások ellenségei nem a zsidók, hanem valamennyi ország kapitalistái.”

Csak erre a példára korlátozódok, bár tudnék az NDK és Lengyelország sajtójából is példákat említeni. A magyar sajtót nem ismerem, és nem is érteném meg.

Kérem, hogy megjegyzéseimet annak vegye, amik: egy gondolkodó kolléga véleményének. Önre bízom, hogy személyes véleményemet más szövetségek vezető kollégáival közli. Levelemre vonatkozó véleményét baráti érdeklődéssel várom.

Kollegiális üdvözzel:
Günther Nenning

MÚOSZ Levéltár

Siklósi Norbert válasza Günther Nenningnek

Válaszlevél, 1968. december 18. (Piszkozat)

Igen tisztelt Nenning kolléga!

Megkaptam, és érdeklődő elmélyüléssel olvastam október 14-én kelt megtisztelő levelét, amelyben az újságíró-etika néhány kérdéséről vázolja gondolatait. Mivel benyomásom szerint levelének konstruktív szándéka egyértelmű, és meg vagyok győződve véleménycserénk hasznosságáról, részleteiben is válaszolok.

Mindenekelőtt egy ellentmondásra – nekem legalábbis annak tűnik – szeretnék rámutatni, amely levelén végighúzódik. Ön többször elmarasztalja öt ország újságíróinak etikaellenes magatartását, beleérti tehát Magyarországot is. Későbbiekben viszont azt említi, hogy a mi sajtónkat nem ismerte, nem is értené meg nyelvét. Ennek kapcsán nem is elsősorban az általánosítást nehezményezem – bár van egy magyar közmondás: aki általánosít, nem mondhat elfogadhatót mindenkinek –, hanem kikívánczik belőlem az önkéntelen félelem, s ez már az egész levelét érinti, vajon kellő mélységgel tudta megismerni, megérteni a többi ország sajtóját? Az Ön által említett első etikai problémánál azonnal fenntartással kell élnem. Ön abból az alaptételből indul ki, hogy a csehszlovák újságírók a moszkvai megegyezés szerint nem tehetnek bíráló megjegyzést az öt szocialista országgal szemben, ugyanakkor azok „szabadon” támadják a csehszlovák kiadványokat és újságírókat. Úgy gondolom, ha publikált cseh kiadványokat „támadunk”, akkor eleve elesik az „egyenlő lehetőség” elvének megsértése, hiszen már írásba foglalt, már publikált, már kifejtett érvekkel, gondolatokkal – aláhúzom: *korábban publikált* [kiemelés az eredeti-

ben] kiadványokkal – vitatkoznak. Azaz *reagálnak* [kiemelés az eredetiben]. Ha egyes újságírók személye elleni rágalmozó támadásról lenne szó, amelyre az érintettek nem válaszolhatnak, akkor feltétlenül Önnel értenék egyet. Itt azonban – és azt hiszem, elég jól ismerem a körülményeket – nem személyekről van szó, hanem egyes csehszlovák újságírók bizonyos nézeteiről, bizonyos cikkeiről. És ezekre cseh részről újra lehet válaszolni. Válaszolnak is cseh barátaim. Számos újságkivonattal tudom ezt igazolni.

Az elmondottak tükrében mindenképp javasolnám, fogadjuk el gondolatcserénk első szintéziseként: a jelen szituációban bonyolult feladat megítélni, „egyoldalú pozícióból támadó” cikkekről vagy már megjelent gondolatok *megválaszolásáról* [kiemelés az eredetiben] van-e szó. S azt is, hogy emiatt még bonyolultabb állást foglalni. Különösen általánosító megállapítás formájában. Előadódhat, hogy tévedünk, s nem a remélt érdeket szolgáljuk.

MÚOSZ Levéltár

„Fekete Edit” jelentése Santi Serafino ügyében

Szigorúan titkos
Adta: „Fekete Edit”
Vette: Cseri János r. őrgy.
1969. június 2.
Tárgy: Serafino Santi ügyében
III/III-4-a.

Jelentés

1969 áprilisában felkért Siklósi Norbert, hogy a MÚOSZ-ba érkező olasz újságírókat fogadjam, vigyem fel a szobájába, és tolmácsoljak. Az olasz neve Santi Serafino.

Ezen a megbeszélésen összesen négy személy vett részt: Siklósi Norbert, a MÚOSZ főtárgyalója, Santi, Roszol János, a NÚSZ prágai protokoll-, illetve propagandaosztályának vezetője és én.

Megállapodás történt az alábbiak szerint:

Serafino Santi (a Santi kereskedelmi cég igazgatója, címe: 40122 Bologna, Italia, via G. Brugnoli 12, képviselői: Moszkva, Bukarest, Berlin, Prága, Szófia, Varsó) és Siklósi Norbert között, miszerint segítjük Magyarországon történő export-import gazdasági üzletkötői tevékenységében; ennek ellenében ő jövedelmének egyharmadát a felmerülő költségekre költi, egyharmada megy a prágai NÚSZ-alapnak, s egyharmadát tartja meg magának.

Santi kért egy konkrét embert, aki távollétében segítheti munkájában, ha kisebb elintéznivalója lenne, magyarországi tartózkodása alatt pedig tolmácsol a tárgyalásain különböző külkereskedelmi vállalatoknál. Siklósi Norbert megkérdezte, elvállalom-e, és én természetesen igent mondtam.

Az ügy nemzetközi előzményeihez tartozik: Santi barátja Dante Cruicchi olasz újságírónak, aki tudomásom szerint a NÚSZ-ban vezető (titkári) funkciót képvisel [sic!]. Jelen volt a balatonszéplaki NÚSZ VB-n is. Santi tagja az olasz kommunista pártnak, tőle és Siklósi információi alapján tudom, a pártot anyagilag is segíti. Csak szocialista országok felé folytat kereskedelmi viszonyt. A BNV régi kiállítója, sok olasz gyártó cég rajta keresztül exportál Magyarországra. Santi így tolmácsi és titkárnői teendők részére engem kapott Magyarországtól.

Kócián Vince sajtóattasé véleménye szerint Dante Cruicchi megbízható emberileg, természetesen mint olasz kommunista saját pártja hivatalos véleményét képviseli a csehszlovák eseményekkel kapcsolatban, de ismerte az olasz állapotokat, a belpolitikai viszonyt, az olaszokkal sok területen bővíteni lehet a kapcsolatot, s a párt álláspontját kellő meggyőző ténnyel (tekintve, hogy mint kívülállók ítélkeznek, nem ismerte a helyzetet) nem lenne nehéz befolyásolni, s akkor Dante Cruicchi is más nézetet tenne. Nézetei így sem szembenállók a mi dolgainkat illetően.

Santi olasz kereskedő magatartása teljes mértékben tiszteletre méltónak ítéltető meg, a vele folytatott politikai beszélgetéseim alapján valóban becsületes embernek, olasz kommunistának bizonyult.

Santi megérkezett a BNV-re, ahol minden tárgyalásán részt vettem, így teljes mértékben ellenőrizni tudtam a magyar vonatkozású gazdasági és személyi kapcsolatait. Erre a jövőben is módomban lesz. A dolog tehát Prágából indul, ahol üzleti kapcsolatai jóval előrehaladottabbak Santi véleménye szerint, mint Magyarországon.

A NÚSZ-nak dollárra azért van szüksége, mert Latin-Amerikában és Afrikában szeretne felállítani képviselőket, amihez pedig mindenekelőtt kemény dollár szükséges. A MÚOSZ szakosztálya felajánlott egy nemzetközi referens státuszt, amelynek

keretében a FIJET, Interpress stb. nemzetközi szervezetek munkáival kapcsolatos teendőket végezném, s hogy ez a gazdasági dolog közben előkerült, erre is biztosítanának időt. Jelenlegi munkaköröm keretében sem egyiket, sem másikat végezni nem lehetséges ugyanis.

Santinak elsősorban lengyel, csehszlovák, szovjet és magyar érdekeltségei vannak, de szeretné Bulgária és Románia felé is bővíteni tevékenységét, amit a NÚSZ prágai központján keresztül, Vojta és Mondov elvtársak segítségével fog megteremteni. Lengyel, szovjet és román tevékenységét is módomban állhat ellenőrizni, amennyiben erre sor kerülhet.

Romániában eddig egy Maria Bulgare (Regeteanuné) nevű nő segítette, akivel a jövőben nem szeretne együttműködni, mert szovjetellenes magatartást tapasztalt nála, t.i. az illető nő a csehszlovák események ideje alatt Olaszországban tartózkodott, s Ceaușescu első reakciói újévi köszöntőnek minősíthető azokhoz a kirohanásokhoz képest, amit a fent nevezett hölgy véghezvitt ott-tartózkodása idején.

Santit előttem Kohut Éva segítette, de Santi megszakította vele a kapcsolatait, tekintettel arra (ő mondta), hogy a nő lakberendezési tárgyaktól kezdve a nylon férfiingekig olyan nagy mennyiségben követelt tőle olasz ajándék árut, hogy ezt az illegális szállítást Santi nem volt hajlandó tovább művelni. Amikor Santi bejelentette, hogy nem tart tovább igényt a munkájára, az illető Kohut Éva bosszúból valamilyen módon elintézte, hogy a magyar cég, aki felé közvetített, megszakította Santival a levelezést, így Santi kétéves munkájáért az olasz féltől nem kapott illetményt. A BNV-n találkoztam az illető magyar partnercég képviselőjével, aki valóban halandzsázva mentegette magát, áthárítva a felelősséget az olasz gyártó cégre. Az olasz gyártó cég neve LAMP, Interpalma, Cavalcari úr.

Santi panaszkodott, hogy külker cégeink egy-egy képviselője csak akkor hajlandó üzletet kötni, amennyiben ő valamely százalékot dollárban saját részükre olasz bankba letesz.

1969. május 2.

Fekete Edit

ÁBTL 3.1.2. M-30072 60-62.

Az MTI tudósítóinak kiválasztása

„PRESS REZIDENTÚRA”

„Szigorúan titkos”

Tárgy: Az MTI tokiói és
Dar es-Salaam-i
tudósítójának ügye

JELENTÉS

Budapest, 1970. január 12.

A mai nap folyamán megbeszéléseket folytattam az MTI vezérigazgatójával, aki elmondotta, hogy az MSZMP Agit. Prop. Bizottság határozata értelmében 1970-ben kell szélesíteni az MTI tudósítók körét, elsősorban a harmadik világ országai irányába. Ennek kapcsán határozat született, hogy ez évben fel kell állítani a tokiói állandó tudósítói irodát, és ugyancsak létre kell hozni egy latin-amerikai vagy afrikai MTI tudósítói irodát.

Elmondotta, hogy taktikusan vizsgálva a kérdést, maga részéről Afrika mellett döntött, és úgy véli, hogy leghelyesebb a korábbi gyakorlat felújítása lenne, azaz, ha az afrikai tudósító irodáját Tanzániában, Dar es-Salaamban rendeznék be. Egyelőre még sem a tokiói, sem a Dar es-Salaam-i iroda vezetőjére nincs személyi javaslata. A tokiói iroda vezetőjére kétségkívül legalkalmasabb személyiség Éliás Béla, az MTI mostani külpolitikai szerkesztője lenne, azonban belső vezetési, szervezési nehézségek miatt a közeljövőben sem tudja megoldani Éliás kihelyezését. A Dar es-Salaam-i posztra egyszerűen nincs jelöltje.

Kérte segítségünket mindkét poszt betöltéséhez. Kifejtette a korábban már többször hangoztatott álláspontját, hogy amennyiben bárhonnán (akár laptól, akár szervünk belső apparátusából) megfelelő adottságokkal rendelkező személyt tudunk javaslatba hozni, úgy azt hajlandó relatíve magas fizetéssel azonnal az MTI státuszába venni (anyagi kereteket az Agit. Prop. Bizottság biztosított), és rövid betanítás után a megjelölt posztokra kihelyezni őket.

Ígértem, hogy mindkét posztra alkalmas jelöltet fogunk javaslatba hozni rövid időn belül.

Javaslatom, hogy a tokiói tudósítói poszt betöltésére Éliás Béla személye mellett foglaljunk állást, míg a Dar es-Salaam-i tudósítói poszt betöltésénél Sebes Tibor, illetve Ónódi György nevű kapcsolatainkat (a Magyar Ifjúságnál, illetve a Magyar Rádiónál dolgoznak jelenleg) vennénk elsősorban figyelembe.

Kérem a jelentés megküldését az 1-es, a 10-es osztály és a nem rezidenturális országokkal foglalkozó alosztály vezetőjének. Kérem csoportfőnök-helyettes elvtárs tájékoztatását is.

Bakos

ÁBTL 3.2.5. 0-8-336/1.59-60.

Feljegyzés a II. Európai Újságíró Találkozóról

Az európai újságírók második találkozására 1973. június 12–17. között került sor az olaszországi Capri szigetén. A találkozón a Magyar Újságírók Országos Szövetségét háromtagú delegáció képviselte, melynek vezetője Pethő Tibor, a *Magyar Nemzet* főszerkesztője, a MÚOSZ alelnöke volt. A delegáció tagjai Pálffy József, a *Magyarország* főszerkesztője és Hidasi János, a MÚOSZ Nemzetközi Osztálya helyettes vezetője voltak.

A találkozóra az Olasz Újságíró Szövetség megívása alapján került sor. Azon részt vett húsz európai ország újságíró-szövetségeinek vagy szakmai szervezeteinek képviselője és hat nemzetközi szervezet, köztük az UNESCO, a Nemzetközi Újságíró Szervezet (Prága), és a Nemzetközi Újságíró Szövetség (Brüsszel).

A II. Európai Újságíró Találkozó formailag a lignanói öszejeövetel folytatása volt. Tény azonban, hogy az egész folyamatot az 1966-os balatonszéplaki európai találkozó indította el. A szervező olasz kollégák tudatában voltak annak, hogy miként a lignanói megbeszélés (1967), úgy ez a capri találkozó is a MÚOSZ aktív közreműködésével jött létre.

A MÚOSZ ilyen irányú tevékenységét a NÚSZ '66-os berlini és '71-es havannai kongresszusának ama döntése irányította, amely szerint a NÚSZ tagszervezeteinek bővíteniük kell kapcsolataikat a nyugati újságíró-szervezetekkel, és a lehetőség szerint elő kell mozdítani az érintkezés felvételét a brüsszeli székhellyel működő Nemzetközi Újságíró Szövetséggel is.

A NÚSZ és a MÚOSZ e feladat megoldását az olasz szervezeten keresztül vélte elérhetőnek, mivel az olaszok nem tagjai egyik nemzetközi újságíró szervezetnek sem, így a közvetítő szerepre alkalmasak. Ez a feltevés helyesnek bizonyult. A NÚSZ a magyar szervezetet bízta meg az előzetes megbeszélések, majd

az előkészítő tárgyalások folytatásával, és ezek eredménye volt az 1967-es lignanói konferencia.

A MÚOSZ és az Olasz Újságíró Szövetség az ott kialakított platform alapján tovább dolgozva, számos két- és többoldalú megbeszélésen keresztül megfelelően előkészítette a talajt a II. Európai Újságíró Találkozóhoz.

A MÚOSZ sajtódiplomáciai tevékenységének eredményes voltát igazolja, hogy a nápolyi-capri találkozón ismételten hivatkoztak a találkozó előkészítésében vállalt és betöltött magyar szerepre. Olasz részről mintegy elismerve a MÚOSZ érdemeit, kivételes bánásmódban részesítették a magyar delegációt. Mind a meghívottak számát, mind pedig elhelyezését tekintve a magyar delegáció olyan besorolást nyert, mint az olasz és a szovjet delegáció, illetve a prágai és a brüsszeli újságíró-szervezetek képviselői.

Ugyancsak messzemenő elismerést jelentett, hogy Adriano Falvo, az Olasz Újságíró Szövetség elnöke a nápolyi megnyitó ünnepségen tartott beszédében nagy rokonszenvvel és elismeréssel beszélt a Magyar Újságíró Szövetség képviselőinek az előkészítésben vállalt szerepéről.

E körülménynek köszönhetően a magyar delegációt rokonszenvvel és megbecsüléssel fogadták a részt vevő küldöttségek is, így lehetővé vált, hogy a találkozó egész időtartama alatt állandó és beható konzultációt folytassunk az olasz szervezőkkel, a részt vevő szovjet delegációval és a NÚSZ jelenlevő képviselőjével.

A találkozó ideje alatt a magyar delegáció tagjai megbeszélést folytattak még a többi szocialista ország jelenlevő delegátusaival, valamint az angol, a nyugatnémet, a francia, a finn, a norvég, a máltai és a svájci szervezetek képviselőivel.

A szervezők kívánságának megfelelően a magyar delegáció írásban két referátumot nyújtott be (Pethő Tibor: *A TV és a nyomtatott sajtó*; dr. Pálffy József: *A tömegkommunikáció társa-*

dalmi vonatkozásai) Az első referátum június 15-én, a második 16-án hangzott el a plénium előtt. Igen jó hatást keltett, hogy a magyar résztvevők nem olvasták fel az írásbeli anyagot, hanem annak csak főbb megállapításait és következtetéseit ismertették, így lehetőségük volt felszólalásukban inkább a vita során felvetődött általános politikai kérdésekhez kapcsolódni.

A magyar felszólalók itthon elkészített referátumainak teljes idegen nyelvű szövegét a találkozó résztvevői között szétosztották. Mind a szovjet, mind az olasz delegáció elismerését fejezte ki nyilvánosan a magyar felszólalásokért, azok kiegyensúlyozottsága, politikai és szakmai tartalma miatt.

Szorosan a magyar delegációhoz kapcsolódott Vécsey György, a FIJET elnöke is, aki az említett nemzetközi szervezet képviselőjében volt jelen, de természetesen részt vett a magyar küldöttség munkájában is.

A tanácskozás érdemi vitájában nagy helyet foglalt el a nyugat-európai sajtó első számú problémájának megtárgyalása: hogyan védekeznek a tőkekoncentráció ellen. Az olasz sajtó június első hétfőjén egynapos sztrájkjal tiltakozott a tőkekoncentrációs jelenségek ellen. Az olaszok bátor kiállását a francia, a nyugatnémet és több más ország delegációja elismeréssel illette.

A vitában úgyszólván alig hangzott el a szocialista országok sajtójával kapcsolatos kedvezőtlen vélemény vagy állítás. Mindössze két felszólalásban, egy-egy mondat erejéig került említésre a csehszlovák újságírók helyzete. Erre a megjegyzésre Zdeněk Hořeni, a Csehszlovák Újságíró Szövetség elnöke felszólalásában megfelelően reflektált. Az NDK újságíroit nem érte semmilyen támadás vagy bírálat. A nyugatnémet felszólalók udvariasan és tartózkodóan beszéltek a két német állam sajtóviszonyairól. Az NDK delegáció tagjai felszólalásaikban szintén mértéktartók voltak, és taktikusan nyilatkoztak.

[...]

A szovjet küldöttség véleménye szerint a konferencia jelentős előrelépésnek tekinthető az európai újságírók közötti kapcsolatok fejlesztése és a lehetséges együttműködés kialakítása terén. A szovjet küldöttség nagy fontosságot tulajdonít a prágai és brüsszeli nemzetközi szervezetek főtítkárai között a konferencia keretében első ízben létrejött közvetlen személyes érintkezésnek.

A két nemzetközi szervezet főtitéra megállapodott abban, hogy ez év szeptemberében Zürichben találkoznak a két szervezet közötti lehetséges együttműködés felmérése és megvizsgálása céljából. A találkozó nem a két szervezet, hanem a két főtitér találkozója lesz. A szovjet küldöttség és a NÚSZ képviselői ugyanis egyelőre nem tartják politikusnak a két nemzetközi szervezet mint testület közötti kapcsolatokat. A brüsszeli szervezet főtitérát, Theo Bogaerts-t nem tartják alkalmas embernek arra, hogy vele valóban érdemben tárgyaljanak.

A szovjet küldöttség és a NÚSZ főtitéra értékelése szerint a brüsszeli szervezet tekintélye csökkenőben van. E szervezetben egymással ellentétes erők működnek, s ebben a helyzetben, ha a NÚSZ hivatalosan tárgyalna a brüsszeli szervezettel, akkor ezzel annak presztízsét növelné.

Ami a továbbiakat illeti, a Szovjet Újságíró Szövetség ellene van annak, hogy a NÚSZ bármilyen engedményt tegyen a brüsszeli szervezetnek.

A szovjet küldöttség értékelésével egyetértettünk, de felhívtuk a küldöttség figyelmét arra, hogy addig a mértékig, ameddig érdekeink megkívánják és ameddig a brüsszeli federáció a kialakult kapcsolatból jogtalan előnyre nem tesz szert, célszerű a Capriban létesült kapcsolat megőrzése és fejlesztése.

[...]

A MÚOSZ képviselőinek a konferencia előkészítési szakaszában, majd magán a konferencián kifejtett tevékenysége döntő mértékben előidézője volt annak, hogy az Olasz Újságíró Szövetség által létrehozni javasolt Összekötő Bizottságnak a MÚOSZ is tagja lett. E bizottság 9 tagú, és a következő országok képviselőiből áll: Magyarország, Lengyelország, Románia, Anglia, Franciaország, NSZK, Jugoszlávia, Olaszország és Svájc vagy Svédország képviselője. E két utóbbi ország közül valamelyik akkor válik a bizottság tagjává, ha a hazai hozzájárulásuk ehhez meglesz.

A Capriban létrehozott Összekötő Bizottság feladatairól a közös vacsorán a szovjet küldöttség tagjai még nem nyilatkoztak, mert az egész témakört a Szovjet Újságíró Szövetség elnökségének kell értékelnie. Kifejezésre juttatták azonban, hogy messzemenően számítanak a MÚOSZ-ra, mint a 9-es bizottság fontos tagjára, és a közös érdekek képviselése szükségessé teszi a két szövetség közötti rendszeres konzultációt. Éppen ezért Csernyisev elvtárs szóbeli meghívást adott át Pethő Tibornak és Hidasi Jánosnak, hangsúlyozva, hogy hazatérésük után a meghívást írásban is megküldik. A távirati meghívás június 30-án meg is érkezett. Ugyancsak hangsúlyozta Csernyisev elvtárs, hogy szeretnék, ha a magyar szövetség képviselői még július végén vagy augusztus első napjaiban Moszkvába látogatnának, többek között az említett bizottság ügyeinek megbeszélésére.

Június 21-én Rómában a magyar nagykövetség anyagi segítségével a magyar delegáció vacsorára hívta meg az Olasz Szövetség vezetőit. A vacsora során az olaszok ismét köszönetet mondtak a magyar szövetség tevékenységéért, és nyomatékosan kifejezték azt a reményüket, hogy a két szövetség közötti együttműködés tovább javul és fejlődik. Ezt különösen fontosnak tartják a létrehozott Összekötő Bizottság munkája szempontjából.

Javasolták, hogy július 15–20. közötti időpontban a MÚOSZ képviselői – lehetőleg legyen közöttük olasz kérésre Siklósi elv-

társ, akinek távollétét az olasz meghívó fél és számos delegáció nagyon hiányolta, bár távolmaradása okát megértették – látogassanak el Olaszországba a capri találkozó tanulságainak és eredményeinek felmérésére és a további teendők meghatározására kétoldali találkozó keretében.

Az olasz szövetség vezetői javasolták azt is, hogy ez év októberében valahol Olaszországban kerüljön sor az Összekötő Bizottság első ülésére. Láthatóan az a tervük, hogy az Összekötő Bizottság funkcióját és jelentőségét fokozatosan növeljék, olyan állandó testületté fejlesszék, amely alkalmas lesz a két nemzetközi szövetség kapcsolatainak javítására, ezáltal pedig az egész európai újságíró-társadalom érdekeinek hatásosabb képviselésére.

[...]

Igen jelentős döntése volt a konferenciának az Összekötő Bizottság létrehozása. Javasoljuk, hogy a MÚOSZ elnöksége részletesen vizsgálja meg a bizottságban rejlő lehetőségeket, és a kérdésről folytasson megbeszéléseket a szocialista országok szervezeteivel.

Budapest, 1973. július 3.

Hidasi János

Pálfy József

Pethő Tibor

MÚOSZ Levéltár

A szocialista országok újságíró-szövetségeinek együttműködése a szakosított nemzetközi szervezetekben. (Részlet)

A nemzetközi szervezetek hasznosításának lehetőségei:

1. Az egyes szervezetek kongresszusai, elnökségi ülései és más szakmai rendezvényei kiváló fórumot jelentenek arra, hogy ezeket a többségükben apolitikus, a direkt politizálást nem vállaló szervezeteket állásfoglalásra készítsük. (Pl. a FIJET a portugáliai kongresszus alkalmával.)
2. A legtöbb nemzetközi szervezet tagjainak rendszeres informálására bulletint, folyóiratot ad ki. Sajnos ezeket a kiadványokat nem hasznosítjuk kellőképpen. A MÚOSZ az utóbbi években – a FIJET-ben szerzett jó tapasztalatok alapján (Vue Touristique folyóirat kiadása) – kezdeményezte, és elérte, hogy az AIPS többnyelvű folyóiratát (International Sport) is magyar kiadóvállalat gondozza.³⁶⁵ Ezzel, ha közvetve is, de jelentős nemzetközi propagandaforumhoz jutottunk. Ezt a tendenciát jónak tartjuk, és javasoljuk, hogy a baráti szövetségek is vizsgálják ezt a lehetőséget, és törekedjenek ilyenfajta kezdeményezésekre.
3. A szakosított nemzetközi újságíró-szervezetek többsége nyugati kapitalista országokban alakult. Ez messzemenően tükröződik a szervezetek alapszabályában, amelyek többsége konzervatív (pl. a politikamentesség hangoztatása), és ma már nem tükrözik a világban végbement változásokat.

Önkritikusan meg kell állapítani, hogy a szocialista országok évek, sőt évtizedek óta részt vesznek e szervezetek munkájá-

ban, de egy-egy pozíció elérésén, megtartásán kívül a szervezet befolyásolásában elért eredmények nem kielégítőek. Nagyobb tervszerűséggel, a szervezetben részt vevő újságírók alaposabb elemző munkájával, megfelelő stratégia és taktika kidolgozásával kell törekednünk egyes nemzetközi szervezetek retrográd jellegének megváltoztatására. Különösen fontos ez olyan szervezetekben, mint az AIPS, ahol az 1980. évi olimpia előtt alapvető változásokra lenne szükség.

Az egyes nemzetközi szervezetek vonatkozásában a MÚOSZ értékelése a következő:

1. AIPS

A szervezet jelentősége és befolyása a nemzetközi sport-sajtó és a sportélet területén vitathatatlan. Egyike azoknak, ahol a különféle politikai tendenciák mindig élesen mutatkoztak meg. A jelenleg kialakult kényes helyzet, a vezetők kibékíthetetlennek tűnő ellentéte megoszthatja az erőket, ami a szocialista országoknak is kedvezhet a következő, vezetőségválasztó kongresszuson. Alapvetően fontosnak tartjuk ezért a szocialista egyeztető értekezletet (Varsó), és meggyőződésünk, hogy az ott kialakított közös állásponthez a baráti országok képviselőinek ragaszkodniuk kell, jobban, mint bármikor. Ezt az álláspontot a kétoldalú tárgyalások során is következetesen kell képviselni. Mindenképpen ragaszkodni kell véleményünk szerint a szervezet lapjának (International Sport) további kiadásához, amelynek szerkesztése, terjesztése nagy lehetőségeket rejt magában, főként a harmadik világban végezhető propaganda szempontjából. Külön kiemeli a szervezet jelentőségét az első szocialista országban megrendezésre kerülő olimpia (Moszkva, 1980), hiszen e szervezet nagy befolyással bír az újságírók akkreditálásában, és ez ma politikai jelentőségű kérdés.

³⁶⁵ A kiadvány az IPV gondozásában jelent meg.

2. FIJET

Az idegenforgalommal foglalkozó újságírók szervezetét az egyik legjelentősebbnek tekintjük, amelynek jelentősége a nemzetközi turizmus növekedésével csak tovább fog emelkedni. A szocialista országok befolyása, részvételük, aktivitásuk szintje megfelelő. Ezt jelenti az a tény, hogy 1977. évben szinte minden fontosabb rendezvényt szocialista országban rendeznek. (VB-ülés: Moszkva, CD-ülés: Varsó, szocialista egyeztető: Prága, kongresszus: Budapest). Megfelelő garancia a vezetőségválasztásra, hogy arra a budapesti kongresszuson kerül sor, és ez eleve egy számunkra kedvező összetétel kialakítását segítheti elő. A szervezet lapja, a Vue Touristique megfelelő fóruma a szocialista országoknak, magyarországi kiadása pozícióinkat erősíti.

3. Duna Konferencia

Hasznosnak ítéljük az együttműködésnek olyan új formáját, mint a dunamenti [sic!] országok regionális együttműködését szolgáló Duna Konferencia. Ez a forma speciális lehetőségeket ad a Kelet-Nyugat párbeszéd folytatására egy meghatározott földrajzi régió újságírói között.

4. Egyéb szervezetek

Kisebbségi intenzitással, de rendszeresen részt veszünk a Sí Klub (SCIJ), a drámakritikusok (AICT), a filmkritikusok (FIPRESCI) és a tömegkommunikációs kutatások (AIE-RI) nemzetközi szervezetében. Noha ezekben a szervezetekben csak közvetve végezhető ideológiai-politikai tevékenység, mégis indokolatlanul kevés anyagi-szellemi erő jut az itt végzett tevékenység koordinálására. Javasoljuk, hogy a szocialista egyeztetőket, ha nem is minden évben, de e szervezetekkel kapcsolatban is rendezzük meg.

Meggyőződésünk, hogy keresni kell az olyan szakosított nemzetközi újságíró-szervezeteket, amelyek közvetlen politizálásra, a szocialista rendszer fölényének hirdetésére adnak lehetőséget.

Budapest, 1977. március 17.

MÚOSZ Levéltár

Jelentés a dr. Koleszár Miklóssal való találkozóról

BELÜGYMINISZTERIUM

III/II. Csoportfőnökség

10-c. Alosztály

Szigorúan titkos

Tárgy: „Kereskedő” fn. ügyben

JELENTÉS

Budapest, 1975. augusztus 22.

1975. augusztus 22-én a „Kereskedő” fedőnevű ügyben foglalkoztatott dr. K[oleszár] M[iklós] társadalmi kapcsolat találkozót kezdeményezett. A „Santos” vendéglátó-ipari objektumban lefolytatott találkozó során az alábbiakról tájékoztatott:

1975. szeptember 3-án válik esedékké a Milánói Kereskedelmi Kirendeltségre történő tartós kihelyezése. Kihelyezés előtti szakmai felkészülése a KKM³⁶⁶ olasz referatúráján befejezéshez közeledik. Ugyancsak előrehaladott stádiumban tart az MNVK/2. Csoportfőnökség részéről történt operatív kiképzés is.

1975. augusztus 19-én 13 órakor a Gellért Szálló presszó részlegében volt találkozója operatív tartójával, Markotán Benedek elvtárral, az MNVK/2. Csoportfőnökség alezredesével. Váratlanul, meglepetésszerűen, a maga tolakodó modorával odalépett asztalukhoz Halász Ferenc osztrák kereskedő, a Kasimex cég igazgatója. Minden előzetes bemutatkozás és bevezetés nélkül jelezte dr. K[oleszár] M[iklós] felé néhány perces beszélgetési igényét. Dr. K[oleszár] M[iklós] nem tért ki a kérés teljesítése elől, csupán egy félórányi elodázást kért, míg jelen

beszélgetőpartnerével a találkozója véget ér. Dr. K[oleszár] M[iklós]nak Halász Ferenc és Markotán Benedek magatartásából és zavart viselkedéséből ítélve úgy tűnt, hogy korábbról ismerik egymást.

Halász Ferenc távozása után Markotán Benedek alezredes aziránt érdeklődött, hogy dr. K[oleszár] M[iklós] honnan ismeri Halászt, és ki az tulajdonképpen. Részletes, kimerítő válasz után Markotán alezr. úgy zárta a témát, hogy valahonnan, talán az Interpresstől ismernie kell Halászt. Dr. K[oleszár] M[iklós] eligazítást kért arra vonatkozóan, hogy a Halással esedékes találkozója során, amennyiben az érdeklődik beszélgetőpartneréről, mit válaszoljon. Markotán alezr. olyan eligazítást adott, hogy mondja nyugodtan, hogy az Interpress egyik vezetőjéről van szó. Ez esetben, amennyiben Halász ellenőrzi is annak tényszerűségét, meggyőződhet arról, hogy korábban ténylegesen osztályvezetői minőségben dolgozott Markotán Benedek az Interpressnél. Ez időszakra vonatkoztatottan megjegyezte Markotán alezredes, hogy míg szakmai vonatkozásban Siklósi Norbert volt közvetlen vezetője, operatív vonatkozásban viszont Siklósi Norbert tartozott közvetlen irányítása alá.

Megjegyzés:

Dr. K[oleszár] M[iklós] szóbeli jelentése „véletlen” látszatával bekövetkezett dekonspiráció tényére utal. Ezt látszik alátámasztani az a körülmény, hogy Halász Ferenc és Markotán Benedek előre nem ismert okból a találkozó létrejöttét felfedték Halász előtt. Ugyancsak ezt látszik alátámasztani, hogy Halász Ferenc a várttól ellentétben a megbeszélte összefüggésben egyáltalán nem érdeklődött dr. K[oleszár] M[iklós] beszélgetőpartnerére iránt, amire dr. K[oleszár] M[iklós] operatív tartójától eligazítást kért és kapott.

Halász Ferencnek dr. K[oleszár] M[iklós] felé való közölni valója mindössze annyi volt, hogy Arvanitist, a görög kereskedőt kereste a Gellértben – akit nem talált meg –, s amennyiben dr. K[oleszár] M[iklós]nak a hátralévő rövid időben még szüksége lenne a Júlia utca 11. számú lakás³⁶⁷ kulcsára, úgy annak a jövőben sem lesz akadálya.

Püspöki József r. alezr.
alosztályvezető

ÁBTL 3.1.5. 0-17423 147–148.

³⁶⁷ Az Interpress tulajdonában lévő lakás volt, feltehetőleg konspiratív célokra, a NÜSZ-ügynökeinek elszállásolására tartották fenn. Sokszor használta a lakást Halászon kívül Siklósi és Beke is. A lakást folyamatosan ellátták Magyarországon nehezen beszerezhető luxuscikkkel, méregdrága italokkal és ételekkel.

Jelentés a Beke József ellen folytatott nyomozás eredményeiről

BELÜGYMINISZTERIUM

III/II. Csoportfőnökség

10-c. Alosztály

Szigorúan titkos

Tárgy: Beke József magyar
állampolgárról

Jelentés

Budapest, 1974. október 23.

Jelentem, hogy a rendelkezésünkre álló anyagok alapján Beke József Organizációs és Technikai Osztály vezetőjéről (hozzá tartozik a protokoll is) a korábban készített jelentést az alábbiakkal egészítjük ki:

1973. évi összes keresete (a pénzügyi vizsgálat által hivatalosan kimutatva) 130 440 Ft. volt.

Az operatív és más úton tudomásunkra jutott információk és adatok alapján végrehajtott előzetes ellenőrzés eredménye megerősítette azon gyanúsítást, mely szerint az Interpress Kiadó és Nyomda Vállalat nemzetközileg elismert státuszát és az alapító levélben engedélyezett tevékenységet háttérül felhasználva, osztályvezetői beosztásában biztosított – vitatható – jogkörével visszaélve állam elleni, államigazgatás és népgazdaság elleni bűncselekményeket követett el.

A gyanú alapját képező, pontosítást igénylő adatok, információk:

1. A környezetében rejtélyesnek nevezett utazásai különböző kapitalista országokba. 1973 szeptemberében egyik bécsi kapcsolatának maga mondta el, hogy az NSZK-ból

jött egyedül gépkocsival, a határon félreállították, majd miután eljöhett, „díszkíséretet” kapott, amit kijátszott.

2. Kapcsolatban van több kapitalista ország Budapesten működő diplomáciai képviselőjével, ahonnan a vállalat (a prágai központ részére is) és személyek részére gépkocsikat vásárol. A vám- és devizasabályok kijátszásával folytat külkereskedelmi tevékenységet (filmforgatások, nagy összegű honoráriumok) feltehetően külföldi, engedély nélküli bankbetéttel rendelkezik.
3. Bel- és külföldi utazásait CK-s rendszámmal³⁶⁸ ellátott gépkocsikkal végzi, általában egyedül utazik. A vállalat gépkocsivezetője, aki neki barátja, több, még ismeretlen rendszámmal is rendelkezik.
4. Áru- (óra, gépkocsi stb.) és valutacsempészséssel, forintki ajánlással foglalkozik.
5. Tevékenységét misztifikálva úgy állítja be, mintha valamelyik magyar hírszerző vagy elhárító szerv megbízottjaként működne, és ilyen jellegű feladatokat hajtana végre. (Pl. jugoszláviai útja után olyan kijelentést tett, hogy minden rendben van, az áru be van hajózva.)
6. Ismeretlen rendeltetéssel a Júlia utcában és a Böszörményi úton fenntartott lakások étel- és italkészletének feltöltését a vállalat beosztottaival végezteti.

Állambiztonsági szempontból figyelmet érdemlő kapcsolatai:

1. Halász Ferenc osztrák állampolgár, 1947-ben Budapestről szökött ki, a bécsi Kasimex cég tulajdonosa, a KKA³⁶⁹ adatai szerint a bolgár állambiztonsági szervek kémgya-

³⁶⁸ A külföldiek autóit különböztették meg a CK betűösszetétellel ellátott rendszámok.

³⁶⁹ Központi Kémelhárítási Adattár. Működéséről lásd: Krahulcsán Zsolt: Be- és kiutazások állambiztonsági és pártellenőrzése (1965–1970) In *Betekintő* 2010/2. <http://www.betekinto.hu/en/node/48> (A letöltés ideje: 2014. december 30.)

nú alapján feldolgozás alatt tartották. Ellenőrzést igénylő információk szerint a nyugati szervek részére dolgozik, de a Magyarország irányába folytatott tevékenységgel is gyanúsítják. Rendszeres beurazó, Bekéék ajánlották be bizonyos prágai körökbe is. Halász biztosít pénzt, hogy az Interpress stábjába Novotny Franz osztrák állampolgár, ORF-rendező közreműködésével a *Karnevál Kubában* c., a szocialista Kubát és annak vezetőit gyalázó filmet elkészítsék. Novotny az előkészületek megbeszélésére beutazott Budapestre.

2. Libik András 1956-os magyar disszidens, szabadúszó TV-producer, NSZK-állampolgár, müncheni lakos, a Magyar Televízióval „André Libik Filmproduktion” néven „Café Hungaria” címmel koprodukciós filmet készít Budapesten. Beke filmek, nyomdai vágógépek stb. vásárlásával kapcsolatos ügyletekbe vont be, közösen játsszák ki a vámsabályokat, Libik számára nagy összegű honoráriumot fizet. Az Interpress filmstúdiójával készített filmet a magyar börtönviszonyokról. Beke ismertette össze dr. Emerich S. Jarsky (Prága 7. V. Letenskehó u. 6.) csehszlovák állampolgárral, aki antik holmikat hajt fel, amelyeket Libik kicsempész, és az NSZK-ban értékesít. Az üzletből feltehetően Beke is részesedést kap.
3. Ferenczy József osztrák állampolgár, müncheni lakos, sajtóügynökség- és kiadótulajdonos, illetve -részvényes, 1948-ban szökött ki Budapestről, a BM Nyilvántartó Központ 1. Osztály adatai szerint a CIC ügynöke volt, a KKA adatai szerint az ellenforradalom utáni időben a vappingi angol lágerben alakult ún. kilences bizottság vezetőjeként tevékenykedett az MNK ellen. Lázár Imre 1956-os disszidens, osztrák állampolgár, az ORF rendezője közreműködésével, Ferenczy tőkéjével, az Interpress stábjával szándékoznak elkészíteni a Harminc év után és

a MAFILM részére nem engedélyezett Szomorú vásár-
nap című filmeket.

4. „Bródi” fn. a III/II-10-b. Alosztályon hírszerzés gyanújával ellenőrzés alatt tartott, X-200-as állampolgár,³⁷⁰ aki-
vel gépkocsi adás-vételi ügyeket, forintkijárási ügyletet,
személyek protekcióval történő álláshoz, szerződéshez
juttatását intézte.

Értékelés:

A pontosítást igénylő adatok és információk alapján Beke József-
fel szemben indokolt a bizalmas nyomozás bevezetése, mely-
nek során a bizonyítékok megszerzése lehetségesnek látszik.

Javaslat:

Nevezett ügyében rendeljük el a bizalmas nyomozás bevezeté-
sét, amelynek lefolytatására a III/II-10. Osztály illetékes.

dr. Varga Ferenc r. alezr.

ÁBTL 3.1.5. 0-17423 256-259.

³⁷⁰ Az X-200 fedőszám Jugoszláviát jelölte.

V. L. Artyemov NÚSZ-titkár látogatása a MÚOSZ-ban

EMLÉKEZTETŐ

Tárgy: V. L. Artyemov NÚSZ-titkár látogatása a MÚOSZ-ban
1987. június 3.

Tárgyalás Vajda Péternél: (Jelen vannak a vendégen és a tolmá-
cson – Palásti György – kívül Áldott Zoltán, Veres János)

Bevezetőben a NÚSZ szerepéről, jövőjéről esett szó.
A NÚSZ a szocialista szövetségek ideológiai jellegű együttmű-
ködésének alapján fejlődhet. Lehetőségeit és kibontakozását
csak a testvéri szövetségek szorosabb, hatékonyabb együttmű-
ködése biztosíthatja. Ma bonyolultabb és árnyaltabb a helyzet
(nincs „nagy testvér”).

A vendég ezt követően rövid tájékoztatást kapott a MÚOSZ
helyzetéről, munkájáról, befolyásáról, erkölcsi súlyáról. Szövet-
ségünk nemzetközi kapcsolatairól kicsit részletesebben szól-
tunk. Méltattuk a szovjet relációban az utóbbi években bekövet-
kezett fejlődést. Más szocialista országokkal is a *tartalmasabb*
[kiemelés az eredetiben] kapcsolati formákat keressük. Jól fejlő-
dik együttműködésünk a kínai szövetséggel, s – úgy gondoljuk –
nemcsak a saját érdekükben szorgalmazzuk ezt a kapcsolatot.

Kapcsolataink a tőkés országok újságíró-szervezeteivel: nem
egyforma intenzitásúak. Legelőbb- és intenzívebb az NSZK
különböző szervezeteivel. Ausztriával sikerült – a szocialista
országok közül elsőnek – aláírni megállapodást. Újabb keletű
kapcsolataink is vannak – inkább többségében az előkészítés
állapotában.

A fejlődő országok szövetségeivel folytatott együttműködés-
ről csak röviden esett szó, hangsúlyozva a nemzetközi iskola

szerepét (megemlítve az örökös témát – a repülőjegyek ügyét, remélve, hogy a szovjet szövetség készsége továbbra is megmarad).

A NÚSZ-hoz fűződő kapcsolatainkról szólva vázoltuk az utóbbi két, két és fél év vitás kérdéseit és a rendezési folyamatot. A NÚSZ jövőbeli tevékenységével kapcsolatban sok a teendő, de sok a kérdőjel is, amiről itt is szót lehetne váltani.

A vendég ezután rögtön a dolgok közepébe vágott. A NÚSZ-struktúrát már kezdi érteni, és úgy látja, hogy kialakulóban van egy értelmesebb feladatelosztás, tartalmas baráti együttműködés. Úgy tűnik azonban, hiányzik a magyarokkal való együttműködés. Nagyon dicsérte a finn titkárnőt. 15 éve ismerik (ők ketten egy titkárságon dolgoznak), helyettesítik egymást. A finnek több lehetősége van nyugat-európai területen dolgozni. Artyemov felel a szocialista országokért is. Nem vezetni akar (a korábbi titkárok lefeküdtek Kubkának), hanem egyesíteni, együttműködni. Szerepe kettős: állandó szovjet képviselő a NÚSZ-ban – diplomáciai rangban –, ugyanakkor saját szövetsége elnökségében a NÚSZ-ügyek felelőse („partner a központi bizottságokban”)

A lengyel titkár is jól illeszkedik be a munkába. Ő felel a nemzetközi szervezetekért. Olaszországban járt (tárgyalt hatáskörén túl is: Capri, IFJ, olasz újságíró-szervezetek stb.)

Weigand ügye: ez rendezetlen. Be lehetne vonni, de úgy tesszik, le akarják váltani, s helyette egy fiatal, energikus embert küld az NDK szövetség. Ez hasznos lesz, ugyanakkor személy szerint zavarja, hogy a leendő NDK-beli titkár jelenleg a szolidaritási iskola tanára, s mint ilyen, tán kevés tapasztalattal rendelkezik, hazájában esetleg nem eléggé ismert.

Az IFJ-vel kapcsolatos megfontolások: egészében lehetne az IFJ-t európai tevékenységre ösztönözni, de most minden pénzük a fejlődő országokra megy el. Úgy tűnik, a szponzorok bármely összeget rendelkezésre bocsájtanak a fejlődő világbeli munkára, míg európai tevékenységre semmit.

Az olasz szövetség (FNSI) helyzetéről: új elnök (Guido Guidi) – jobbra tolódással. A vezetőség javasolt egy szovjet–amerikai újságíró-találkozót Caprin. Az FNSI *most a NÚSZ nélkül* [kiemelés az eredetiben] szervezi ezt. Felmerül a kérdés, miért kell ehhez olasz közvetítő. Az is biztos, ez nem helyettesíti Caprit.

Szükséges lenne egy bolgár titkár, amelyet meg is ígért a BUSZ.³⁷¹ Abszurd helyzet azonban, hogy a munkamegosztás úgy hozta, a bolgár foglalkozna az arab ügyekkel. Ismerve a bolgár–török kérdést, nem valószínű, hogy az arabok – figyelembe véve a vallási alapot – felhőtlenül együtt tudnának vele működni.

A román titkár jó ember. Ázsiáért felel, de nem beszél a szükséges nyelveket, szívbeteg is. Az IFJ pedig Ázsiában támad leginkább. Reménytelen a román titkár helyzete (nem ismeri a térséget, nincsenek kapcsolatai stb.) Lehet, hogy célszerű volna helyet cserélnie a lengyel Jurkieviccsel [sic!]. (A román titkár eddig az Agerpres³⁷² prágai tudósítója volt, egyetlen előnye, hogy jól beszél csehül. Ezzel szemben a lengyel titkár, Jurkievics a Trybuna Ludu³⁷³ főszerkesztő-helyettese volt, ismert és elismert újságíró.) Figyelembe véve, hogy posztján sem a román, sem a bolgár titkár nem felelhet meg, célszerű volna a területek újrafelosztása, amely azonban csak úgy képzelhető el, ha a románokat meggyőzhetnénk, az új feladat lényegesen fontosabb a réginél.

Mi úgy látjuk, hogy a szocialista országok pozíciói és sajátosságai differenciálódnak. Támogatni óhajtjuk a NÚSZ-t. Készek vagyunk napi, operatív együttműködésre (az európai titkársággal is).

A főtítkárság – folytatja vendégünk – eddig cseh szervezet volt – internacionalizálni kell (szovjetek, finnek vannak most a

371 Bolgár Újságíró Szövetség.

372 Románia nemzeti hírügynöksége.

373 A Lengyel Egyesült Munkáspárt (LEMP) hivatalos lapja volt.

titkárságon). A SZÚSZ³⁷⁴ küld egy tapasztalt újságírókat a nemzetközi szerkesztőségbe, akinek gyakorlatilag főszerkesztő-helyettesi hatásköre lesz, mint a Demokratikus Újságíró orosz nyelvű mutációja szerkesztőjének. (Később megtudhattuk, hogy eddig szívpanaszok miatt nem vehette fel a prágai munkát.) Kíváncsi egy magyar is – Szécsén Zsuzsát megemlégtük. A vendég lelkesedett érte, jelezte, szeretne vele találkozni. Erre később sor került.

A tárgyalást követő ebéden tovább folytatódott a tárgyszerű beszélgetés.

Az Európai Újságíró Klub:³⁷⁵ Felmerülhet a kérdés, minek kell, és hol fér el, hogy mozgatható a részt vevő országokénti 10-10 újságíró, ami egy-egy összejeövetelen akár 100 résztvevőt is feltételezhet. Ugyanakkor fontos, hogy a szocialista tagszervezetek ne csak a maguk 10-10 küldöttjét jelöljék meg, hanem tegyenek javaslatot ismereteik alapján olyan nyugat-európai újságírókra is, akik konstruktívan mozdíthatják elő a klub kezdeményezéseit, akik hajlanak a párbeszédre. Tisztán kell látni ugyanis, hogy a NÚSZ Főtitkárság *nem ismeri az európai újságírók javát*. [Kiemelés az eredetiben.]

Ami a klub-gondolat két fő hordozóját illeti:

Murialdi³⁷⁶ az ellenállási mozgalom egyik vezetője volt, Szicíliában óriási a tekintélye, s általában az európai újságírás egyik nagy személyisége, aki mindig kész volt együttműködni a szovjetekkel. Sajnos immár nagyon öreg.

Schwoebel³⁷⁷ azért fontos, mert nélküle egy francia sem állna mellénk. Személye az a vonzerő a NÚSZ irányába, amelyet

374 Szovjet Újságíró Szövetség.

375 A szervezet létrehozásának története és szerepe feldolgozás alatt van.

376 Paolo Murialdi (1919–2006) író, újságíró volt. Az FNSI elnökeként és a RAI (Radiotelevisione italiana) igazgatójaként is dolgozott.

377 Jean Schwobel a *Le Monde* felügyelőbizottságának elnöke volt.

ma sajnos semmilyen szervezet (pl. a CGT³⁷⁸) sem képes helyettesíteni.

Fontos, hogy Pálffy elvtárs hamarosan felvegye a személyes kapcsolatot Murialdival, megtárgyalják az előrelépés módjait (lásd Pálffy e. jelentése a párizsi találkozóról). Ezt a főtitkárság oly szükségesnek tartja, hogy kész finanszírozni a milánói utat. Összességében azonban ma még azt kell mondjuk, hogy mindannak, ami a klub kérdéskörében zajlik, jelenleg semmilyen komoly alapja nincs, mindenki inkább a vágyait fogalmazza meg.

Az egyházi lapok újságíróinak kelet-nyugati találkozásáról szólva elhangzott, hogy jelenleg a finn szervezetet kérte fel a NÚSZ a kezdeményezésre e téren. A közeli jövőben e lapok újságírói nyugat-európai találkozóra jönnek össze (júniusban). Ezt az alkalmat kell felhasználni egy nagyteljesítéssel bíró finn lap főszerkesztője, hogy megvizsgálja a NÚSZ szervezte összejeövetel realitását. Egy ilyen egyházi jellegű rendezvény a legnagyobb csapást jelentené az IFJ számára, hiszen az újságírás e körére nekik ma még nincs befolyásuk, ugyanakkor ezen újságírók tömegbefolyása igen jelentős Nyugat-Európában. Mindez szerkesztés részét képezhetné az újságírók a békéért mozgalomnak, s megfelelné a SZU-ban tapasztalható új kezdeményezéseknek is, hiszen:

- nagy sikere volt a moszkvai fórumnak, amelynek egyik legaktívabb szekciója éppen az egyházi volt, amelyben újságírók is képviseltették magukat
- az utóbbi időben egyre erőteljesebb a mozgás az egyházi lapok terén a SZÚSZ-ban is.

378 Confédération Générale du Travail. Franciaország egyik legnagyobb és legjelentősebb szakszervezeti tömörülése. A második világháborút követően, egészen a hidegháború végéig a francia kommunista párt befolyása alatt állt.

Két dologra hívjuk fel a figyelmet:

- Hasznos, ha a finnek kezdeményeznek, nem szabad azonban elfelejteni, hogy Finnországban alapvetően az evangélikus egyház rendelkezik komoly befolyással (80%).
- A magunk részéről készek vagyunk aktív támogatást nyújtani az ügy előre viteléhez, hisz:
 - a szocialista országok között elsőként alakítottuk meg az egyházi lapok szakosztályát, így vannak tapasztalataink
 - a szakosztály kiterjedt egyházi kapcsolatokkal bír, amely előmozdítja a NÚSZ tervének végrehajtását.

Elvi megállapodás született arról, hogy rövidesen konzultálunk egyházi lapjaink képviselőivel, majd egy szakosztályvezetőségi ülésre meghívjuk a NÚSZ egyik képviselőjét is (pl. Artyemovot). Artyemov javasolta, hogy ide hívjuk meg Lena Paukoot, a NÚSZ már említett finn titkárát is.

A NÚSZ Főtitkárságáról röviden:

- a főtitkár-helyettesi poszt kérdése elvben eldőlt, annak szükségességét már nem vitatják. A késleltetés oka, hogy Kubka mindenkinen vetélytársat lát. Módja - hivatkozás a megfelelő káder hiányára.
- Kubka és Jakeš több kérdésben ellentétes álláspontot képvisel. Így Jakeš több embert el kívánt bocsájtani, nem egyet büntetőjogi felelősségre vonással. Kubka ezt nem engedte.
- Jelenleg áttekinthetetlen a NÚSZ büdjsége, lényeges tételek egyszerűen nem megtalálhatóak. Nem megoldott a valutaátutalás kérdése. Nagy összegeket (30 000 dollár került említésre) „kézben” visznek ki az országból.
- A prágai kiadó éves forgalma 300 millió korona, a foglalkoztatottak száma mintegy 17 ezer (bizalmas sugár).

- Lehetetlen úgy dolgozni, hogy - amint az megtörtént - Kubka elutazik három hétre, s állnak az ügyek, mivel rajta kívül senkinek sincs aláírási joga.
- A munkastílus is hagy maga után kívánnivalót. Kubka nem fogadja a titkárokat - levelez velük. Ez alól Artyemov az egyetlen kivétel, aki erre egyszerűen nem hajlandó.
- Javasolta, hogy Kubkát is válasszák be a CSÚSZ³⁷⁹ választott testületeinek egyikébe (erről Kubka még nem tud). Így Kubka egyrészt ugyanúgy képviselné a CSÚSZ-t a NÚSZ-ban, mint bármelyik más titkár, másrészt évenként legalább egyszer beszámolni tartozna e választott testület előtt.

Az ebédet követően Megyeri Károlynál folytattuk a tárgyalást, amelyen részt vett Stark György is.

Magyari elvtárs rövid tájékoztatót adott a MÚOSZ tevékenységéről, majd Artyemov ismételte meg összefoglaló jelleggel az addigi beszélgetések fő gondolatait.

Ezt követően áttért a Demokratikus Újságíró helyzetének elemzésére. A Demokratikus Újságíró készítői meg vannak győződve arról, hogy igen magas színvonalon csinálják. Így semmilyen esély nincs arra, hogy önmaguktól a jobbítás irányába bármi lépést tegyenek. Ugyanakkor a Demokratikus Újságíró oly mértékben kompromittálta magát, annyira kritikán aluli, hogy meg kell fontolni a névváltoztatást is. Mindenesetre a Demokratikus Újságíróból ki kell hagyni a lózungokat.

Kéri, hogy a MÚOSZ is segítsen az elmúlt egy év Demokratikus Újságíró számainak elemzésében, az új koncepció kidolgozásában.

Megfontolandó egy 7-8 tagú szerkesztőbizottság létrehozása, amely havonta ülne össze, s amely neves újságírókból állna,

olyan országok képviselőjében, amelyeknek fejlett a sajtójuk (így pl. magyar szerkesztőbizottsági tagra is számít). E testület tán ez év szeptemberében ülhetne össze első alkalommal. Megfontolandó továbbá egy szélesebb körű nemzetközi szerkesztői tanács létrehozása, amely évi 1-2 alkalommal ülésezne, vezető publicistákból állna, akik szakértő módon határozhatnák meg a lap fő vonalát, elemezhetnék az elvégzett munkát. Tagjai lehetnének az európai szocialista országok képviselőin túl a finnek, portugálok vagy spanyolok, franciák, vagy NSZK-beliek, arabok, afrikaiak egy-egy képviselővel.

Mellesleg június 2-án érkezett a spanyoloktól egy levél, amelyben kérték a tagfelvételüket.

Amennyiben egyetértés van a két szerkesztőségi testület létrehozását illetően, úgy hamarosan kéri jelöltjeinket a bizottságba és a tanácsba.

A folyóiratot ugyanakkor üzleti alapokra kell helyezni. Meg kell szervezni az előfizetést, pl. Magyarországon német és angol nyelven (ma még nincs német mutációja a lapnak, de tekintettel az NSZK-ra, Ausztriára, a skandináv országokra, ezt hamarosan elő kell készíteni). Ehhez persze előbb – de legalábbis párhuzamosan – emelni kell a lap szakmai színvonalát.

Kérdés persze, hogy hol csapódjék le az esetleges bevétel? A szovjet terjesztés nyomán befolyó összegek – erre döntés van – a SZÚSZ-t illetik. Artyemov, mint a NÚSZ titkára, nem kívánta kommentálni a döntés helyességét. Ami a nemzetközi terjesztést illeti, kapcsolatba lépett a NÚSZ a szovjet és csehszlovák külker. minisztériummal.

Az IOJ a Newsletterről szólva hasonló kérdésekkel fordult a MÚOSZ-hoz, mint a Demokratikus Újságíró esetében.

Readers' Digest: Hugo Braun Wollenberg javasolta – NSZK-beli hasonló kiadvány tapasztalatai alapján –, hogy a NÚSZ jelentessen meg egy 4-5 nyelvű kiadványt, amolyan tájékoztató kézikönyvet, amely a kelet-európai országok tömegtájékoztatá-

sára vonatkozó adatokat tartalmazza (lapok, újságok nevét, hogyan lehet hirdetéseket elhelyezni, interjút kérni államférfiaktól stb.) Üzletileg kifizetődő vállalkozás lehetne. Wollenberg révén tárgyalások folynak az NSZK-beli kiadvány szerkesztőjével e kérdésről.

Karlovy Varyban nemrégiben zajlott le a NÚSZ dokumentációs bizottságának ülése. A tapasztalat az, hogy minden fórum aktív lehet, amennyiben annak van állandó tagja, konkrét feladata, amely lehetőleg olyan, amit a NÚSZ apparátusa nem tud megoldani.

Hogyan készülünk Bagdadra? Hallatlan, hogy Kubkát alig lehetett megakadályozni abban, hogy a Demokratikus Újságíró 10. számából egy pro-iraki szám legyen. Pedig a NÚSZ-elnökség nem vállalkozhat arra, hogy Bagdadban Irakot támogató állásfoglalást fogadjon el, holott Irak pontosan ebben a reményben vállalta fel az ülés megszervezését. Maga a helyszín is egyfajta állásfoglalást tükröz persze, de ezen túllépni nem lehet. Óvatosságnak kell lenni azért is, mert egy Irak számára elfogadhatatlan állásfoglalás az egész arab világot elfordíthatja a NÚSZ-tól. Egyszóval, a munkát el kell kezdeni, igen körültekintően kell végezni, állandó és szoros kapcsolatban a testvéri országok külügyi szerveivel.

Az 1987-re tervezett regionális kerekasztalok (atomfegyvermentes övezetek) gyakorlatilag kudarcra ítéltettek, miután a terv elkészítését követően senki sem foglalkozott azok megvalósításával. Hiánypótló lehet a finn szervezet kezdeményezése, egy 50 résztvevővel tervezett fórum az Åland-szigeteken.

Semmi realitása sincs a balkáni kerekasztalnak – annak dacára, hogy a bolgárok folytatják előkészítő tárgyalásaikat –, hiszen ki ülne le egymással. Bolgár a törökkel, török a göröggel? Jószerivel más sem vehetne részt a rendezvényen, mint a bolgárok és a románok.

Ugyanakkor érdekes lehet egy alicantei „Ibériai Fórum” ez év szeptemberében. Valószínű ezt is Wollenberg „szerezte”. Az alicantei polgármester tervei között mindenesetre szerepel, hogy városa legyen az Európai Újságíró Klub központja. Ez persze drága lenne, de alkalmankénti rendezvényekre kitűnő helyszínül szolgálhatna Alicante. Hisz ott vannak a spanyolok (ld. a nemrégiben érkezett tagfelvételi kérelmet), a franciák, az olaszok stb.

Mindenesetre, amit eddig tettünk és teszünk a béke ügyében, apró dolgok. Talán 1988-ra kellene kigondolni egy nagyszabású fórumot, amely humanitárius és egyéb kérdésekkel foglalkozna. Ezen részt vehetnének már akár az egyházi lapok képviselői is. Artyemov haza fog utazni Moszkvába, hogy tájékozódjon, miként készítették elő az illetékesek a fórumot.

Az NSZK egyházi újságírói keresik a kapcsolatot a Szovjetunió hasonló újságíróival, amelynek oka valószínűleg a háború miatt érzett lelkiismeret-furdalásuk.

Terveztük a Világunk újságírói szemmel című kiadvány megjelentetését. Nyilvánvaló, hogy változtatni kell az eredeti koncepción, amely egy történelmi felfogású kötetet feltételezett. Sokkal hasznosabb lenne egy olyan kiadvány megszerkesztése, amelyben esetleg elfeledett, de mindenképpen fontos, mai világunk arculatát messzemenően befolyásoló eseményeket elevenítenénk fel. Például a fultoni beszéd, 1956, 1968, Lumumba, My Lai, a koreai gép, Csernobil, a Vörös téri gép stb. Persze azt is tudni kéne mindehhez, hogy hol a glasznoszty határa. Úgy kellene sokakat bevonni, hogy senki se szóljon bele a munkába.

A búcsúvacsorát dr. Pálffy József adta a vendég tiszteletére. Itt lényegi, illetve új kérdések nem merültek fel. Elsősorban a korábban körvonalazott európai klubról esett szó.

Két megjegyzés: Artyemovnak még nincs állandó lakása, amit Kubka ajánlott, neki nem felel meg, hisz reprezentálnia kell. Kubka a prágai szovjet nagykövetségre vár, ám „a nagy-

követ nem említheti meg a kérdést másnak, mint Husáknak.³⁸⁰ Ez pedig Kubka végét jelentené.”

Más: Artyemova asszony az állami ellenőrzésnél dolgozik felelős beosztásban. „Számára nem felelhet meg bármilyen – netán kiegészítő – munka Prágában, hiszen hazájában a legalacsonyabb rangú tárgyaló partnere is miniszterhelyettes, beszámolási kötelezettsége pedig kizárólag a Legfelsőbb Tanács irányában van.”

Elköszönőben Artyemov nagyon kérte, hogy a lehető leghamarabb tegyünk eleget azoknak a kéréseknek, amelyeket a beszélgetések során említett – különösen a Demokratikus Újságíróra.

Budapest, 1987. június 5.

Veres János

MÚOSZ Levéltár

380 Gustáv Husák (1913–1991) – Alexander Dubček utódjaként – 1969-től Csehszlovákia Kommunista Pártjának első titkára volt, 1975-től az államelnöki tisztséget is betöltötte. 1987-ben leváltották a párt éléről, ahol Miloš Jakeš követte őt.

Beszámoló a MÚOSZ elnökségének az IFJ szardíniai kongresszusáról

Kezdem a lényeggel: a MÚOSZ-t ellenvetés nélkül, egyhangúlag felvették társult tagként az IFJ-be. Ezzel egy időben a Sajtószakszervezet is társult tagságot kapott (ők teljes tagságért folyamodtak). Az előzetes bizottsági meghallgatáson csupán azt kérdezték tőlem, maradunk-e a NÚSZ tagja, amire azt válaszoltam, hogy igen, de amennyiben a kongresszuson nem sikerül áttörést elérni, és a konzervatív erők győznek, ezt ismét meg kell gondolnunk.

A kongresszus öt napig tartott. Az idő jelentős része protokollal és formai kérdések vitatásával ment. [...] Érdemi kérdésekben igazi vita nem alakult ki, ami érthető is egy olyan szervezetben, amelynek tagjai minden fontos kérdésben egyetértenek. Az azonban érezhető volt, hogy a volt szocialista országok megjelenése bizonyos szint vitt a dolgok menetébe, a formális viták során is kiviláglott, hogy az IFJ-nek is megvan a maga konzervatív és reformokra hajló vonala. A „béketáborból” egyébként ott voltak az észtek (társult tagok lettek), a Bratkowski-féle lengyel szövetség (teljes tagok lettek) és a bulgárok meg az NDK megfigyelőként. Ily módon erről a vidékről csupán mi váltunk az egész országot képviselő tagokká, és Magyarország ebből a szempontból kétség kívül bizonyos figyelmet keltett.

Ami az érdemi munkát illeti, az IFJ fő programja továbbra is a sajtószabadság védelme és a szakszervezeti mozgalom erősítése. Az elsőt illetően nézetük szerint a legfőbb probléma ma a médiakonzentráció – külön napot szenteltek ennek a témának. A veszélyt többek között a következőkben látják:

1. Az újságíró egzisztenciálisan kiszolgáltatottá válik, mert ha egy laptól kirúgják, ugyanaz a tulajdonos a többi lapjánál sem alkalmazza.

2. A sajtó szociális funkciója elhal, és a kereskedelmi jelleg egyre erősödik.
3. A koncentráció a bármilyen jellegű kisebbségek iránti fogékonyság ellen hat, érdekeik háttérbe szorulnak.
4. A homogenizálódó sajtó a társadalom számára egyre kevésbé közvetíti a másság iránti toleranciát, magukat a fogyasztókat is homogenizálni törekszik.

Itt jegyzem meg, hogy érzésem szerint a MÚOSZ-nak most egészen rendkívüli lehetősége van arra, hogy kellő hatékonysággal föllépjen a médiakonzentráció ellen. Ebben a konkrét ügyben a parlamenttől egyértelmű piackorlátozást kell követelnünk, és ezt el is lehet érni, mert az új hatalomnak ma még alig van kapcsolata a tőkével.

Ami a szakszervezetet illeti – a kettő persze összefügg – a legtöbb szó a kollektív szerződésekről esett, a munkavállalói érdekvédelem első számú eszközének ezt tartják, és nagyon keményen fellépnek az ellen, hogy a munkaadó külön-külön szerződjék az alkalmazottakkal. Egy a MÚOSZ-éval azonos taglétszámú spanyol szövetséget alig akartak felvenni az IFJ-be, mert nézetük szerint nem foglalkoznak kellő eréllyel a kollektív szerződésekkel. Végül, hosszas szavazási procedúra után is csak társult tagságot kaptak. Anélkül, hogy a saját portékámat akarnám árulni, úgy gondolom, hogy a fentieket mindenképpen végig kell gondolnunk. Mindenesetre ismételtén hangsúlyozom, hogy az IFJ minden teljes tagja szakszervezet, és ezt ugyanolyan fontosságúnak tartják, mint a sajtószabadság általános védelmét.

Szóban szívesen kiegészítem a fentieket, elég sok angol nyelvű anyagot is hoztam, amely az elnökség rendelkezésére állt. Még szót kell ejtenem a NÚSZ-szal való kapcsolatunkról is. Az IFJ-ben játszott szerepünk természetesen még nem jelentős, de úgy érzem, hogy az elmúlt fél évben a NÚSZ-ban sikerült a tekintélyünket helyreállítani. Ez ad alapot arra, hogy az egyértelműen válságos helyzetben határozott lépéseket tegyünk.

A Szardínián jelen volt kettős tagságú képviselőkkel és megfigyelőkkel – Bulgária, NDK, Portugália, Venezuela, Costa Rica, Finnország, Magyarország – egyetértettünk abban, hogy Gerard Gatino³⁸¹ főtitkárrá választása súlyos hiba volt, de a NÜSZ helyzete ettől függetlenül is kritikus. A legközelebbi kongresszussal nem várhatunk a tervezett decemberig, azt a nyár végére előre kell hozni, a teljes vezetőséget lecserélni és alapvetően új irányt szabni. Ennek egyetlen lehetséges módja, ha az elnöktől és a főtitkártól a tagszervezetek többsége levélben kéri ezt. Ezért javaslom az elnökségnek, hogy a mellékelt levéltervezetet fogadja el. Ha nem sikerül célt érünk, meglehet, hogy gondolkodni kell a kilépésről is.

Budapest, 1990. május 21. Aláírás nélkül.

MÜOSZ Levéltár.

381 Gerard Gatint 1990. május 6–8. között a Balatonfüreden tartott elnökségi ülésen választották a NÜSZ főtitkárává.

IRODALOM

- A MÜOSZ története. A mélyponttól a kibontakozás illúziójáig (1958–1969).* <http://www.muosz.hu/tortenet.php?page=datum&sub=datum17>
- Bajomi-Lázár Péter 2001: *A magyarországi médiaháború.* Budapest, Új Mandátum.
- Baráth Magdolna 2011: Adalékok a magyar és szovjet hírszerző szervek együttműködéséhez. In Baráth Magdolna–Bánkuti Gábor–Rainer M. János (szerk.): *Megértő történelem. Tanulmányok a hatvanéves Gyarmati György tiszteletére.* Budapest, L'Harmattan Kiadó. 29–42.
- Bódis András 2013: Apjafia. *Heti Válasz*, 2013. június 26. <http://valasz.hu/itthon/apjafia-65503/>
- Borvendég Zsuzsanna 2013: Célszemély a Látóhatáron. Vámos Imre beszervezésének története. *Betekintő* 2013/3. http://betekinto.hu/2013_3_borvendeg
- Borvendég Zsuzsanna 2014: Hírszerzés '89 avagy félbemaradt(?) akciók a rendszer-változtatás küszöbén. *Hitel* 2014/6. 38–56.
- Cseh Gergő Bendegúz–Kalmár Melinda–Pór Edit (szerk.) 1999: *Zárt, bizalmas, számozott. Tájékoztatáspolitikai és cenzúra, 1956–1963.* Osiris Kiadó, Budapest, 309.
- Cseh Gergő Bendegúz–Okvát Imre (szerk.) 2013: *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962.* Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L'Harmattan Kiadó.
- Cserényi-Zsitnyányi Ildikó 2009: Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai (1950–1953). *Betekintő* 2009/2. http://www.betekinto.hu/2009_2_cserenyi-zsitnyanyi
- Horváth Attila 2013: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején.* Média-tudományi Intézet.
- Krahulcsán Zsolt 2009: A magyar politikai rendőrség és a szocialista országok állambiztonsági szervei közötti kapcsolatok szabályozása (1956–1989). *Levéltári Szemle*, 2009/3. 3–19.
- László Gyula: *50 éves a Turisztikai és Gasztronómiai Szakosztály.* <http://www.muosz.hu/cikk.php?page=szakosztalyok&id=1105&fo=6&iid=53>, 2007. április 12.

- Név nélkül 1957: *Facts about international communist front organisations*. 73–74. <https://archive.org/stream/frontorgs#page/n67/mode/2up>
- Nordenstreng, Kaarle 2014: *The international movement of journalists: 120 years of continuing struggle*. Özbilgen, Fusun. 161.
- Nordenstreng, Kaarle –Kubka, Jiří 1988: *Useful Recollections. Excursion into the History of the International Movement of Journalists. II*. Prague, Published by International Organization of Journalists.
- Okvách Imre 2011: Jelentés a szocialista országok állambiztonsági vezetőinek titkos moszkvai tárgyalásairól, 1955. március 7–12. *Hadtörténeti Közlemények*, 2011/4. 689–704.
- Okvách Imre 2014: Adalékok a III/II. (kémelhárítás) Csoportfőnökség működéséhez. In M. Kiss Sándor (szerk.): *Rendszerváltás 1989*. Lakitelek, Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum–Antológia Kiadó. 293.
- Paál Vince (szerk.) 2013: *A magyarországi médiaháború története. Média és politika, 1989–2010*. Budapest, Wolters Kulwer Kft.
- Palasik Mária 2013: A BM II/3. (Hírszerző) Osztály. In Cseh Gergő Bendegúz–Okvách Imre (szerk.): *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962*. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L'Harmattan Kiadó. 47–101.
- Pehe, Jiří 1990.: *International front organizations survive in Prague*. Report on Eastern Europe, 1990. június 20. http://www.pehe.cz/clanky/clanky_view?lng=en&year=1991
- Pelle János 2005: *Amikor a Nemzetközi Újságíró Szövetség KGB-fedőszerv volt*. HVG, 2005. május 18. <http://m.hvg.hu/app/jitthon/20050518muosz1>
- Pirityi Sándor 1996: *A Nemzeti Hírügynökség története 1880–1996*. Budapest, MTI Kiadói Kft.
- Polgár Dénes 2008: *Egy polgár a nagyvilágban*. Budapest, Atlantic Press Kiadó.
- Práczi István 2014: *Kémjátszmák. Egy magyar hírszerző emlékiratai*. Budapest, Kárpátia Stúdió.
- Sipos Levente–Ungváry Krisztián 2007–2008: Jelentés az Információs Hivatalban őrzött 1990. február 14. előtt keletkezett iratokról. In *A szakértői bizottság jelentése 2007–2008*. 224. <http://mek.oszk.hu/08400/08450/08450.pdf>
- Stephen Koch 2014: *Kettős szerepben. Az értelmiség elcsábítása*. Budapest, Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány.
- Szőnyei Tamás 2012: *Titkos írás. Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet, 1956–1990*. 2. Budapest, Noran Könyvesház. 320–321.
- Takács Róbert 2008: A csehszlovák sajtóirányítás a hatvanas és a hetvenes évek fordulóján, Budapestről nézve. *Médiakutató* 2008/4., 69–82.
- Takács Róbert 2009: A sajtóirányítás szervezete a Kádár-korszakban. *Médiakutató* 2009/3.
- Takács Róbert 2012: *Politikai újságírás a Kádár-korban*. Budapest, Napvilág Kiadó–Politikatörténeti Intézet.
- Takács Róbert 2013: A Népszava hiányzó negyven éve. *Médiakutató*. 2013/4. http://www.mediakutato.hu/cikk/2013_04_tel/04_nepszava_40_ev.pdf

- Tatár Imre: *Rekviem egy üdülőért. Búcsú a Hotel Interpress-től*. <http://www.muosz.hu/cikk.php?page=mozaik&id=824&fo=2&iid=0>, 2006. augusztus 15.
- Ujváry Gábor 2006: *A magyar kulturális külpolitika a 20. században*. http://www.kodolanyi.hu/images/tartalom/File/u_g_debrecenidisputa.pdf
- Ulfkotte, Udo 2014: *Gekaufte Journalisten. Wie Politiker, Geheimdienste und Hochfinanz Deutschlands Massenmedien lenken*. Kopp Verlag.
- Unger Gabriella 2007: „Mi voltunk az első civilek a bevonulás után.” *Betekintő* 2007/2. http://betekinto.hu/2007_2_unger

NÉVMUTATÓ

A

Aczél Béla 89–90, 111
Áldott Zoltán 14, 161
Artyemov, Vlagyimir L. 14, 83–84,
161–162, 166–168, 170–171

B

Bajnai György 94
Bajomi-Lázár Péter 124
Baló Péter 44
Bánkuti Gábor 58
Bányász Rezső 70
Barák, Rudolf 27
Baráth Magdolna 58
Barcs Sándor 32, 142
Bárdos György 88–89
Bárta, Milan 125
Batha Jenő 96
Baucsek Csaba 125
Baukovác Vilmos 101
Baukovác Vilmosné 101
Beke József 77–78, 80–82, 88, 93,
99–101, 115, 156–160
Bencsik Gábor 123–124
Berényi István 29
Berete, Fodé 69
Biszkü György 75
Bochkor Jenő 67–68
Bódis András 94

Bogaerts, Theo 147
Bokor László 45–46, 47, 96
Borbély Endre 30, 66–69
Borvendég Zsuzsanna 46, 118
Budai András 33–34
Budai Ferenc 105–106
Bulgare, Maria (Regeteanuné) 140

C

Ceaușescu, Nicolae 140
Codr, Milan 86
Cruicchi, Dante 31, 139

CS

Cseh Gergő Bendegúz 17, 23, 27, 58
Cserényi-Zsitnyányi Ildikó 131
Cseri János 138

D

Dalmady György 46
Day, Barry 119
Dee, Jean Baptiste 69
Dénes Sándor 37, 83, 92
Dequelle, Renate 112
Dersi Gyula 90–91
Derzsi Sándor 61–62, 74
Dopagne, Georges 48–49, 51
Dubček, Alexander 171

É

Éles Tibor 41, 89
Éliás Béla 142–143

F

Falus György 83, 90, 92, 94–95, 100
Falvo, Adriano 145
Farkas Mihály 134
Fazekas István 110
Feith Andor 102
Ferenczy, Josef von 44, 98–100, 159
Frei, Otto 126–127

G

Gatino, Gerard 174
Gerő Ernő 134
Göncz Árpád 124
Greguss Ferenc 86
Gross, Babette 98
Guidi, Guido 163

GY

Gyapai Dénes 53
Gyarmati György 58
Gyurcsány Ferenc 14

H

Hájek, Jiří 134
Halász Ferenc 77–80, 96, 101–108,
113–114, 154–156, 158–159
Harsányi Zoltán 105–106
Havasi László 78
Haynal (Hayn) Kornél 40–41, 126–127
Hermann, Jean-Maurice 10, 133
Hidasi János 144, 148–149
Hořeni, Zdeněk 146
Horváth Attila 18
Husák, Gustáv 171

I

Ivanics István 84–86

J

Jakeš, Miloš id. 12, 166, 171
Jakeš, Miloš ifj. 12
Jaroslavszkij, Jemeljan 134
Jarsky, Emerich S. 159
Jerofejev, Pavel 43, 65
Jutasi Dezső 94–95

K

Kádár János 18, 127
Kalmár György 67–68
Kalmár Melinda 17
Kapalyag Imre 51
Kató Árpád 37, 92
Kenedi János 28, 53
Király András 45, 47
Klein Dávid 113–114
Knobloch, Jaroslav 10
Koch, Stephen 98
Kócián Vince 139
Kohut Éva 140
Koleszár Miklós 104–105, 107–108,
111, 154–156
Komlós János 93–94
Kotek, Joel 85, 96, 122
Kowalczyk, József 10
Krahulcsán Zsolt 23, 58, 158
Kreisky, Bruno 44–45
Kubka, Jiří 7–9, 13, 20–21, 43, 47, 110,
122, 162, 166–167, 169–171

L

Laczkó György 93
Lakatos Ernő 85–86
László Gyula 48, 49, 53
Lázár Imre 96, 98
Lenin, Vlagyimir Iljics 134
Libik, André 98–100, 114, 159

Litvinov, Makszim Makszimovics 134
Lóránt László Endre 41, 43
Lőrincz Irén 86
Lumumba, Patrice Émery 170
Lutz József 35–37

M

M. Kiss Sándor 77
Markotán Benedek 107–108, 154–155
Mátraházi Elemér 62–63, 115
Megyeri Károly 14, 15, 36, 37,
121–122, 167
Miklódy Zoltán 49
Mondov elvtárs 140
Murialdi, Paolo 164–165
Müller Rolf 23
Münzenberg, Willi 98

N

Nagy László 44
Nenning, Günther 39–40, 42–44, 47,
54, 133–136
Ngatara, Ludovik 69
Nordenstreng, Kaarle 7–9, 13, 20–21,
122, 124–125
Novotny, Franz 159

O

Obersovszky Gyula 21
Okváth Imre 27, 58, 77
Oláh Éva Magdolna 30, 138–141
Oláh János 43–45, 47, 65
Ónódi György 143

P

Paál Vince 124
Palasik Mária 58
Palásti György 161
Pálffy József 14, 128, 144–145, 149,
165, 170
Pauko, Lena 162, 166

Pehe, Jiří 11–12
Pelle János 10, 12, 70, 85–86, 120, 122
Péter Béla 118
Pethő Tibor 144–145, 148–149
Petresevics András 101
Pikous, Jaroslav 86
Pirityi Sándor 18
Polgár Dénes 32
Pollák Miklós 119
Pór Edit 17, 23
Práczki István 50, 106, 108, 109, 110,
111, 116
Püspöki József 156

R

Rajnai Sándor 34
Rainer M. János 58
Rényi István 92–93
Rényi Tamás 94–95
Roszol János 30, 138
Rybka Géza 70
Rydberg, Kaisu 10

S

Salfai István 37–38
Schneider, Alfred 44
Schwoebel, Jean 164
Sebes Tibor 143
Sebestyén György 45–47, 96
Serafino, Santi 30–31, 138–141
Siklósi Norbert 17–19, 21, 23–27,
30–31, 40, 42–43, 46, 48–51,
55–56, 67, 69, 79, 81, 87–88, 91,
101, 105–108, 110–111, 117, 133,
136–139, 148–149, 155–156
Simon Ferenc 85, 89
Sipos Levente 28, 114
Stark György 14, 69, 86–88, 93, 95,
99, 101, 167
Sumilov, V. T. 114
Švestka, Oldřich 27

SZ

Szabó János 115
 Szakasits Árpád 19
 Szalai Béla 60
 Szécsén Zsuzsa 164
 Székács Imre 115
 Szemes Piroška 90
 Szolnok Péter 26–28
 Szombath Jenő 79–80, 101
Szőnyi Tamás 45
 Sztálin, Joszif Visszarionovics 98
 Szurdi István 34

T

Takács Róbert 19, 21, 23–24, 92
 Tatár Imre 35
 Teszár József 110, 119
 Timár Gábor 115
Tóth Eszter 27, 58–59
 Trockij, Lev Davidovics 134

U

Ujváry Gábor 64
 Ulčák, Dušan 122
Ulfkotte, Udo 128
Unger Gabriella 26–27
Ungváry Krisztián 28, 114

V

Váczi László 72–73, 75
 Vadas Ella 131
 Vajda Péter 14, 121, 131–132, 161
 Vámos Imre 46
 Varga Ferenc 160
 Varga Mátyás 78
 Várkonyi István 91–92
 Várkonyi Péter 85
 Vécsey György 49, 51–52, 146
 Veres János 14, 161, 171
 Vogel, Kurt 15
 Vohnout, Jozef 24–25

W

Weber, Robert von Webenau 38, 41
 White, Aidan 123–124
 Wollenberg, Hugo Braun 168–170

Borvendég Zsuzsanna ÚJSÁGÍRÁSNAK ÁLCÁZVA

A Nemzeti Emlékezet Bizottságát az Országgyűlés az Alaptörvény U. cikk (3) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján, a Nemzeti Emlékezet Bizottságáról szóló 2013. évi CCXLII. törvénnyel állította fel.

A Bizottság feladata a kommunista diktatúrával kapcsolatos állami emlékezet megőrzése, a kommunista diktatúra hatalmi működésének feltárása.

A legfontosabb párt-, állami és társadalmi szervek intézménytörténetének és vezetői apparátusának rendszerezeti, feltérképezésével arra a kérdésre keressük a választ, hogyan működtek a mindennapi gyakorlatban a párt-állami diktatúra formalizált és rejtett hatalmi mechanizmusa, másként fogalmazva, a különböző döntéshozói és végrehajtói szinteken kik és hogyan ervényesítették a kommunista párt uralmat, a szovjet megszállás kezdetétől egészen a diktatúra bukásáig.

NEB Könyvtár

BORVENDÉG ZSUZSANNA
ÚJSÁGÍRÁSNAK ÁLCÁZVA

NEB

NEMZETI EMLÉKEZET BIZOTTSÁGA